

УНИВЕРЗИТЕТ У НИШУ

ПРАВНИ ФАКУЛТЕТ

**„Државне границе и право држављанства у
Југославији након два светска рата“**

(мастер рад)

ментор :

Доц. др Александар Ђорђевић

студент:

Марица Мишић

М001/16-О

Ниш, 2017. године

Садржај

Увод-----	1
I УВОД У ПРАВО ДРЖАВЉАНСТВА У НАЦИОНАЛНОЈ ДРЖАВНОПРАВНОЈ ИСТОРИЈИ-----	4
1. Право држављанства у Краљевини Србији-----	4
2. Правна теорија држављанства-----	6
II ДРЖАВНЕ ГРАНИЦЕ И ПРАВО ДРЖАВЉАНСТВА НАКОН ПРВОГ СВЕТСКОГ РАТА-----	9
1. Стварање Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца-----	9
2. Југословенске државне границе након Версајске конференције-----	10
<i>2.1 Уговор између главних сила савезничких и удружених и Пољске, Румуније, Државе Срба, Хрвата и Словенаца и Државе Чехо-Словачке-----</i>	<i>14</i>
<i>2.2 Државна граница са Аустријом-----</i>	<i>14</i>
2.2.1 Уређење области Клагенфурт-----	15
<i>2.3 Државна граница са Угарском-----</i>	<i>16</i>
<i>2.4 Државна граница са Бугарском-----</i>	<i>17</i>
<i>2.5 Државна граница са Румунијом-----</i>	<i>19</i>
<i>2.6 Државна граница са Италијом-----</i>	<i>20</i>
2.6.1 Споразум о Ријеци-----	22
3. Право држављанства у Краљевини Југославији-----	23
<i>3.1 Закон о уговору између главних сила савезничких и удружених и државе Срба, Хрвата и Словенаца-----</i>	<i>24</i>

3.2 Мировни споразум са Аустријом у Сен Жермену	26
3.2.1 Уредба о стицању и губитку држављанства Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца путем опције и молбе (у ПРИЛОГУ)	
3.3 Мировни споразум са Угарском у Тријанону	28
3.3.1 Наредба о поступању при стицању и губитку држављанства Краљевине СХС путем опције и молбе (у ПРИЛОГУ)	
3.4 Мировни споразум са Бугарском у Неју	29
3.5 Рапалски споразум	30
3.5.1 Споразум о стицању држављанства	31
3.5.1.1 Наредба о поступању при стицању и губитку држављанства Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца путем опције и молбе (у ПРИЛОГУ)	
3.6 Конвенција по питању држављанства и завичајности лица која су поводом разграничења изгубила своје првобитно држављанство	34
3.7 Закон о држављанству Краљевине СХС	35
3.7.1 Држављани Краљевине СХС на дан ступања на снагу закона	36
3.7.2 Стицање држављанства	39
3.7.2.1 Порекло	40
3.7.2.2 Рођење на територији	40
3.7.2.3 Удаја	41
3.7.2.4 Прирођење	42
3.7.3 Губитак држављанства	46

3.7.3.1 <i>Отпуст</i>	47
3.7.3.2 <i>Одсутност</i>	49
3.7.3.3 <i>Удаја</i>	50
3.7.3.4 <i>Позакоњење</i>	51
3.7.3.5 <i>Одрицање</i>	51
3.7.3.6 <i>Одузимање</i>	52
3.8 <i>Хашка конвенција о сукобу закона о држављанству</i>	53
III ДРЖАВНЕ ГРАНИЦЕ И ПРАВО ДРЖАВЉНАСТВА НАКОН ДРУГОГ СВЕТСКОГ РАТА	55
1. Стварање Федеративне Народне Републике Југославије	55
2. Југословенске државне границе након Париске конференције	56
2.1 <i>Државна граница са Италијом</i>	58
2.2 <i>Државна граница са Слободном Територијом Трста</i>	59
3. Право држављанства у ФНРЈ	60
3.1 <i>Закон о држављанству ДФЈ (ФНРЈ)</i>	61
3.1.1 <i>Држављани на дан ступања на снагу Закона о држављанству</i>	63
3.1.2 <i>Стицање савезног држављанства</i>	64
3.1.2.1 <i>Порекло</i>	64
3.1.2.2 <i>Рођење на територији</i>	65
3.1.2.3 <i>Прирођење</i>	65
3.1.3 <i>Губитак савезног држављанства</i>	67

3.1.3.1	<i>Одсутност</i>	67
3.1.3.2	<i>Одузимање</i>	67
3.1.3.3	<i>Отпуст</i>	68
3.1.3.4	<i>Одрицање</i>	68
3.1.4	Земаљско држављанство	69
3.2	<i>Уговор о миру са Италијом</i>	70
3.3	<i>Закон о држављанству лица са подручја припојеном ФНРЈ</i>	71
3.3.1	Правилник о опцији лица са подручја припојеном ФНРЈ	72
IV	РАТ И ПРАВО ДРЖАВЉАНСТВА	73
	Закључна разматрања	77
	Библиографија	81
	Сажетак	92
	Summary	94
	Биографија аутора	96
	ПРИЛОГ	

Увод

Предмет истраживања јесте утврђивање државних граница тек створених држава; Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца (Краљевине Југославије од 1929. године) и Демократске Федеративне Југославије (Федеративне Народне Републике Југославије), с обзиром да су обе државе формиране након светских ратова и да је то питање решено мировним споразумима. Предмет истраживања, такође је и право држављанства у наведеним државама, будући да је мировним уговорима којима су утврђене границе и припојене одређене територије, између осталог решавано и питање држављанства лица са анектираних подручја. Од значаја за право држављанства јесте и то што је један део Уговора између главних сила савезничких удружених и Државе СХС, представљао „први закон“ о држављанству југословенске државе.

Први *lex generalis* који се бави правом држављанства донет је 1928. године. Након Другог светског рата на подручју Краљевине Југославије успостављена је Демократска Федеративна Југославија, а будући да су револуционарне власти 1941. године донеле Закон о неважности прописа којим је дерогиран целокупан унутрашњи правни поредак Краљевине Југославије, у области држављанства, као и у свим осталим областима права било је неопходно усвојити нове прописе. Уговор о миру са Италијом, такође је предвидео одређене територијалне промене, а сходно томе и одговарајућа решења када је у питању право држављанства. Овај уговор узроковао је доношење Закона и измена и допунама Закона о држављанству ДФЈ (ФНРЈ), као и усвајање Закона о држављанству лица са подручја припојеном ФНРЈ и низ других прописа којима су решавана питања настала као последица територијалних промена.

Циљ истраживања је да прикаже начин на који су биле утврђене границе након два светска рата мировним споразумима, као и начин на који су уређени стицање и престанак права држављанства у двама југословенским државама, између којих не постоји унутрашњи државноправни континуитет, али посматрано с гледишта међународног права, ФНРЈ је држава сукцесор Краљевине Југославије. Стога, циљ је дати и компаративноправни приказ питања која су предмет истраживања.

У дефинисању прве опште хипотезе аутор је пошао од позитивног права Републике Србије, и у складу с тим је поставио на следећи начин: у југословенској држави након Првог и након Другог светског рата држављанство се стиче пореклом,

рођењем на територији, природођењем и на основу одредби међународних уговора, док се губи отпустом, одрицањем и на основу одредби међународних уговора. Друга општа хипотеза истраживања се односи на то да промене државних граница, условљавају промене држављанства лица са територија припојених на основу међународног уговора, који тим лицима даје право опције. Сходно томе међународни уговори, на основу ког су извршене територијалне промене је и чињеница на основу које се стиче, односно губи држављанство. Посебне хипотезе које произилазе из општих су: да државноправни дисконтинуитет између Краљевине Југославије и Федеративне Народне Републике Југославије, не значи и међународноправни дисконтинуитет, те да је ФНРЈ обавезана мировним споразумима које је након Правог светског рата закључила Краљевина Срба, Хрвата и Словенаца, затим да прекид државноправног континуитета ове две државе на унутрашњем нивоу ипак није утицао у великој мери на законске основе за стицање и престанак права држављанства, јер су ови основи и принципи устаљени.

Приликом истраживања и писања рада коришћени су историјскоправни, компаративноправни и догматски метод, као и метод анализе садржаја. Историјскоправним методом требало би да се сазнају историјске околности приликом стварања југословенске државе након два светска рата: Краљевине СХС и ФНРЈ, околности које су условиле закључивање мировних споразума с датим одредбама и доношење законских и других правних прописа и околности које су условиле дефинисање државних граница као таквих. Компаративноправни метод, односно упоређивање међународних и домаћих прописа у области права држављанства у два различита временска периода и две југословенске државе, треба да омогући потврђивање или оповргавање хипотезе да сукцесија држава и унутрашњи државноправни дисконтинуитет нису утицали на промену законских основа за стицање и престанак држављанства. Догматски метод послужиће за анализу наведених међународних и националних правних прописа, пре свега међународних уговора и закона, којима су уређена питања државних граница и материја држављанства, док ће се методом анализа садржаја обезбедити полазни подаци увидом и читањем докумената, географских карата и већ постојеће литературе о предмету истраживања.

Три питања је аутор истраживао паралелно; стварање држава Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца и Федеративне Народне Републике Југославије, границе и

територије ових творевина и право држављанства, због најопштије дефиниције теорије права по којој основни елементи сваке државе су власт, територија и становништво. Питање власти није детаљно разматрано, већ су дате околности стварања Краљевине СХС и ФНР Југославије, облик владавине, државне власти, државног уређења и политичког режима. Територија као други елемент истражена је кроз одредбе послератних мировних споразума, којима су утврђене границе након Великог рата, односно међане по окончању Другог светског рата. И последњи, али чини се најбитнији елемент у држави јесте становништво. Да би државне власти могле да врше своја суверена овлашћења, неопходно је постојање народа, односно становништва на одређеној територији. Становништво једне земље највећим делом чине њени држављани, а како власти у извесним случајевима, према начелу екстериторијалности, врше своја суверена овлашћења и изван своје територије, на основу критеријума персоналитета, тј. с обзиром на држављанство,¹ следи да су најбитнији државотворни чинилац, држављани. Због тога је највише пажње и поклоњено држављанству, као правном институту у националној државноправној историји.

¹ С. Стојковић, *Енциклопедија права*, Београд, 1941, Удружење студената Економско-комерцијалне високе школе, 147-148.

І УВОД У ПРАВО ДРЖАВЉАНСТВА У НАЦИОНАЛНОЈ ДРЖАВНОПРАВНОЈ ИСТОРИЈИ

На овом месту биће дат кратак преглед историјата уређења права држављанства у Кнежевини, односно Краљевини Србији, као увод у историју регулисања ове правне установе у Југославији након светских ратова, нарочито због чињенице да је Република Србија правни сукцесор свих ових државних творевина, те је питање историје регулисања установе држављанства од значаја и за позитивно право и савремену науку. Биће речи о правној теорији држављанства, односно биће изнета схватања правних научника који су изучавали питање држављанства, као део позитивног права, креирајући тако националну науку о држављанству. Тачније, биће наведена нека разматрања изнета у делима Борислава Т. Благојевића *Основи науке о држављанству* из 1938. године и *Држављанство: с нарочитим обзиром на право ФНРЈ* из 1947. Године. Поред професора Благојевића, треба поменути и Челса Кавалерија, који је дао коментар Закона о држављанству у оквиру приређених *Прописа о држављанству Краљевине СХС*.

1. Право држављанства у Краљевини Србији

Сретењски устав из 1835. године, први устав српске модерне државе, садржи главу „Обштенародна права Србина“ и у њој се по први пут помиње држављанско право, уређено са два члана на следићи начини: „Свако дете рођено у Србији или изван Србије, а од Србина из Србије, сваки у време обнародованија овог устава у српској служби, у Србији и изван Србије налазећи се чиновник или служитељ христијанског вјероисповједанија; сваки, кому је десет година прошло од како се у Србији налази, или који непокретна добра у њој има сматра се за Србина, и има право, уживати српско државно грађанство“² и „Страни трговци, фабриканти, занатлије и земљедјелци христијанскога вјероисповједанија, могу придобити права грађанина српскога, почем буду у Србији седам година дана и честно се узвладају, или почем им Књаз званије какво даде; а иностранци заслужени о Србији, како од Књаза писмо приме да су природњени Срби. А како ће се право српскога грађанства получити одредиће особити закон.“³ Према Турском уставу из 1838. године, српски народ је „поданик високе

²Чл. 108, Устав Књажества Србије- Сретењски устав, у: Н. Ранђеловић, М. Тодоровић, *Одабрани извори из државноправне историје јужнословенских народа*, Београд, Завод за уџбенике, 2009, 108.

³ Чл. 109, Устав Књажества Србије - Сретењски устав, у: Н. Ранђеловић, М. Тодоровић, *op.cit.*, 108.

Порте“, уз разликовање рођених и природжених Срба.⁴ Српско држављанство Грађанским закоником за Кнежевину Србију, из 1844. године, уређено је на следећи начин: „Српском житељу припада потпуно уживање грађанских права. Српско пак житељство, тј. грађанство или припада по самом рођењу или се добија природженим; по чему су сви житељи српски, права грађанска уживајући, или рођени или природжени Срби. Код рођених Срба прелази право грађанства с родитеља на децу по самој природи; природжени пак добија се онда, кад би иностранец који пуних седам година било у служби државној, било у вођењу заната или земљоделију, или у каквом другом полезном занимању овде проживео, и за све то време би поштено и сходно законима земаљским живео, не учинивши никаква злочинства. Иначе пак без одређенога времена пребивања, получаваће се право грађанства само особитим дозвољењем Књаза са сагласијем Савета.“⁵

Уз Српски грађански законик, као аутономни извор права важила је Уредба о српском природженим и отпуштању Срба из њиховог отачаства од 2. маја 1844. године, која захтева да странац који жели да буде примљен у српско држављанство мора прибавити отпуст из ранијег држављанства и положити заклетву.⁶ Отпуст из страног држављанства и полагања заклетве предвиђала су и Правила о бегунцима и заштићеницима од 20. јануара 1860. године. Овима Правилима се признаје српско држављанство по завичајном праву и силом обичаја: „Странци који седам година под заштитом српском часно и поштено без прекидања проведу, могу и без отпуста из пређашње своје поданичке свезе на српско сажитељство положити заклетву, која им се из основаних разлога и отказати може. Од ове заклетве изузимају се сви странци, који су се пре 2. маја 1844. год., у Србији населили, па ту и сада стално живе, будући су они по обичајном закону који је дотле важио редовно природжени.“⁷

⁴ М. Петровић, М. Прица, *Посебно управно право с међународним управним правом*, Ниш, Свен, 2014, 112.

⁵ Чл. 44, Грађански законик за књажество Србију, текст Закона од 11. марта 1844. године, са изменама и допунама.

⁶ Заклетва која се полагала приликом пријема у српско поданство, гласила је: „Ја Н. Н. који сам досад поданик Н. био, ступајући у сажитељство српско заклињем се Богом живим, да ћу као и други рођени Србин владајућем Књазу српском свагда веран бити, да ћу Устава земаљског, закона и уредаба савесно придржавати се, власти земаљске слушати и њима покоравати се, да ћу данак, дажбине и остала сва бремена земаљска, која се налагала буду, тачно плаћати и носити; и све дужности сажитељу српском својствене вољно испуњавати. Тако ми Бог помогао, и тако да могу одговор дати на његовом страшном суду.“ - М. Петровић, М. Прица, *op.cit.*, 113.

⁷ Тачка 7, Правила о бегунцима и заштићеницима од 20. јануара 1860. године и М. Петровић, М. Прица, *op.cit.*, 113.

Осим наведених прописа, ову материју су уређивали и Законодавно решење од 14. августа 1851. године, распис Министра унутрашњих послова од 15. маја 1860. године за Србију, а када су питању територије које су укључене у састав Краљевине СХС на снази су били, Земаљски статут за Босну и Херцеговину, Законски чланак хрватско-угарскога сабора о стечењу и губитку угарскога држављанства за подручје Хрватске и Славоније, Војводине, Међумурје и Прекомурје, а Основни закон од 21. децембра 1867. године и Грађански законик од 1811. године за Словеначку и Далмацију.⁸ Фактом уједињења на подручју новостворене државе, настао је правни партикуларизам, из чега је произашла потреба за нормирањем ове установе на јединствен начин, што је и учињено Законом о држављанству из 1928. године, који је важио јединствено за целу територију.⁹

Пре доношења закона, за подручје целе државе важиле су Уредба о стицању и губљењу држављанства од 5. новембра 1920. године, са изменама.¹⁰

2. Правна теорија држављанства

Као што је већ речено, нема државе без три конститутивна елемента, од којих је најважније становништво, које живи на државној територији, на којој своја суверена овлашћења врше државне власти. Како у највећем становништво чине држављани те земље, потребно је изнети неколико општих напомена о овом правном институту и схватања о држављанству која су временом еволуирала у данашње позитивно право и модерно, савремено схватање у правној теорији држављанства.

Према увреженом схватању опште теорије права, и професора Благојевића држава је један колективитет, који мора да ограничи просторно и персонално ефикасност свог правног поретка. Просторно ограничавање своди се на територију државе, омеђену утврђеним границама, уз правна проширења (бродови, ваздухоплови). Персонално ограничење, односно ограничење у погледу личности родило је потребу за везивањем већег или мањег круга лица за државу. Управо је држављанска веза основни

⁸ Б. Т. Благојевић, *Основи науке о држављанству*, Библиотека Југословенског удружења за међународно право, Београд, 1938, 11.

⁹ Параграф 1, Закон о држављанству Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца, *Службене новине*, бр. 254, од 1.11.1928. године (У даљем тексту: Закон о држављанству Краљевине СХС).

¹⁰ Б. Т. Благојевић (1938), *op.cit.*, 11.

критеријум на основу ког се одређује однос лица и одређеног правног поретка, односно основ за одређивање јединкикоје сачињавају супстрат колективитета- државе.¹¹

Држављанство је схватано као правни однос, редовне и сталне природе, извесног лица- држављанина према држави. Овакав однос субјектима омогућава уживање свих права која су установљена правним поретком односне државе, док странцима даје могућност уживања само оних права која би им била призната генералном нормом или прописима који се односе на извесне ситуације.¹² Право и дужност је сваке државе да уређује држављанство, те су се, љубоморно гледајући на ову своју искључиву надлежност, државе противиле уређивању ове материје од стране међународне заједнице. Ипак, чак и у том периоду приступало се регулисању ове области путем билатералних и мултилатералних међудржавних конвенција, што је допринело уједначавању ондашњих позитивноправних решења.

Установа држављанства има своју социолошку и правну садржину, која одређује смер регулисања правним нормама. Без обзира на различитост и бројност држава у свету, ипак су се у правној теорији- филозофији права држављанства, издвојили одређени принципи који су водиле државама приликом општег регулисања ове материје и формулисања правних норми. Та начела су заснована на схватању да је држављанство добровољна веза. Сходно томе лице јеслободно да мења своје држављанство уз право да га опет поврати (репатријација) што му држава не може забранити, нити га може приморати на промену. С друге стране став већине држава је да свако лице треба да има само једно држављанство (начело монопатридије) и да не може имати два или више (начело забране полипатридије и бипатридије). Како би била остварена ова начела, држава усваја мере за сузбијање апатридије, алиима и обавезу да уреди правни положај лица без држављанства, без наметања свог држављанства. Држављанство одређује у погледу јединке примену јавног и приватног права.¹³

Како је институт држављанства једна општа правна појава, тако и наука о држављанству има општу природу. С обзиром да се питање држављанства може јавити као основно, претходно питање за примену правних норми било које гране права, наука о држављанству је уводна, припремна материја готово свих правних дисциплина.

¹¹ Б. Т. Благојевић (1938), *op.cit.*, 1-2.

¹² *Ibid.*, 2.

¹³ *Ibid.*, 3-4.

И док се раније третирао као део науке о међународном приватном праву, данас се изучава и у оквиру посебног управног права, с обзиром на природу поступка стицања и губитка држављанства и надлежности државних органа. Према схватању професора Благојевића, узевши у обзир да је установа држављанства основна установа правног поретка, која је битна за сам појам и постојање државе, и која је претходно питање свим правним дисциплинама, наука о држављанству би требало бити у домену науке уставног права.¹⁴

Што се тиче правне природе држављанства, постоји неколико теорија. Према уговорној теорији, држављански однос је уговорна веза између државе и њеног држављанина, који има свој основ у комутативном уговору, двостраном, који рађа и права и обавезе за државу и појединца, који су стране уговорнице. Реч је о формуларном уговору, будући да држава прописује императивне правне норме за стицање и губитак њеног држављанства односно услове уговора по приступу, на које лице пристаје. Међутим, ово схватање није баш исправно, јер све правне институције имају свој основ у нормама позитивног права, у закону, који их ствара и формулише. То исто важи за држављанство и држављанску везу који су израз једностраног формулисања правног поретка, путем једног акта-услова, уз могућност да изјава воље појединца произведе одређено дејство у прописаним случајевима.¹⁵

¹⁴ Б. Т. Благојевић (1938), *op.cit.*, 6.

¹⁵ Чињеница да се држављанство стиче фактом рођења, када лице нема могућност да изрази своју вољу, није од значаја, јер према схватању ове теорије, овакво правило о стицању држављанства изражава претпостављену вољу тог лица, тј. вољу коју би оно вероватно изразило да је у могућности. Ова теорија има своје утемељење у теорији аутономије воље и схватањима индивидуалистичке и школе природног права, према којима поред опште воље тј. поред закона као њеног израза, постоји и воља појединца као извор права и основ правних институција.- Б. Т. Благојевић (1938), *op.cit.*, 8-9.

II ДРЖАВНЕ ГРАНИЦЕ И ПРАВО ДРЖАВЉАНСТВА НАКОН ПРВОГ СВЕТСКОГ РАТА

1. Стварање Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца

Као противтежа италијанским претензијама у Далмацији и Лондонском уговору, у Паризу је 1915. године је основан Југословенски одбор у циљу заштите југословенских интереса пропагандом и обавештавањем светске јавности о легитимним тежњама Срба, Хрвата и Словенаца за ослобођењем и уједињењем, а на чијем челу је био Анте Трумбић. Иста тежња је јавно изражена и у Аустро-Угарској, нарочито у декларацији посланика Југословенског клуба, ком су се придружили и неки од посланика Хрватског сабора. С истим циљем је и у Паризу основан Црногорски одбор.¹⁶ Ослобођење и уједињење свих Југословена као главни ратни циљ, Краљевина Србија је истакла доносећи Нишку декларацију 1914. године. Овај циљ је потврдила Крфском декларацијом из 1917. године коју је потписао и Југословенски одбор, као споразум о будућој Југословенској држави. Садржину ове декларације је касније усвојио и Црногорски одбор у Паризу.

Након пораза који је аустро-угарску војску задесио на фронту, јужнословенски народи у дуалној монархији су искористили ситуацију и основали Државу Словенаца, Хрвата и Срба коју је Централно народно вијеће које су чинили посланици Хрватског и Босанског сабора, као врховни орган ове творевине, прогласило самосталном државом. Њену самосталност признала је само влада Краљевине Србије, док су остале силе савезнице по том питању остале резервисане. Председник српске владе, Никола Пашић, састао се са представницима ове краткотрајне државне творевине у Женеви, како би преговарао о уједињењу и стварању јединствене државе. Преговори су резултирали потписивањем Женевске декларације, коју нова српска влада Стојана Протића, није желела да прихвати. Ни сама Држава Словенаца, Хрвата и Срба није желела на крају да призна споразум, истакавши да за преговоре у Женеви делегати нису били овлашћени.¹⁷

Црна Гора је на скупштини у Подгорици одлучила о збацивању династије Петровић-Његош с престола и поргласила присједињење Краљевини Србији. Не

¹⁶ Јован Ђ. Драгутиновић, *Дипломатска и политичка историја Јужних Словена од 1833. до 1920. године*, Београд, 1938, „Привреда“ Краља Александра, 151.

¹⁷ Ј. Ђ. Драгутиновић, *op.cit.*, 152-153.

чекајући одлуку Народног вијећа, исто је учинила и Војводина, због чега је вијеће одмах реаговало пославши своје представнике у Београд. На челу делегације био је сам председник др Анте Павелић (Старији), који је 1. децембра 1918. године на свечаној аудијенцији у кући Крسمановића прочитао Адресу престолонаследнику Александру, који је у свом одговору прогласио стварање Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца.¹⁸ У адреси и у одговору¹⁹ говорило се о државној организацији и о конституанти. До заседања конституанте државом би управљали Влада и Народно представништво у чији састав би ушли и представници српске Народне скупштине и осталих покрајина. Неуређено је остало питање одређивања државних граница, без чега се ни устав нове државе није могао донети. Привремено народно представништво вршило је своју функцију све док конституанта није усвојила устав 28. јуна 1921. године након чега се Уставотворна преобразила у обичну Народну скупштину. Видовдански устав био је либерални устав који се заснивао на начелима демократије, централистичког државног уређења и јединства народа. Уставом је прокламовано да сва три етничка елемента чине један народ. Од доношења устава задатак скупштине је био да изврши унификацију законодавства, што је успело Законодавном већу од 47 чланова тек у периоду од 1929. до 1931. године.²⁰

2. Југословенске државне границе након Версајске конференције

Поред великог броја живота, Велики рат је са собом однео и четири царства; Аустро-Угарску монархију, Отоманску империју, Руску царевину и Немачко царство. Версајска мировна конференција²¹ створила је нов међународни поредак.²² Одржана је у периоду од јануара 1919. године до јануара 1920. године, у Паризу, када је закључено низ мировних споразума, којима је између осталог решено и територијално

¹⁸ Ј. Ђ. Драгутиновић, *op.cit.*, 153.

¹⁹ Прводецембарски акт о уједињењу, у: Љ. Кркљуш, С. Шаркић, *Одабрани извори из државноправне историје Југославије*, Београд, 1982, Научна књига, 276-279.

²⁰ Ј. Ђ. Драгутиновић, *op.cit.*, 153-154.

²¹ На Версајској конференцији су прво формирана Веће десеторице (од шефова делегација и министара спољних послова) и Веће петорице (од министара спољних послова), а потом је образовано и Веће четворице, које је решавало о свим важнијим питањима и то без призива - тзв. Велика четворица: Вудро Вилсон, Жорж Клемансо, Лојд Џорџ и Виторио Орландо. За територијална питања најзаинтересованији је био Вудро Вилсон, док су британски и француски представник били равнодушни.- Јован М. Јовановић, *Дипломатска историја Нове Европе 1918-1938, Књига 1*, Београд, 1938, Издавачка књижара Косте Ј. Михаиловића, 61.

²² Ј. Ђ. Драгутиновић, *op.cit.*, 151.

питање, отворено након рата.²³ Иако су Француска и Велика Британија још током ратних година закључиле одређене споразума којима су решена поједина територијална питања, нпр. Лондонским уговором питање италијанских граница²⁴ и Уговором о савезу са Румунијом њене границе према Мађарској, они су били тајни и нису били обавезујући за САД, чији се програм за будуће уређење Европе разликовао од решења у овим уговорима. Поврх тога, сукцесори дуалне монархије се нису слагали међу собом, тако да је уређивање државних граница на конференцији било горуће питање, које је изазивало доста нелсагања. Главне савезничке силе, Француска и Британија имале су неке сопствене интересе, Италија је заступала своје интересе на Јадрану, и подржавала сваку државу чији су се интереси сукобили са југословенским, док је САД настојала да при уређивању граница унесе што је више могуће начело правичности и етнографски принцип, а све у циљу гаранција будућег мира.²⁵

Савезничким државама је 31. марта 1918. године упућен Меморандум Србије о националним захтевима, којим је тражено да се разграничење са суседним државама врши по принципу народности,²⁶ а поред тога национални територијални захтеви изнети су и на самој конференцији од стране југословенских представника. О самом учешћу Краљевине СХС и излагањима на конференцији неће бити опширнијег излагања²⁷, просто због тога што су предмет истраживања коначно постигнуте границе и припојене територије и њихов утицај на промене држављанског својства. Југословенску делегацију на чијем челу је био Никола Пашић, чинили су као опуномоћени делегати министар спољних послова Анте Трумбић, Миленко Веснић посланик у Паризу и професор Иван Жолгер, док су владини делегати били Мата Бошковић бивши посланик у Лондону, Отоакар Рибар и Јосип Смодлака заступници у

²³ Осим територијалних питања, као што се да видети из историје ратовања, рат рађа и нека друга питања од међународноправног значаја. Најважније је очување мира у свету, чије се решавање поверавало мировним конференцијама. Највеће мировне конференције у 19. и 20. веку, до одржавања Версајске и стварања Лиге народа, биле су Бечки конгрес, Париски конгрес, Берлински конгрес, Хашке конференције, Лондонска конференција.- више: Ђура Поповић, *Класици међународно-правне доктрине*, Београд, 1933, Издавачка књижара Рајковић, 24-41.

²⁴ Тајни Лондонски уговор Италије са силама Антанте, 26. април 1915. године, у Стојковић М, (ур.), *Балкански уговорни односи 1876-1996, Двострани и вишеестрани међународни уговори и други дипломатски акти о државним границама, политичкој и војној сарадњи, верским и етничким мањинама, I том 1876-1918*, Београд, 1998, ЈП Службени лист СРЈ и СЈУ „Међународна политика“, 441-445.

²⁵ Ј. М. Јовановић (1938), *op.cit.*, 59.

²⁶ Меморандум упућен савезницима о националним захтевима, Крф, 31.3.1918. године у: Стојковић М. (ур.), *op.cit.*, 496-513.

²⁷ Више: Јован М. Јовановић, *Дипломатска историја Нове Европе 1918-1938, Књига 2*, Београд, 1939, Издавачка књижара Косте Ј. Михаиловића, 189-240.

Цервинском већу у Бечу и Андрија Радовић, бивши председник црногорске владе. Поред њих, деловала је и Војна мисија с генералом Пешићем на челу.²⁸

Краљевина Срба, Хрвата и Словенаца успела је да током конференције добије међународно признање, иако су јој су га испрва велесиле ускратиле, те су чланове делегације на првој пленарној седници Конференције, 19. јануара признали само као делегате Србије. Прве су свој став изменила САД²⁹, а колективно признање уследило је приликом потписивања Версајског мировног споразума са Немачком. За територијално питање Краљевине СХС, силе савезнице нису биле нарочито заинтересоване, ако се изузме Италија, чији сузнатно увећани територијални захтеви, у односу на оне из неважећег Лондонског уговора³⁰, нарочито по питању територија на Јадрану, били у колизији са југословенским.³¹

Мировним споразумима прецизније је одређена државна граница Краљевине СХС. Грубо одређена она иде од врха Пече, тремеђе са Италијом и Аустријом, затим Караванкама, преко Великог Стола, превоја Језерског и Љубела на Словенске Горице. Потом силази на Муру, обухвата Прекомурје, па се спушта поново на Муру и поклапа се са њеним током до ушћа у Драву. Одатле иде током Драве до Доњег Михољца, а затим линијом која избија на Дунав испод Баје, северно од Суботице, јужно од Сегедина, пролази источно од Бечкереча, Вршца и Беле Цркве, избија на речицу Неру, потом на Дунав до ушћа Тимока. Идући 10 км Тимоком, Старом планином, пролази источно од Зајечара и Цариброда и избија на Столове, затим на Малеш. Наставља Осоговом до Беласице, где је тремеђа са Бугарском и Грчком. Одатле иде Кожухом, Ницом, Перистером и излази на Охридско језеро. Даље наставља реком Бојаном до Јадрана, а морем до Сушака, на Триглав и опет на Печу.³²

Будући да је још у октобру 1918. године престала да постоји дуална монархија Аустро-Угарска, те је Версајска конференција само потврдила већ свршен

²⁸ Б. Кризман, *Вањска политика Југославенске државе 1918-1941, Дипломатско-историјски преглед*, Загреб, 1975, Школска књига, 13.

²⁹ Ниједна од савезница није желела потпуно разбијање Аустро-Угарске монархије, нити стварање велике Југославије. „Четрнаест тачака“ Вудроа Вилсона нису предвиђале независност југословенског народа који је био потчињен Аустро-Угарској, већ само аутономију у оквиру ње. Највећи противник југословенског уједињења била је Италија, која је инсистирала на утврђивању граница у складу са одредбама тајног Лондонског уговора из 1915. године.- више о томе: Б. Кризман, *op.cit.*, 5-31.

³⁰ Ј. М. Јовановић (1938), *op.cit.*, 64-73.

³¹ Ј. М. Јовановић (1938), *op.cit.*, 57. и Б. Кризман, *op.cit.*, 138-139.

³² Ј. Ђ. Драгутиновић, *op.cit.*, 154-155.

чин,³³ мировни споразumi су закључени са Аустријом и Мађараском посебно, као државама сукцесорима. Одређено је да ће седмочлана комисија, од којих 5 именују силе савезнице, и по једног стране уговорнице; Држава СХС и друга уговорница³⁴, а која ће бити формирана у року од 15 дана од ступања на правну снагу уговора, утврдити пограничну линију на лицу места.³⁵

Политичким клаузулама ових уговора које се односе на југословенско-аустријске мађарске односно бугарске односе³⁶, ове државе су се одрекле свих права и овлашћења на територијама бивше Аустро-Угарске тј. Бугарске у корист Државе Срба, Хрвата и Словенаца. Те територије које су остале изван уговором утврђених граница, сматрају се конститутивним делом државне територије Државе СХС.³⁷

Након утврђивања граница путем поменутих споразума, јавила се потреба исправки и померања у односу на државне границе са Краљевином Албанијом³⁸, Бугарском и Румунијом. Разлози су били пре свега стратешке природе, са циљем лакше

³³ J. M. Јовановић (1938), *op.cit.*, 57.

³⁴ Аустрија, Мађарска, Бугарска, односно Румунија, у зависности од тога да ли је реч о уговору закљученом у Сен Жермену, Тријанону, Неју или Севру.

³⁵ Art. 48, Treaty of Peace between the Allied and Associated Powers and Austria together with the Protocol and Declarations annexed thereto, Signed at Saint-Germain-an-laye, September 10, 1919, *His Majesty's Stationary Office, Treaty Series, No.11*, 1919 (У даљем тексту: The Treaty of Saint-Germain-an-Laye).

Art. 43, Treaty of Peace between the Allied and Associated Powers and Hungary and the Protocol and Declaration, Signed at Trianon, June 4, 1920, *His Majesty's Stationary Office, Treaty Series, No.10*, 1920 (У даљем тексту: The Treaty of Trianon).

Art. 38, Treaty of Peace between the Allied and Associated Powers and Bulgaria and the Protocol, Signed at Neuilly-sur-Seine, November 27, 1919, *His Majesty's Stationary Office, Treaty Series, No.5*, 1920 (У даљем тексту: The Treaty of Neuilly-sur-Seine).

Art. 3, Treaty between the Allied and Associated Powers and Poland, Roumania, the Serb-Croat-Slovene State and the Czecho-Slovak State relative to Certain Frontiers on those states, Signed at Sevres, August 10, 1920, *His Majesty's Stationary Office, Treaty Series, No.20*, 1921 (У даљем тексту: The Treaty of Sevres).

³⁶ Art. 42, The Treaty of Trianon, Art. 37, The Treaty of Neuilly-sur-Seine.

³⁷ Чл. 47, The Treaty of Saint-Germain-an-Laye, Art. 42, The Treaty of Trianon.

³⁸ Након што је Лига народа признала Албанији чланство у новембру 1920. године, поставило се питање њених граница према Краљевини СХС. Албанија се позивала на границе одређене Лондонским уговором, али је питање разграничења ипак поверено конференцији амбасадора. Она је одредила демаракциону зону. Овој комисији се у новембру 1921. године придружила и међународна гранична комисија, која је требало да изврши коначно разграничење.- J. M. Јовановић (1938), *op.cit.*, 192-193 .

Конференција амбасадора требало је да повуче линију од Бојане до Скадарског језера по линији одређеној 1913. године, затим од Скадарског језера до Ђеравице, уз додељивање изворног дела река Цијевне и Бермоша Албанији, потом до Ђаковице граница би остала стара граница, а према Призрену би била повучена тако да обезбеди залеђе. Обезбеђен би био пут Дебра-Струга, а на Орхидском језеру се остало на становишту старих граница из 1913. године.- J. M. Јовановић (1939), *op.cit.*, 505.

Проблем одређивања албанско-српске границе постојао је још од Балканских ратова када је на Лондонској конференцији 17. априла 1913. године утврђена северна и североситочна граница Албаније-Стојковић М, (ур.), *op.cit.*, 325-326.

Решење је и тада требало да утврди Амбасадорска конференција у Лондону привременом демаркационом линијом до коначног разграничења од стране међународне комисије.- Проглас Краља Петра Српском Народу, *Службени дневник Краљевине Србије*, бр. 186, 27.8.1913.

одбране у случају напада. Југославији је Албанија уступила манастир св. Наум са околином³⁹, који је представљао важно културно и историјско наслеђе, а заузврат добила Рибарево, Лин и Пишкопеју. Краљевини Румунији је уступљен Жомбољ, а од ње су добијена села Нинчићево, Калуђерово и Кушић и место Јаша Томић.⁴⁰ Након ових измена и утврђивање коначне границе са Италијом према Споразуму о Ријечи, државна граница Краљевине СХС, односно Краљевине Југославије се усталила и није се мењала до Другог светског рата.

2.1 Уговор између главних сила савезничких и удружених и Пољске, Румуније, Државе Срба, Хрвата и Словенаца и Државе Чехо-Словачке

Уговор између главних сила савезничких и удружених и Пољске, Румуније, Државе Срба, Хрвата и Словенаца и Државе Чехо-Словачке који се односи на одређене границе ових држава, закључен је 10. августа 1920. године. Уговор има 5 чланова и преамбулу у којој се прво наводе стране уговорнице, а потом и мотив за закључивање.⁴¹ Чланом који се односи на границе Државе СХС, високе уговорне стране признају јој сувереност на територијама дефинисаним границама са суседним државама: Италијом, Грчком⁴², Бугарском, Румунијом, Мађарском и Аустријом.⁴³

2.2 Државна граница са Аустријом

Границе са Аустријом утврђене су споразумом закљученим у Сен Жермену 10. септембра 1919. године. Територијалне захтеве на рачун Аустрије који су обухватили Целовец (Клагенфурт), Бељак, Великовец, Марибор и Радгону, члан

³⁹ Лондонска конференција амбасадора била је одлучила да манастир остане под окриљем Краљевине Србије, да би комисија за разграничење донела одлуку да лука Лин на Орхидском језеру и манастир треба да припадну Албанији. Конференција амбасадора је ипак уз територијалну накнаду манастир досудила Југославији, 1925. године.- Више Ј. М. Јовановић (1939), *op.cit.*, 505-506.

⁴⁰ Ј. Б. Драгутиновић, *op.cit.*, 156.

⁴¹ Преамбула са мотивом гласи: „У жељи да се осигура суверенитет Пољске, Румуније, Државе Срба, Хрвата и Словенаца и Државе Чехо-Словачке у односу на територије за које је препознато да им припадају, доле потписани, након размене њихових пуноважних пуномоћја, уговарају следеће...”

⁴² Грчко-српска граница уређена је Споразумом о српско-грчкој граници закљученим између Србије и Грчке у Београду 3.8.1913. године. Граница је ишла од Тумбе на Беласици, прелазила Дорјанско језеро, ишла висом Блатец и планином Нице преко Кајмаклана, прелазила и Преспанско језеро, преко Малог Шата до арбанашке границе.- Стојковић М, (ур.), *op.cit.*, 376-377.

⁴³ Гранична линија са Италијом је требало бити накнадно утврђена, са Грчком граница се није мењала, те је речено да је то граница која је на дан 1. јануара 1914. године, постојала између Србије и Грчке (видети претходну напомену), са Бугарском утврђена мировним споразумом у Неју од 27. новембра 1919. године, са Мађарском мировним уговором у Трајнону од 4. јуна 1920. године, са Аустријом уговором о миру у Сен Жермену од 10. септембра 1919. године и са Румунијом чланом 3, тачком 2, овог уговора. - Art. 4, The Treaty of Sevres.

југословенске делегације др Жолгер, изложио је Већу десеторице. Веће је решавање о захтевима поверило Комисији за проучавање територијалних питања која се тичу Румуније и Југославије. Чланови комисије иако нису били сложни око југословенских територијалних захтева, нарочито по питању Клагенфурта, успели су да утврде предлог државне границе.⁴⁴

Одређено је да гранична линија иде источним правцем од врха ХунерКогел преко врха Сент Лоренцен и тачке на административној граници Марибора и Лајбница. Наставља вододелницом између басена Драве на југу и Сагау на северу, па затим североисточним правцем до места у којој административна граница избија на Муру. Од тачке у којој сече стару границу Аустрије и Мађарске, око 5 км југоисточно од Радгоне (Аустрија), главним током Муре, одлази северно, пролазећи између села Бонисфалва (СХС) и Оциње (Аустрија) до тачке на вододелници између басена Рабе и Муре, око 2 км источно од Токе (СХС), која представља трмеђу, са Аустријом и Мађарском.⁴⁵

Државна граница овако утврђена на Караванкама између Аустрије и Југославије, од аншлуса 11. марта 1938. године постаје граница између Немачке и Југославије, а сам уговор престаје да важи.⁴⁶

2.2.1 Уређење области Клагенфурт

Сенжерменским миром су регулисане границе⁴⁷ и остала питање области града Клагенфурт (Целовец), који је средиште покрајине Корушка.⁴⁸ Поводом овог питања било је највише неслагања, те је Комисија предложила плебисцит, што је прихватило и Веће четворице. Југословенској делегацији је пошло за руком да коригује предлог о плебисциту, тако да се плебисцитарно подручје подели на два дела, те да зона А припадне Краљевини СХС, а зона Б Аустрији, с тим да се у року од 6 месеци зона А изјасни хоће ли припасти Аустрији, а зона Б Краљевини СХС. Маја и јуна 1919. године град је окупирао војска Краљевине СХС. Наредне године она се повукла из центра града, задржавајући се у јужним предграђима⁴⁹, све док се на Корушком плебисциту

⁴⁴ Б. Кризман, *op.cit.*, 15-16.

⁴⁵ Art. 27, The Treaty of Saint-Germain-an-Laye.

⁴⁶ Ј. В. Драгутиновић, *op.cit.*, 155.

⁴⁷ Art. 49-50, The Treaty of Saint-Germain-an-Laye.

⁴⁸ Art. 49-50, The Treaty of Saint-Germain-an-Laye.

⁴⁹ Б. Кризман, *op.cit.*, 16-17.

који је противно одредбама уговора, одржан само у зони А, а не и у зони Б, становници већином нису изјаснили за присједињење зоне новоствореној држави Аустрији.⁵⁰

2.3 Државна граница са Угарском

Излагање југословенске делегације о Банату, Барањи и Бачкој, односило се на разграничење са Румунијом и Мађарском. Комисија је утврдила гранично решење на основу ког Барања остаје Мађарској, а граница иде Дравом. Решењу су се успротивили Цвијић и Жолгербранећи захтеве за Барањом и читавим Прекомурјем. Коначно је Врховни савет прихватио предлог да граница у Бачкој остане неизмењена, да се Прекомурје припоји југословенској држави, као и да се исправи граница у Барањи у њену корист.⁵¹

Мировни споразум са Мађарском потписан је у Тријанону 4. јуна 1920. године и њиме су између осталог утврђене и државне границе према Држави Срба, Хрвата и Словенаца.⁵² Гранична линија се пружа од поменуте тромеђе са Аустријом и Мађарском⁵³ код Токе, до тачке око 4 км југозападно од станице Кишзобмор (Мађарска), која представља тромеђу са Румунијом и Мађарском. Граница пролази кроз тачку око 10 км јужно од Сент Готхарда (Мађарска), пратећи вододелницу међу басенима Рабе на северу и Муре на југу, иде јужним правцем кроз тачку око 16 км североисточно од Мурских Субота (СХС). Одатле наставља југоисточним правцем до тачке око 3 км западно од Немеснепа (Мађарска), углавном пратећи вододелницу између Немеснепа на северу и Кобиљег Потока на југу. Затим иде југоисточним правцем до тачке на реци Лендави, па речним током Лендаве и Муре долази до места на ком се спаја са старом границом Мађарске и Хрватске и Славоније, око 1,5 км изнад железничког моста Ђикениш (Мађарска) - Копронца (СХС). Наставља југоситочним правцем, током Драве, до тачке око 9 км источно од Доњег Михољца (СХС), старом административном границом између Мађарске и Хрватске и Славоније, ипак измењеној тако да железница Ђикинеш-Барч, са станицом Гола, остане Мађарској. Онда источним правцем до тачке око 3 км југозападно од Барањиног Врха, затим североисточно до тачке на току Дунава, око 8 км северно од врха Батина. Наставља у правцу североистока до тачке на току Кидеша око 3 км југоисточно од станице

⁵⁰ Б. Петрановић, *Историја Југославије 1918-1978*, Београд, 1980, Нолит, 45.

⁵¹ Б. Кризман, *op.cit.*, 19-20.

⁵² Ј. Ђ. Драгутиновић, *op.cit.*, 155.

⁵³ Art. 27, The Treaty of Trianon.

Мадараш, идући између Сантова (Мађарска) и Бачког Берега (СХС). Потом углавном иде током Кидеша, до скретања северно од Ригица (СХС), одакле одлази у правцу североистока до тачке на Тиси око 51 км североисточно од станице Хоргош (СХС). Секући пругу Суботица-Бачалмаш (Бачка Јабука у Мађарској) око 1,5 км источно од станице Чикерија (Мађарска) и пругу Суботица-Кишкунхалаш око 3 км јужно од станице Челебија (Мађарска), и пролазећи северно од Хоргоша, а јужно од Реске (Мађарска), долази југоситочним правцем до Тисе. Одатле иде средишњом линијом рукавца до тачке око 5 км узводно, а потом општим правцем источно између Ђале (СХС) и Тисасигета (Мађарска), Обеба (СХС) и Кибекхаза (Мађарска) до тромеђе. Овако одређена гранична линија пролази источно од пограничних места Доленци, Ходош, Крпливник, Домањшевац, Средишче, Кобиље, Житковац, Гентеровац, Мостје, Чентиба и Пинце, северно од Торјанаца, Луча и Шумарине, а западно од Барањиног Врха, Кнежева и Дубошевице, који остају на територији Краљевине СХС, док идући западно од места Лендвајакабфа, Бодехаза, Габорјанхаза, Дидеша и Лендава-Ујфалу, јужно од Кашада, Бремеа, железничке станице Илочац и Кун-Баје, а источно од Иванде, Шарока, Удвара и Изабелафелда, оставља их на територији Мађарске.⁵⁴

2.4 Државна Граница са Бугарском

Југословенско-бугарска граница одређена је уговором који су савезнице закључиле са Бугарском у Неју на Сени 27. новембра 1919. године.⁵⁵ Већу десеторице територијалне захтеве у погледу Бугарске изложио је Миленко Веснић, чије је решавање оно поверило већ поменутој Комисији. Пашић је на седници делегације после разговора са председником комисије реферисао да ће граница бити повучена тако да Краљевини СХС остане Струмица варош и река, Петрич, Трн и Врапче.⁵⁶ Овим уговором је унеколико измењена српско-бугарска граница утврђена 1913. године, мировним уговором у Букурешту.⁵⁷ Југословенско-бугарска граница је исправљена у босилеградском, царибродском и струмачком срезу. Бугарској су уступљена села

⁵⁴Чл. 27, The Treaty of Trianon.

⁵⁵ Ј. Ђ. Драгутиновић, *op.cit.*, 156.

⁵⁶ Б. Кризан, *op.cit.*, 17.

⁵⁷ Видети: Уговор о миру између Краљевине Србије, Краљевине Грчке, Краљевине Румуније и Краљевине Црне Горе с једне стране и Краљевине Бугарске с друге стране и Протоколи уз чланове 3 и 4, *Службени дневник Краљевине Србије*, бр. 186, од 27.8.1913. године.

Брегово, Ракатница и Косово, а од ње су добијена села Халово, Ковилово и Шипиково.⁵⁸

Уговором је утврђено да се гранична линија пружа се од ушћа Тимока у Дунав, који представља тремеђу са Бугарском и Румунијом на северу, до Тумбе и тремеђе са Бугарском и Грчкеом, на југу. Граница иде јужним правцем пролазећи кроз тачкуна току Тимока, западно од Брегова (Бугарска). Одатле југозападним правцем кроз тачку источно од Великог Извора (СХС), где стара граница излази на реку Безадницу. Пратећи углавном вододелницу међу басенима Тимока на северозападу и Делејне и Тополовице на југоистоку, иде источним правцем кроз тачку око 12 км западно-југозападно од Берковића (Бугарска), и даље старом границом. Затим одлази југоисточним правцем за око 1,5 км до врха Сребрна глава, обронцима Старе планине (Балкан), потом југозападним правцем до Видлич Горе јужно од Вуковије (СХС), пресецајући реку Комстицу и пролазећи кроз место на путу Цариброд-Софија, западно од раскрснице са путем до Калотине, иде југозападним правцем до места на току реке Лукавице око 1,1 км североисточно од Сливнице (СХС). Наставља од ушћа Лукавице, узводно до Доње Невље, пролази западно од Врапче и пресецајући пут Трн-Цариброд јужно од раскрснице са путем Трн- Пирот и током Јабланице долази до ушћа њеног у Јерму (Трнску реку). Наставља западно до места на старој граници близу Десног Кладенца, обронцима планине Руј, југозападно до врха Голема Рудина, око 17 км западно од Трна. Затим иде јужно до места на реци Јерми, источно од Страцимироваца (СХС), па одлази до реке Драговиштице тако да пролази западно од Џинцоваца (Бугарска), пратећи вододелницу међу басенима Божичке реке и Мељанске. Наставља вододелницом између Драговиштице на северозападу (СХС) и Ломнице и Соволстице на југоистоку (Бугарска), југозападно до старе границе, око 10 км северозападно од тачке на путу Крива Паланка-Ћустендил у којој сече ову границу. Одатле одлази југоисточним правцем до тачке на планини Малеш, југозападно од Добрилаке (Бугарска). Потом старом српско-бугарском границом, југозападним правцем пролазећи преко планине Огражден и секући Струмицу источно од Габрова (СХС) долази до тремеђе Тумбе, на Беласици. Гранична линија је утврђена тако да пролази источно од Шипикова, Халова, Ковилова, Горњег и Доњег Криводола, Мозгоса, Бребевнице, Стинека и Бадилена, североисточно од Липинаца које оставља на територији Краљевине СХС, док места Брегово, Ракитница, Косово, Визан, Станинци и

⁵⁸ Ј. Ђ. Драгутиновић, *op.cit.*, 156.

Бајково оставља у Бугарској.⁵⁹ Припојена територија је постала део југословенских округа: струмички срез је припојен тиквешком округу, босилеградски срез врањанском округу, а царибродски пиротском. Остали делови бивше бугарске територије који нису самостални срезови присједињени су срезовима тимочког и крајинског округа. Након ратификације Нејског споразума ове територије су потпуно интегрисате у Краљевину СХС, проширењем важности устава и осталих правних прописа.⁶⁰

2.5 Државна граница са Румунијом

Крајем јануара 1919. године, Веће десеторице саслушало је делегате Краљевине СХС и Краљевине Румуније. Шеф румунске делегације тражио је читав Банат, онако како је било обећано тајним уговором са Антантом из 1916. године. Већ помињана Комисија у коју су ушла по два представника САД, Велике Британије, Француске и Италије, је формирана управо ради решавања питања Баната. Предлог југословенске делегације је био да се спор око граница са Италијом и Румунијом реши путем плебисцита. Пашић је на седници делегације саопштио да је став председника Комисије да Бела Црква, Вршац и Велика Кикинда остану Краљевини СХС.⁶¹ У Севру је 10. августа 1920. године закључен Уговор између главних сила савезничких и удружених и Пољске, Румуније, Државе Срба, Хрвата и Словенаца и Државе Чехо-Словачке који се односи на одређене границе ових држава, а којим су одређене и границе између Југославије⁶² и Румуније.⁶³

Гранична линије идеод места које је тромеђа са Румунијом и Мађарском, око 4 км југозападно од станице у селу Кишзомбор, до ушћа Тимока у Дунав, тромеђе са Румунијом и Бугарском. Граница се пружа у општем правцу југоисток и пролази кроз место на прузи Жомбољ-Ловрин, око 3 км северно од Гомоља. Иде јужним правцем кроз место на реци Тамиш, између Шурјана и Боке око 6 км јужно од Модоша (данашњег Јаше Томића), секући пругу Темишвар- Велика Кикинда између Жомбоља и Карпиниша. Пролазећи између Српске Кларије и Хрватске Кече, иде југоисточним правцем до места на прузи Јасеново- Оравица између Јама и Миркоша, и до тачке на

⁵⁹Чл. 27, The Treaty of Neuilly-sur-Seine.

⁶⁰ Предлог Министра унутрашњих дела Министарском савету УБр. 808 од 12. јануара 1922. године и Решење Министарског савета којим је усвојен предлог, *Службене новине*, бр. 14, 21.1.1922. године.

⁶¹ Б. Кризан, *op.cit.*, 18-19.

⁶² Члан 4 који се односи на границе државе Срба, Хрвата и Словенаца, упућује на члан 3, тачку 2 истог уговора, којим је одређена је граница Румуније према Држави СХС- The Treaty of Sevres.

⁶³ Ј. Ђ. Драгутиновић, *op.cit.*, 156.

Нери око 1 км источно од пута Кусић -Златица, пролазећи између Крушчице и Николинаца, скрећући од Калуђерова (до 1922. године називало се Ребенбург). Одатле наставља југозападним правцем тако да омогући изградњу пруге на румунској територији кроз долину Нере између Златице и Петрилова. Настављајући низводно, током Нере до њеног ушћа у Дунав, одлази главним каналом пловидбе Дунава, југоисточним правцем до ушћа Тимока у Дунав, које је тромеђа ове две државе и Бугарске. Гранична линија пролази источно од Крстура, пруге Кикинда-Сегедин, Мокрина, Накова, Банатског Великог Села, Хетина, Српског Итебеја, Шупљаје, Малог Жама, Великог Средишта, Кутрице (која се од 1922. године назива Гудурица) и Марковца, северно од Конака остављајући их на територији Краљевине СХС, а западно од Порденауа и Бугарске Колоније, села Валкања, Велике Теремије, Великог и Малог Комлуша, Отелека, Јоханисфелда и Пардања (данашње Међе у општини Житиште), Модоша, Жаму Мара, Лакзунаца и Коморишта који су остали на територији Румуније. Краљевина СХС је овим уговором добила и села Дужине (Сечињфалве), Мариолану (некадашње Зичифалве, данашњег Пландишта), Ватин и Сочицу, док су Моравица, Варадиа и Врани припали Румунији.⁶⁴

Јуна 1921.године, потписана је билатерална конвенција о дефанзивном савезу, која је предвиђала образовање мешовите комисије за разграничење и примену Севрскелиније на терену. Дефинитиван споразум о разграничењу је потписан новембра 1923. године. На основу његових одредаба граница одређена Севрским уговором измењена је тако да су села Модош, Крива Бара (данашње Марковићево), Велики Гај, Шурјан и Пардањ предати Краљевини СХС, а Краљевини Румунији Јам, Жомбољ, Чорда, Стара Беба и Пуста Крстур.⁶⁵

2.6 Државна граница са Италијом

Државна граница између Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца и Краљевине Италије утврђена је споразумом⁶⁶ закљученим у Рапалу 12. новембра 1920. године.⁶⁷ У

⁶⁴Art. 3, The Treaty of Sevres.

⁶⁵ Политика, 24. новембар 1923. године.

⁶⁶ Уговор је сачињен у два примерка, један на српско-хрватском, а други на италијанском језику, који је у случају размимоилажења и меродаван. - Чл.9, Рапалски уговор, *Службене новине*, бр. 273, од 8.12.1920. године (У даљем тексту: Рапалски споразум).

Привремени закон о уговору је законом који обнаородован 18. јуна 1922. године, стављен на снагу као редован закон без икаквих новела. Законодавни одбор Народног представништва је о њему решио пропуштањем. Наиме, на основу чл. 130 Видовданског устава, одбор је требало да у року од пет месеци прегледа све привремене законе, уредбе, правилнике и решења министарског савета издата у периоду од

само 9 чланова регулисана су питања државних ових држава и држављанства. Уговором је требало да се реши и питање Ријеке, која је према Лондонском уговору требало да припадне Југославији⁶⁸ луке Барош и Делте, над којима је суверенитет 29. октобра 1918. године, преузела Држава СХС. Како ова држава није имала међународноправно признање, а формално уједињење је проглашено тек 1. децембра те године, током новембра Ријека, Барош и Делта су окупирани од стране савезника. Дипломатска борба резултирала је Рапалским споразумом и стварањем Ријечке државе, чиме је питање Ријеке било решено, док луке Барош и Делта нису биле обухваћене одредбама уговора. О њима су размењиване тајне ноте, којима је Барош признат Краљевини СХС, а које међутим немају правну снагу какву имају одредбе уговора.⁶⁹

Обе уговорнице су споразумом признале потпуну слободу и независност Државе Ријеке и притом је утврђена њена граница, али непотпуно, без тачних граница на истоку⁷⁰. С друге стране гранична линија између Краљевине СХС и Краљевине Италије дефинисана је на следећи начин: од врха Печ до врха Јаловец, до врха Триглав иде вододелницом између сливова Соче и Саве Горењске. Наставља вододелницом басена Соче и Саве Бохињске до врха Можиц, потом до врха Порезени врха Блегош, затим до врха Бевк, те до тачке западно од места Хотедршице. Одатле до места Зелше идући западно од колског пута Хотедршица-Планина. Наставља до Чабранске, падинама брда Јаворник, Бичке Горе и Плече Горе. Одлази до Грижа ипролазећи источно од врха Трстеник, југоисточно од Сухова, јужно од Жидовја и источно од Грижа, стиже до колског пута Рупа- Кастав. На пола пута између Јушића и Спинчића, сече овај пут и избија на колски пут Матуље-Кастав, источно од Матуља, а потом избија на северну границу Слободне Државе Ријеке на северној ивици места Рубеши,

стварања Краљевине СХС до проглашења устава, и да у пленуму одлучи који од тих аката остају на правној снази са или без измена, а који се укидају. Уколико одбор у том року не донесе никакву одлуку о одређеном акту, он остаје на правној снази у целини без измена. На седници, 28. децембра 1921. године, о овом споразуму се није дискутовало тако да је привремени закон у облику ког је објављен Рапалски споразум је остао на снази у потпуности. - В. М. Јовановић, *Рапалски уговор, збирка докумената*, Београд, 1950, Удружење новинара Народне републике Србије, 83-84.

⁶⁷ Ј. Ђ. Драгутиновић, *op.cit.*, 156.

⁶⁸ Италијански захтеви на Версајској конференцији превазилазили су оне из Лондонског уговора, према ком је Ријека требало да припадне Краљевини СХС. Италијани су тражили Ријеку, у којој је према њиховој статистици било око 30 000 Италијана. Да би се нашли под италијанским суверенитетом, требало је анктирати територију на којој је било око 500 000 југословенских припадника. Како се САД противила извршењу овог неправедног уговора за југословенску државу, Вудро Вилсон је препустио двома заинтересованим владама да саме уреде питање својих граница, али тако да граница буде повучена на основу етнографског принципа. - Ј. М. Јовановић (1938), *op.cit.*, 66, 70-73.

⁶⁹ Ж. Бартуловић, *Правно-повијесни положај Ријечке луке*, у: Радић З, (ур.), *Море- хрватско благо*, Загреб, 2016, 986-987.

⁷⁰ *Ibid*, 987.

на путу Ријека-Кастав. Овако одређеним границама, места Давча, Лесковица, Копачница, Своден, Јаворјев Дол, Жири, Опале, Хлевишче, Ровте, Хотедршица, Планина, Унец, Зелше, Ракек, Долења Вас, Долење Језеро, Оток, Студена, Мизере и Тринајстиће, остављена су Краљевини СХС, док су места Д. Новаке, Бресник, Врсник, Медвеђе брдо, Завратец, Лескова Долина, Клана, Бреза, оба превоја Подланишча припала су Краљевини Италији. И територија Задра, чији састав су чинили град и порезна општина Задар, порезне општине Арбанаси, Црно, Бокањец и део порезне општине Дикло, припала је Краљевини Италији. Као и острва Црес, Лошињ са омањим острвима и шкољима у односим судским котарима, омања острва и шкољи у административним границама покрајине Истре, острва Ластово и Палагружа са оближњим острвима, док су остала острва која су била у саставу Аустро-Угарске монархије ушла у састав Краљевине СХС.⁷¹

Ради извршења одредаба Рапалског уговора закључене су 1922. године у Риму, Сантамаргеритске конвенције према којима је Италија требало да напусти области у Далмацији које је самовољно окупирао. Међутим, ријечко питање није било решено.⁷²

2.6.1 Споразум о Ријечи

Ревизија Рапалског споразума извршена је Споразумом о Ријечи потписаном 27. јануара 1924. године у Риму. Овим Римским уговором измењене су одредбе о границама, призната анексија Ријеке Италији⁷³ и кончано решено питање луке Барош и Делте, из којих су италијанске трупе евакуисане 24. фебруара⁷⁴, чиме је Краљевина СХС стекла и фактичку власт над последњим окупираним деловима своје територије.⁷⁵

Граница Југославије у околини Ријеке обележена у Рапалском уговору исправљена је тако да је пут Кастав-Ријека ушао у Југославију и то источно од Тометика до раскрснице северно од Бергуда. Одређено је да граница иде линијом између друма Кастав-Ријека и железничке пруге. Од те тачке граница следује

⁷¹Чл. 1, 2 и 3, Рапалски споразум.

⁷²Ј. М. Јовановић (1938), *op.cit.*, 223.

⁷³„Краљевина Срба, Хрвата и Словенаца признаје пуну власт Италије над градом и пристаништем Ријеке и земљишта како је у чл. 3 обележено“ - Чл. 2, Споразум о Ријечи од 27. 1.1924. године, у: Б. Кризан, *op.cit.*, 153 и Ј. М. Јовановић (1939), *op.cit.*, 514 (У даљем тексту: Споразум о Ријечи).

⁷⁴„Италија признаје Краљевини Срба, Хрвата и Словенаца пуну власт над луком Барош и над Делтом, које ће бити евакуисане и предате југословенским властима два дана после ратификације овог споразума“ - чл. 1, Споразум о Ријечи.

⁷⁵Ж. Бартуловић, *op.cit.*, 987-988.

североисточно, с тим да Пекљан остане Југославији, а онда кружно, северно од Дренова до реке Ријечине.⁷⁶ Независна држава Ријека је подељена тако да је њен западни део припао Италији, док је источни део- Сушак, који је постао засебан град, припојен је Краљевини СХС. Граница између Сушака са лукама Барош и Делта, и Ријеке налазила се на Ријечини. На основу овог уговора Решењем Министарског савета извршена је подела ријечке околине.⁷⁷

3. Право држављанства у Краљевини Југославији

У овом делу биће разматране одредбе о држављанству поменутих мировних споразума усвојених на Версајској конференцији, Закона о држављанству Краљевине СХС донетог 1928. године, као и Уредбе за извршење овог закона. Осим тога, одредбе о држављанству садржане су у Видовданском уставу, који је Уставотворна скупштина донела 1921. године и у Септембарском уставу, октроисаном 3. септембра 1931. године.⁷⁸ Поред осталих одредаба о држављанима и њиховим правима, оба устава садрже и једну потпуно истоветну одредбу „Држављанство је у читавој Краљевини једно. Сви су грађани пред законом једнаки. Сви уживају једнаку заштиту власти.“⁷⁹

Ондашње схватање у већини држава је било да удата жена и малолетна деца следе држављанство мужа, односно оца, било да је реч о стицању или губитку држављанства. На овом становишту био је и југословенски законодавац, као и уговори закључени на Версајској конференцији. Уговори под малолетном децом подразумевају лица до 18 година, док југословенски закон о држављанству под појмом малодобног детета схвата лице до 21 године.

Када се говори о праву држављанства Краљевине Југославије, треба поменути и то да су за време рата донете две Уредбе са законског снагом 1941. и 1942. године, којима је предвиђен вид натурализације изузетним путем, у складу са ондашњим приликама у земљи и свету.

⁷⁶ Чл. 3, Споразум о Ријечи.

⁷⁷ Одређено је да онај део територије који је пре стварања Ријечке државе Рапалским споразумом, био у саставу општине Кастав, привремено додели среском поглаварству Кастав у Љубљанској области, а остали део ове територије среском поглаварству Сушак у Приморско-Крајишкој области.- Решење Министарског савета од 4.6.1924. године – Подела ријечке околине, *Службене новине* бр. 130, од 10.6.1924. године.

⁷⁸ Моме драгом народу-Проглас поводом даривања устава, *Службене новине*, бр.200, 3.9.1931. године.

⁷⁹ Чл. 4, Устав Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца од 28. јуна 1921. године, Београд, 1921, Издавачка књијарница Геце Кона и Чл. 4 Устав Краљевине Југославије од 3. септембра 1931. године, *Службене новине*, бр. 207, 9.9.1931. године.

3.1 Закон о уговору између главних сила савезничких и удружених и државе Срба, Хрвата и Словенаца

Уговор између главних сила савезничких и удружених и државе Срба, Хрвата и Словенаца, а који је потписан у Сен Жермену 10. септембра 1919. године, потврђен је Законом који је објављен у Службеним новинама 19. јуна 1920. године. За овај уговор може се рећи да представља својеврсну повељу права грађана Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца, у недостатку устава и уставом зајемчених права⁸⁰, а како садржи и одредбе о држављанству⁸¹, сходно његовом првом члану⁸² оне се могу сматрати првим југословенским законом о држављанству. Осим што регулише право опције предвиђено мировним споразумима, стицање држављанства заснива и на општем принципу стицања *ius soli*.

Држава СХС признала је за своје, држављане аустријске, бугарске и угарске, који су на дан ступања на снагу Уговора имали свој домицил или завичајно право на територији која је призната за саставни део њене државне територије на основу версајских мировних споразума или других уговора. Уколико су пунолетни, имали су право опције неког другог држављанства под условима предвиђеним наведеним конвенцијама. Лица која се буду користила правом избора, била су дужна да у року од

⁸⁰Art 2, Treaty between the Allied and Associated Powers and the Serb-Croat-Slovene State, Signed at Saint-Germain-en-laye, September 10, 1919, *His Majesty's Stationary Office, Treaty Series, No.17, 1919* (У даљем тексту: *The Treaty of The Serb-Croat-Slovene State*)- Држава Срба, Хрвата и Словенаца, обавезала се да штити живот и слободу свих становника без обзира на порекло, народност, језик, расу или веру. Такође, истим чланом је зајемчена слобода вероисповести „сви становници ... имаће право на слободно вршење, како јавно, тако приватно, сваке вере, религије или веровања, чије исповедање неће бити у супротности са јавним поретком и моралом.“Свим припадницима српско-хрватско-словеначки зајемчена је једнакост пред законом и у уживању истих грађанских и политичких права без обзира на расу, језик или веру, уз изричито напомињање да „разлика у религији, верском уверењу или вероисповести не сме да смета ниједном припаднику српско-хрватско-словеначком у уживању грађанских и политичких права, нити нарочито за пријем у јавне службе, звања или почести или за вршење разних занимања и индустрија.“ У наставку се Држава СХС обавезала да ће се уздржати од ограничавања „слободе употребе ма којег језика“ својих припадника, како у приватним и троговачким односима, тако и у погледу вере, штампе, издања сваке врсте и јавних зборована. Такође, се обавезује да, иако постоји један званични језик државе, даће олакшице својим припадницима којим службени језик није матерњи језик, да се било усмено, било писмено, пред судовима, могу користити својим матерњим језиком. Последња одредба тиче се заштите мањина и њихових права на очување свог идентитета. Прописује се да српско-хрватско-словеначки припадници који чине етничке, језичке или верске заједнице уживају исто поступање и исте гаранције правно и фактички које имају остали припадници, односно имају право да о свом трошку подижу, управљају и врше надзор над добротворним, верским и социјалним установама, школама и другим васпитним заводима, уз право да се у њима служе слободно својим језиком и слободно исповедају своју веру.

⁸¹ Art. 3-6, *The Treaty of The Serb-Croat-Slovene State*.

⁸² Art. 1, *The Treaty of The Serb-Croat-Slovene State*, гласи: „Држава Срба, Хрвата и Словенаца обавезује се, да одредбе из чланова 2-8 ове главе буду признати као основни закон, да никаков закон, никакова уредба и никакова званична радња не буду у противречности или опреци са тим одредбама и да се њима не може против ставити ниједан закон, ниједна уредба и ниједна званична радња.“

годину дана пренесу свој домицил у државу за чије су држављанство оптирала. Своја непокретна добра која су се налазила на југословенској територији могла су сачувати, а своје покретне ствари понети са собом, при чему не би била оптерећена царинама.⁸³ О овим олакшицама приликом иселења оптаната, биће речи касније.

Принцип *ius soli* огледа се у томе што се на основу факта рођења на припојеним територијама стицало домаће држављанство, без обзира на домицил и завичајност тог лица, уколико његови родитељи на њој имају домицил или завичајност у тренутку ступања на снагу уговора. Овако стеченог држављанства, лице се могло одрећи изјавом датом пред надлежним југословенским органима у месту становања. Исто начело је примењено и у одредби о стицању српско-хрватско-словеначког држављанства фактом рођења на територији Државе СХС, уколико се лице не може позвати ни на једно друго држављанство по рођењу.⁸⁴ У овом случају је принцип права земље корекција и мера за спречавање случајева лица без држављанства.

Како је већ речено, сходно оновременим схватањима о слеђењу држављанства, опција и изјава о одрицању мужа тј. родитеља имале су проширено дејство. Важиле су и за супругу тј. малолетну децу.

Признавање за домаће припаднике је вршено без икаквих формалности и пуноправно у свим случајевима регулисаним одредбама уговора.⁸⁵ У теорији се јављају различити критеријуми за одређивање круга лица која стичу држављанство фактом анексије, а предност се даје чињеници домицила.⁸⁶ У горе наведеним случајевима, не постоји чиста примена једног од њих, већ се јавља комбинација критеријума

⁸³Art. 3, The Treaty of The Serb-Croat-Slovene State.

⁸⁴Art. 4 and 6, The Treaty of The Serb-Croat-Slovene State.

⁸⁵ Art. 3-4, The Treaty of The Serb-Croat-Slovene State.

⁸⁶ Реч је о критеријумима од којих један захтева паралелну, међусобно независну кумулацију домицила и рођења, (критеријум је ипак постављен алтернативно, формулацијом домицил или рођење на анектираној територији, као чињеница на основу којих се фактом анексије постаје држављанин државе сукцесора, па без обзира где су рођена (уколико испуњавају услов домицила) или где им је домицил (ако испуњавају услов рођења), односно где се налазе у тренутку анексије- подвукао аутор); други предвиђа као услов домицил на анектрианој територији, без обзира на чињеницу места рођења или тренутног налажења лица; трећи као услов поставља само рођење на припојеној територији, без обзира на то где им је домицил или где се тренутно налазе, четврти кумулативно поставља као услове домицил и рођење на територији која је призната држави сукцесору, при чему је кумулација кумулативна, јер оба услова морају бити задовољена; а пети захтева да постоји чињеница завичајности односно чланства у некој од општина које се налазе на анектрианој територији, па без обзира на место рођења и домицил. Последњи наведен критеријум могао се јавити само у земљама које су познавале установу завичајности, у Југославији, Мађарској, Аустрији, Швајцарској или Чехословачкој. – Више о томе: Б. Т. Благојевић (1938), *op.cit.*, 97-101.

завичајности и критеријума домицила, јер се захтева да лице има или завичајност или домицил на анектираној територији, који је постављен алтернативно у првом случају, док се у другом факт рођења лица на припојеној територији као основ, допуњујепостојањем домицила и завичајности родитеља на наведеном простору.

3.2 Мировни споразум са Аустријом у Сен Жермену

Сенжерменски уговор о миру садржи клаузуле о држављанству.⁸⁷ Неке су опште, јер се односе на све земље којима су припојени делови државне територије бивше Аустро-Угарске монархије, а неке се тичу само наше државе.

Уговор предвиђа факт завичајности на припојеној територији, као главни критеријум за пуноправно и са искључењем из аустријског држављанства, стицање држављанства оне државе која је на њој стекла суверенитет.⁸⁸ Као што је већ објашњено, на основу одредаба претходно разматраног уговора, признавање за домаће припаднике вршило се пуноправно и без икаквих формалности- аутоматски, те уколико би се и донела нека одлука, имала би декларативно дејство. Ово стицање држављанства по сили закона, стицало се ретроактивно, од дана уједињења 1918. године,⁸⁹ а обухватало је сва лица која су имала завичајно право на односној територији на дан 1. јануара 1910. године, и задржала га до ступања на снагу мира, 16. јула 1920. године.⁹⁰

Изузетак, када се ипак захтевала одређена формалност је у ситуацији која се тиче лица која су стекла завичајност после 1. јануара 1910. Године. Овај круг лицамогао је стећи домаће држављанство само уз одобрење, које је дискрециони акт управних органа Државе СХС.⁹¹ Уколико одобрење није тражено или је одбијено, заинтересовано лице аутоматски стиче држављанство оне државе која има суверенитет над општином ранијег завичајног права.⁹² Овде се као основ ретроактивног стицања држављанства јавља факт претходне завичајности. Овде је реч о потенцијалном позитивном изузетку, у корист Краљевине СХС, будући да је могуће да је и та општина

⁸⁷ Art. 70-82, The Treaty of Saint-Germain-an-Laye.

⁸⁸ Art. 70, The Treaty of Saint-Germain-an-Laye.

⁸⁹ Б. Т. Благојевић (1938), *op.cit.*, 104.

⁹⁰ Више: Б. Т. Благојевић (1938), *op.cit.*, 102-123.

⁹¹ Art. 76 The Treaty of Saint-Germain-an-Laye.

⁹² Art. 77, The Treaty of Saint-Germain-an-Laye.

на основу мировног споразума припала управо њој.⁹³ По овом основу може стећи југословенско држављанство и лице које на дан ступања на снагу уговора има завичајност у некој од општина припалим Чехословачкој, а није добило њено одобрење или га није тражило. У овој ситуацији аутоматски стиче држављанство државе под чијим је суверенитетом општина раније завичајности, тј. југословенско ако је општина припала на основу уговора Краљевини СХС.⁹⁴ Исти је случај и када је реч о општинама бивше Аустро-Угарске припојеним Италији, у којима је лице стекло завичајно право, после 24. маја 1915. године или на основу службеног положаја или није ту рођено, а молбу за стицање италијанског држављанства није поднело или је одбијена.⁹⁵

У случају када је завичајност лица била у некој страниј општини на дан ступања на снагу уговора те су она аутоматски стекла чехословачко, пољско, италијанско или румунско држављанство, а претходно завичајно право је било у општини која је на основу уговора припала Краљевини СХС, оно је могло оптирати за југословенско.⁹⁶ На овај начин, путем опције, аутоматски стечено југословенско држављанство на основу генералних одредаба уговора, могло се и изгубити.⁹⁷ Југословенско држављанство губило се и на основу посебног правила за стицање италијанског држављанства. Држављани бивше Аустро-Угарске који су стекли домаће држављанство, а који се налазе у посебном положају према Краљевини Италији, јер су макар и пре 1. јануара 1910. године имали завичајно право у некој од општина припојеним Италији, или им је отац у њима имао завичајност, односно мајка ако је отац непознат или ако су служили у италијанској војсци за време рата, имала су могућност да оптирају пред надлежним италијанским властима, које су давале одобрење. Захтев за губитак југословенског држављанства или изјаву о одрицању, морали су поднети до 15. јула 1921. године.⁹⁸

Право опције је предвиђено и у случају плебисцита када су становници позвани да гласају на плебисциту (одржан је Коруншки плебисцит) имали могућност да у

⁹³Б. Т. Благојевић (1938), *op.cit.*, 108.

⁹⁴Када је реч о припадницима чехословачке мањине у Краљевини Срба, Хрвата и Словенаца, њима ја на основу чл. 9 Изборног закона о бирању посланика за Уставотворну скупштину, Привременог народног представништва од 2.9.1920. године признато држављанство, као и осталим припадницима словенске народности, ако су се до тренутка састављања бирачких спискова трајно настанили у некој од општина Краљевине СХС. – више: В. Дугачки, „Постат ћемо Југославени или ћемо остати оно што јесмо“: чешка мањина и питање држављанства у међуратној Југославији, *Радови Завода за знанственоистраживачки и умјетнички рад у Бјеловару*, св. 9, 2015, 83-104.

⁹⁵Б. Т. Благојевић (1938), *op.cit.*, 108-110.

⁹⁶Ibid, 111-112.

⁹⁷Ibid, 117.

⁹⁸Ibid, 121-122.

периоду од 6 месеци након коначног додељивања области у којој је одржан плебисцит, оптирају за држављанство, оне државе којој област није додељена.⁹⁹

Опција је уговорена и као мањинско право. Наиме, становници који су имали завичајно право на територији која је била саставни део Аустро-Угарске, а који се разликују од већинског становништва те територије по раси и језику. У року од шест месеци од ступања на снагу уговора могли су да оптирају за држављанство оне државе¹⁰⁰ у којој већина становништва говори истим језиком или су исте расе.¹⁰¹ На овај начин се стечено југословенско држављанство на основу генералних одредби, могло изгубити.

Претходно речено за право опције, у односу на године старости, рок оптирања од годину дана, обавезу иселења у року од годину дана, односно три године, ако је реч о опцији за држављанство Аустрије¹⁰², олакшице при иселењу, и проширеног дејства опције важи и овде.¹⁰³ Решење надлежних власти о опцији било је везани акт администрације, декларативног дејства, којим се констатује да лице испуњавауслове и да је држављанство стекло или изгубило даном изјављене опције.¹⁰⁴

3.2.1 Уредба о стицању и губитку држављанства Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца путем опције и молбе

Поводом извршења одредаба о држављанству Сенжерменског мира, 1920. године донета је Уредба о стицању и губитку држављанства Краљевине. (Видети прилог)

3.3 Мировни споразум са Угарском у Тријанону

Закон о Уговору о миру, протоколу и декларацији закљученим у Тријанону са Угарском 4. јуна 1920. године, донет је 17. јуна 1921. године. Овај уговор садржи одредбе о држављанству готово идентичне одредбама Сенжерменског мира, са

⁹⁹ Art. 79, The Treaty of Saint-Germain-an-Laye.

¹⁰⁰ Реч је о држављанству Аустрије, Мађарске, Италије, Пољске, Румуније, државе Срба, Хрвата и Словенаца или државе Чехо-Словачке.

¹⁰¹ Art. 80, The Treaty of Saint-Germain-an-Laye.

¹⁰² Б. Т. Благојевић (1938), *op.cit.*, 119.

¹⁰³ Art. 78, The Treaty of Saint-Germain-an-Laye.

¹⁰⁴ Б. Т. Благојевић (1938), *op.cit.*, 112.

изузетком одредби које се тичу држављанства у односу на Италију и одредби које се односе на опцију поводом плебисцита, које су овде изостале.¹⁰⁵

И овде је као основ аутоматског стицања пуноправног држављанства генералним одредбама предвиђен факт завичајности и факт претходне завичајности. Факту претходне завичајности дат је исти значај као и уговору са Аустријом.¹⁰⁶ Лица која су стекла завичајно право после 1. јануара 1910. године на територији пренесеној Држави СХС, и задржала га до дана ступања на снагу овог споразума, 26. јула 1920. године, нису могла да захтевају југословенско држављанство без њеног одобрења.¹⁰⁷ Правила о ретроактивном стицању држављанства на основу раније завичајности лица, којима је тренутна завичајност у некој од општина припојеним Чехословачкој аналогно се примењује и овде.¹⁰⁸ На основу претходне завичајности за југословенско држављанство су могла опирати лица која су аутоматски стекла држављанство неке од држава наследница, са изузетком мађарског и аустријског држављанства.¹⁰⁹

Решења прописана мировним споразумом са Мађарском, а која се односе на коришћење права опције су идентична са решењима претходног уговора, те оно што је напред речено у вези тога, важи и овде. Истоветно је право опције домаћег мањинског становништва које је стекло држављанство било које државе сукцесора.¹¹⁰

3.3.1 Наредба о поступању при стицању и губитку држављанства Краљевине СХС путем опције и молбе

У циљу детаљнијег регулисања поступка приликом стицања и губитка држављанства на основу Тријанонског мира обнародована је наредба. (Видети прилог)

3.4 Мировни споразум са Бугарском у Неју

Закон о Уговору о миру и протоколу закљученим 7. новембра 1919. године са Бугарском у Неју, проглашен је 10. маја 1920. године, а питање држављанства регулисано је само два члана.¹¹¹ Прописано је да српско-хрватско-словеначко

¹⁰⁵Ч. Кавалери, *Прописи о држављанству Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца*, Загреб, 1929, 177-178.

¹⁰⁶Чл. 61, The Treaty of Trianon.

¹⁰⁷Чл. 62, The Treaty of Trianon.

¹⁰⁸Б. Т. Благојевић (1938), *op.cit.*, 108-109.

¹⁰⁹*Ibid*, 111-112.

¹¹⁰ Art. 63- 64, The Treaty of Trianon.

¹¹¹ Art. 39-40, The Treaty of Neuilly-sur-Seine.

држављанство добијају пуноправно са искључењем бугарског држављанства, бугарски припадници настањени на територијама додељеним Држави СХС. Међутим, ако су се настанили на овим територијама након 1. јануара 1913. године држављанство су могли стећи само уз њено одобрење, које представља дискрециони акт управе.¹¹² Факт настањења подразумева домицил, пребивалиште односно место у ком се лице настанило у намери сталног пребивања.¹¹³

Уговор предвиђа да пунолетна лица која су у складу са основним правилом стекла држављанство, имају право оптирања за своје пређашње, у периоду од две године од ступања на снагу уговора. Дата је могућност и Србима, Хрватима и Словенцима пунолетним бугарским држављанима, настањеним у Бугарској да оптирају за домаће држављанство. Чак и уколико су се налазили у некој другој страниој земљи, а нису сходно прописима те државе стекли њено држављанство, а у одсуству поднетог захтева за стицање страног држављанства, они суимали ово право¹¹⁴

У погледу начина коришћења опције важи аналогно оно што је напред речено¹¹⁵

3.5 Рапалски споразум

Рапалски споразум садржи тек један члан који се односи на права држављана Краљевине Италије и Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца. „Влада Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца изјављује да признаје у корист италијанских држављана и италијанских интереса¹¹⁶ у Далмацији“ економска права и основне грађанске слободе, а регулисано је питање универзитетских степена.¹¹⁷

¹¹²Art. 39, The Treaty of Neuilly-sur-Seine.

¹¹³Б. Т. Благојевић (1938), *op.cit.*, 131.

¹¹⁴Чл. 40, The Treaty of Neuilly-sur-Seine.

¹¹⁵Чл. 40, The Treaty of Neuilly-sur-Seine.

¹¹⁶Речи „италијанских интереса“ су додате у италијански текст уговора накнадно, без споразума са југословенским делегатима, који су овај уметнути део приметили након потписивања, вративши се у Београд. - В. М. Јовановић, *op.cit.*, 69.

¹¹⁷ Све економске концесије учињене италијанским држављанима (или италијанским друштвима) од влада и јавних установа које је наследила Краљевина СХС, а које су они уживали на дан 12. новембра 1920. године, на основу законито стечених права. Поред тога зајемчене су им слобода употребе сопственог језика и слобода вршење верских обреда, као и сва остала права која поризилазе из њих. У погледу универзитетских степена које су држављани Краљевине СХС стекли на универзитетима или на заводима за вишу наставу у Краљевини Италији, Влада Краљевине СХС се обавезала да ће их признати као пуноважне на сопственој територији и да ће им дати професионална права једнака онима која потичу од универзитетских степена стечених у Краљевини СХС. С друге стране, питање важења виших школских студија које италијански држављани буду стекли у Краљевини СХС, а држављани Краљевине СХС у Краљевини Италији, препуштено је накнадним споразумима. - Чл. 7, Рапалски споразум.

Од значаја за предмет истраживања је признато право опције Италијанима, који су на дан 3. новембра 1918. године били припадници територије Аустро-Угарске монархије, а која је на основу међународних споразума, припала Краљевини СХС. Право опције је подразумевало овлашћење наведених лица, да у року од годину дана од дана ступања на снагу овог споразума, одаберу италијанско држављанство уз ослобођење обавезе да свој домицил пренесу изван наведених територија.¹¹⁸ Реч је о простој врсти опције, која ће бити објашњена приликом разматрања Нептунске конвенције.

Након потписивања уговора, у Београду је 1. децембра 1920. године саопштена изјава од стране југословенских заступника за крајеве који по споразуму треба да припадну Италији. Истакнуто је да ће се под италијанску власт наћи „600. 000 национално свијесних Југославена, компактно живућих у Горичкој, Трсту са околицом, Истри и у дијеловима Крањске и Далмације“, при чему житељима тих крајева није дата прилика да се слободно изјасне којој држави желе да припадну. Оваквим одредбама уговора којима се крше народносно начело и право народа на самоодређење, су југословенски становници тих крајева изложени културној и народној пропасти. Изјавом, коју су потписала пет посланика у Покрајинском сабору Истре, исказан је протест против Рапалског уговора, трајног мира и жељеног пријатељства између Југославена и Италијана, и истакнут захтев за ревизијом одредаба којима чине повреду поменутих права.¹¹⁹ Ревизија Рапалског споразума је извршена поменутиим Римским уговорима тј. Споразумом о Ријечи, након ког су као допуна закључене Нептунске конвенције. Прилог F уз Нептунске конвенције се односи на наведени споразум и регулише питање држављанства.

3.5.1 Споразум о стицању држављанства

Нептунска конвенција или Споразум о стицању држављанства између Краљевине СХС и Краљевине Италије закључен је 1925. године. На основу његових одредби сва лица која су имала завичајност (припадност) у Ријечкој општини на дан 3. новембра 1918. године (пре савезничке окупације и стварања Ријечке државе Рапалским споразумом), осим оних која то право немају услед својевољног акта, или су стекла држављанство неке друге државе, стећи ће пуноправно италијанско или

¹¹⁸ Чл 7, Рапалски споразум.

¹¹⁹В. М. Јовановић, *op.cit.*, 82.

југословенско држављанство. Као услов за стицање било је постојање њиховог боравишта¹²⁰ на оном делу Ријечке територије који је тој држави додељен, или је било пре него напуштања Ријеке. За случај да нису уопште имала боравиште на поменутих територијама, за одређеивање држављанства било је релевантно последње боравиште њихових родитеља.

У случају да су ова лица или њихови родитељи пак пренели своје боравиште с једне на другу територију бивше Ријечке општине, могли су опирати позивајући се на своје раније боравиште у року од шест месеци од ступања на снагу овог споразума.¹²¹ Стицање држављанства је аутоматско, тако да изјава производи дејство од тренутка давања. Никаква административна одлука није била потребна, а лице се сматрало држављанином од тренутка ликвидирања државе Ријеке.¹²² Оптирање за држављанство државе претходне завичајности, пре стицања завичајности у Ријечи, било је могуће и ако су на основу основних одредаба стекла аутоматски држављанство једне од држава уговорница. У овом случају административна одлука била је дискрециони акт. Овим путем југословенско држављанство се могло стећи и изгубити. Губљење у првој ситуацији настаје самим давањем изјаве о одрицању, а у другој уколико лица докажу и да су или ће бити примљена у италијанско држављанство.¹²³

Опција као мањинско право била је зајемчена и овом конвенцијом и могла је бити основ и за губитак и за стицање југословенског држављанства и то на основу везаног акта управе.¹²⁴ Ово право је признато и лицима која су се по основу језика и расе сматрала мађарским припадницима.¹²⁵

Конвенцијом је уговорено и одступање од општег правила стицања држављанства. Услови у општој одредби се не односе на лица која су стекла завичајност у Ријечкој општини после 1. јануара 1910. године или су је стекла без изричитог одобрења власти, на основу својства државног чиновника, и задржала је до

¹²⁰У смислу ове конвенције боравиштем се сматра оно место у коме лице стварно станује са намером да ту редовно живи.

¹²¹ Чл. 1, Споразум о стицању држављанства (Прилог F) од 20.7.1925. у Нептуну, *Службене новине*, бр.266, 14.11.1928. године (У даљем тексту: Споразум о стицању држављанства).

¹²²Б. Т. Благојевић (1938), *op.cit.*, 125.

¹²³ Чл. 3, Споразум о стицању држављанства и Б. Т. Благојевић (1938), *op.cit.*, 125-126.

¹²⁴За пуноважно коришћење права опције, није потребно овлашћење оне државе за чије се држављанство оптира, и власти дотичне државе ограничене су на утврђивање једино да ли постоје потребни услови у смислу језика и расе.- Чл. 2, Споразум о стицању држављанства.

¹²⁵Ако су се сматрала мађарским припадницима, могла су одабрати мађарско држављанство.- Б. Т. Благојевић (1938), *op.cit.*, 128.

3. новембра 1918. године. Њихово је право било, да у року од шест месеци од ступања на снагу ове конвенције, молбом траже својство југословенског држављанина, поводом које је одлука била дискрециони акт администрације. Пуноправно својство држављанина Краљевине Италије или Краљевине СХС стицала су једино уколико би на основу мировних уговора стекла њихово пуноправно држављанство да нису стекла ријечку завичајност.¹²⁶

За све поменуте ситуације оптирања, уколико се захтева одобрење државе за стицање држављанства, уколико оно није тражено или је одбијено, аутоматски је лице стицало држављанство оне уговорнице, чијој је територији припала општина његове претходне завичајности.¹²⁷

Проширено дејство опције јавља се на основу одредаба овог уговора. Када је реч о удовицама и разведеним женама, узео се у обзир завичајност коју су имале за време брака, осим ако нису после раскида брака стекле неку другу. У случају раскида брака или у случају смрти старешине породице, ако се докаже да је он стекао ријечку завичајност пре 1. јануара 1910. године, сматраће се да је ова завичајност стечена и за удовицу и децу. Деца без родитеља, као и деца чији су родитељи непознати стећи ће својство држављанина у своје име и за свој рачун без обзира на године старости.¹²⁸

Конвенцијом је предвиђена квалификована опција¹²⁹. То значи да су лица која су оптирала била дужна да пренесу своје боравиште у државу за чије су држављанство оптирала, а ако то учине у року, приликом иселења уживала су олакшице у смислу неплаћања царинских дажбина. Опција је ипак произвођила дејство самим давањем изјаве, али уколико се лице нијеиселило у року (12 месеци), оно се сматрало странцем, могло је бити протерано и лишено је повластица. Истовремено је предвиђена и проста опција, када се поступак оптирања завршава давањем изјаве. На основу прсте опције лица завичајна у Ријечи, а која имају боравиште на ријечној територији која је додељена Краљевини Срба, Хрвата и Словенаца Споразумом о Ријечи, и која извршивши опцију буду стекла својство држављанина Краљевине Италије, ослобођена су да пренесу домицил ван ове територије. Исто важи и за лица која на основу овог

¹²⁶ Чл. 4, Споразум о стицању држављанства и Б. Т. Благојевић (1938), *op.cit.*, 124-125.

¹²⁷ Б. Т. Благојевић (1938), *op.cit.*, 125.

¹²⁸ Чл. 7, Споразум о стицању држављанства.

¹²⁹ Више о врстама опције: Б. Т. Благојевић (1938), *op.cit.*, 99-101.

споразума буду стекла мађарско држављанство, осим ако влада државе у којој је њихово боравиште не буде то захтевала.¹³⁰

3.5.1.1 Наредба о поступању при стицању и губитку држављанства Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца путем опције и молбе

За потребе извршења Нептунске конвенције, домаће власти су донеле наредбу. (Видети прилог)

3.6 Конвенција по питању држављанства и завичајности лица која су поводом разграничења изгубила своје првобитно држављанство

Овај билатерални уговор закључиле су Краљевина Југославија и Краљевина Румунија 30. јануара 1933. године. Њиме је Југославија признала за своје држављане сва лица која су 1. јануара 1910. године имала завичајност у Пардању, Сурчину, Кривој Бари и Великом Гају, и очувала је до 24. новембра 1923. године. Овде је реч о аутоматском стицању држављанства. У случају да су између 26. јуна 1919. године и наведеног датума 1923. године изгубила своју завичајност, могла су стећи домаће држављанство уколико су поднела молбу, у периоду од поменутог датума 1923. године па до истека трећег месеца од ратификације овог уговора.¹³¹ Одлука администрације по овој молби је дискреционе правне природе, те уколико је била позитивна лице се сматра држављанином од поменутог датума новембра 1923. године.¹³²

С друге стране Румунија је признала за своје држављане лица која су у наведеним местима имала свој домицил, а која су оптирала или ће оптирати у року од шест месеци за њено држављанство. У таквој ситуацији ова лица нису стицала југословенско држављанство иако би требало применом основног правила, већ се сматра да су непрекидно имала румунско.¹³³ Румунско држављанство стичу и завичајници општина Стара Беба, Пуста-Керестур, Жомбољ, Чорда и Жам на дан уједињења, самим фактом припајања ових места Румунији, аутоматски и без обзира да ли су га задржала до 23. новембра 1924. године. Уколико су ипак оптирала за домаће

¹³⁰ Чл. 8, Споразум о стицању држављанства.

¹³¹ Чл. 1, Закон о Конвенцији између Краљевине Југославије и Краљевине Румуније по питању држављанства и завичајности лица која су поводом разграничења изгубила своје првобитно држављанство, *Службене новине*, бр. 213, од 19.11.1933. године (У даљем тексту: Београдска конвенција) и Б. Т. Благојевић (1938), *op.cit.*, 129-130.

¹³² Б. Т. Благојевић (1938), *op.cit.*, 129.

¹³³ Чл. 1, Београдска конвенција и Б. Т. Благојевић (1938), *op.cit.*, 129-130.

држављанство сматрало се да су непрекидно била југословенски држављани. Право опције је утврђено као и мањинско право становника ових општина. Опција се вршила с обзиром на порекло у истом року од шест месеци и уз исте олакшице.¹³⁴

3.7 Закон о држављанству Краљевине СХС и Уредба за извршење Закона о држављанству

Закон о држављанству Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца¹³⁵ и Уредба за извршење Закона о држављанству донети су 1928. године. Уредба садржи ближа процесна правила о поступку стицања и губитка држављанства¹³⁶, о надлежности¹³⁷, начину доказивања и утврђивања чињеница на којима се заснива држављанство.¹³⁸

Према одредбама устава и закон каже да једржављанство Краљевине СХС једно, с обзиром на унитарно државно уређење, и на територији Краљевине у погледу држављанства, стицања и губитка важе искључиво његове одредбе¹³⁹ од тренутка

¹³⁴ Чл. 2 и 3, Београдска конвенција и Б. Т. Благојевић (1938), *op.cit.*, 129-130.

¹³⁵ Након доношења Закона о држављанству, Челсо Кавалери дао је његов коментар и тумачење за које се ослањао и на расправу о пројекту закона, вођену у законодавном одбору, и заједно са одредбама међународних уговора о држављанству сабрао у дело *Прописи о држављанству Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца*, које је издао 1929. године. У предговору је истакао да би се са гледишта легислативне технике имало шта приговорити закону, па ипак је питање држављанства њиме углавном добро решено и да осим неких несавремености, одговара модерним принципима науке у тој материји..

¹³⁶ Стицање држављанства природњем и отпуст објављивани сваке године у „Службеним новинама“. Министар је достављао списак лица, уписаних у „Књизи природњених“ од 1. децембра претходне године, до краја новембра текуће, као и у „Књизи отупштених“, па алфабетском реду, уз навођење података. Објава се вршила најкасније до 31. децембра.- Параграф 52, Закон о држављанству Краљевине СХС и Чл. 75, Уредба за извршење Закона о држављанству Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца, *Службене новине*, бр.1, од 1.1.1929. године (У даљем тексту: Уредба за извршење закона).

¹³⁷ За решавање спорних питања у погледу држављанства појединих лица, сем за питање завичајности, надлежан је био Велики жупан као првостепена управна власт. Првостепена управна власт која је била територијално надлежна да поступа и решава о питањима из овог закона одређивала се на основу завичајне општине или општине редовног пребивалишта, а у недостатку тога надлежност се одређивала према месту рођења или где је расправа започела. Када се уредбом говори о надлежности првостепене опште-управне власти, надлежан је био поглавар за подручје свог среза, односно државна месно полицијска власт у градовима, ако град не спада у подручје среза нити има месну полицијску власт, надлежан је био Велики жупан, а за подручје Града Београда, управник Града Београда. Послове који су Законом или Уредбом стављени у надлежност Великог жупана, у местима где је Велики жупан био првостепена опште-управна власт, те послове је вршило Министарство унутрашњих дела.- Чл. 48-49 и 70, Уредба за извршење закона.

¹³⁸ Уредба има шест глава и 89 чланова; Прва глава- Држављанство Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца (чланови 1-10) за извршење параграфа 1-4 Закона, Друга глава- Стицање држављанства (чланови 11-39) за извршење 5-20 параграфа, Трећа глава- Губитак држављанства (чланови 40-65) за извршење параграфа 21-37, Четврта глава- Поновно стицање држављанства (чланови 65-67) за извршење параграфа 38-41, Пета глава- Опште одредбе(чланови 68-75) за извршење параграфа 42-51, Шеста глава- Прелазне одредбе (чланови 76-89) за извршење параграфа 53-64 Закона.

¹³⁹ Параграф 1, Закон о држављанству Краљевине СХС.

ступања на снагу¹⁴⁰, при чему не дира у одредбе раније закључених међународних уговора, нити мења прописе о пријему странаца у завичајну везу општина на територији бивше Аустро-Угарске монархије. Међутим, закон дерогира све правне прописе у овој материји који су важили на просторима Краљевине СХС.¹⁴¹

Закон почива на начелу монопатридности¹⁴², уз забрану полипатридности и садржи решења за спречавање апатридије. Само држављани су могли имати завичајност у општинама државе, у складу са одредбама о завичајности, о чему је општина водила евиденцију у Књигама завичајника. С друге стране странци нису могли имати завичајно право, али су у циљу стицања држављанства, могли су добити зајемчење неке општине да ће бити примљени у свезу општинске завичајности.¹⁴³

Правило је било да жена следи држављанство мужа, а деца држављанство родитеља, међутим било је и изузетака. У извесним случајевима жена не следи држављанство мужа због постојања одређених чињеница које прекидају јединство мужа и жене. Ово важи ако је у време стицања, односно губитка држављанства, брак био извршном пресудом разведен, растављен или поништен. Накнадно мирeње супружника производило је правно дејство за држављанство жене као удаја. Поништење брака у погледу држављанства за жену творило је стање пре брака. Деца следе држављанство својих родитеља, брачна оца, а ванбрачна мајке, а само уколико је брак поништен законита следе држављанство мајке ако имају редовно пребивалиште на територији Краљевине или се на њој трајно настане.¹⁴⁴ Присвојење није било од утицаја на држављанство присвојеног детета.¹⁴⁵

3.7.1 Држављани Краљевине СХС на дан ступања на снагу Закона

Законом је одређено која ће се све лица сматрати југословенским држављанима на дан ступања на снагу и под којим условима. Законодавац је у овим одредбама желео да спречи појаву апатридије у што већој мери, те се тако држављанима Краљевине сматрају сва лица која су имала држављанство Краљевине Србије, Црне Горе или

¹⁴⁰ Сваки закон је морао бити потврђен од стране краља, при чему је обавезну снагу стицао даном објављивања у Службеним новинама.

¹⁴¹ Параграф 61, 62 и 64, Закон о држављанству Краљевине СХС.

¹⁴² Држављанин Краљевине СХС не може истовремено бити и држављанин неке стране земље.- Параграф 2, Закон о држављанству Краљевине СХС.

¹⁴³ Параграф 3, Закон о држављанству Краљевине СХС.

¹⁴⁴ Параграф 43-44, Закон о држављанству Краљевине СХС.

¹⁴⁵ Параграф 46, Закон о држављанству Краљевине СХС.

Хрватске и Славоније на дан уједињења 1. децембра 1918. године, а нису га изгубиле на основу мировних споразума. Затим, она која су стекла држављанство на основу Версајских уговора о миру и она која су већ прирођена. Лица која су затражила пријем у држављанство до дана ступања на снагу закона¹⁴⁶ постали су држављани Краљевине под одложним условом, односно уколико су у року од годину дана од ступања на снагу закона затражила да им се изда сведоџба о држављанству.¹⁴⁷ Ова лица стекла су држављанство ретроактивно.¹⁴⁸ Такође, незаконита деца држављанки и законита деца свих ових лица, рођена после уједињења, односно након прирођења њихових родитеља, до ступања на снагу овог закона, ванбрачна деца држављанина, ако је

¹⁴⁶ Могуће су четири групе лица која су поднела захтев за прирођење. Срби, Хрвати или Словенци по роду и језику, који испуњавају неке услове за редовну натурализацију (пунолетство, добро владање и могућност издржавања), затим Словени (Руси, Бугари, Пољаци, Чехословаци или Лужички Срби) у две ситуације; ако имају 20 година сталног настајења на територији Краљевине или најмање 5 година, уз услов да су у државној служби на дан ступања на снагу закона односно да су била најмање 2 године после уједињења. Трећа група су лица било које народности која су на дан уједињења имала завичајност у некој од општина, која није ушла у састав Краљевине, а налазила су се у служби на њеној територији, те су се и задржала у служби код јавних и саобраћајних подuzeћа и установа које је преузела држава, и на крају лица која су на дан ступања на снагу закона испуњавала услове за специјални вид редовне натурализације ((стално настајење од 30 година и невршење обавеза према отаџбини последњих 10 година) Овај рок од 30 година, рачуна се најраније од 1. јануара 1900. године, док рок трајног настајења од 10 година за редовну натурализацију почиње да тече од дана уједињења).

¹⁴⁷ Држављанство се у земљи могло доказивати на више начина, међутим у иностранству једини званични документ којим се доказивало била је сведоџба о држављанству. Уколико се користи за ту сврху морала бити снабдевена сликом лица, а по потреби и оверена од стране Великог жупана уколико су сведоџбу издале управне власти, односно Министарства иностраних послова, уколико је сведоџбу издало дипломатско заступништво за лице које је редовно пребивало у иностранству. Сведоџба се издавала на основу захтева заинтересованог држављанина, који је требало да садржи породично и рођено име, занимање, датум рођења, место рођења, место становања и завичајну општину, као и наводе о времену и начину стицања држављанства односно завичајности. Лични подаци из захтева доказивала се одговарајућим исправама, крштеницом (родним листом) и уверењем о завичајности, – Чл. 4 и 9 Уредба за извршење закона и Параграф 4, Закон о држављанству Краљевине СХС.

¹⁴⁸ Ретроактивно, тј. од 1. новембра 1928. године, дана ступања на снагу закона, ако су усмено или писмено тражила од средског поглавара надлежног за подручје будуће завичајне општине, сведочанство о држављанству, подносићи и доказе. Да је молба за држављанство била поднета доказивало се уверењем управне власти, из ког се виде датум и број под којим је молба заведена у деловоднику; народност уверењем о томе да је лице пре уједињења или доношења закона заведено као припадник српско-хрватске-словеначке народности или уверењем и сведочанством о језику лица или уверењем које издаје национална или верска организација; боравак у Краљевини уверењем општинске или месне полицијске власти која води преглед становништва; службовање уверењем надлежног старешине надлештва. Као докази молби за сведочанство се прилажу и крштеница лица, венчаница и крштеница деце, или скупни званични извод из матичне књиге-породични извод, ако нису били приложени уз молбу за држављанство или ако се ова молба изгубила. Пређашњу завичајност треба да докаже веродостојним начином, али се од подношења формалних докумената може одустати Лица која немају пребивалиште у Краљевини, треба да издејствују зајемчење пријема у завичајну сvezу домаће општине и да о томе поднесу уверење о закључку општинског одбора (већа), надлежног за пријем.

Уколико услови нису испуњени, надлежна првостепена управна власт је издавала негативно решење против ког је била допуштена жалба Великом жупану, коме је ако не би донела негативно решење, достављала прописно опремљен предмет у року од 8 дана, заједно са својим мишљењем. Ако би он донео позитивно решење, првостепена опште-управна власт је издавала сведоџбу о држављанству. Велики жупан је одбацивао захтев уколико услови нису испуњени, уз право жалбе министру унутрашњих дела. Ако ова лица у наведеном року нису поднела доказе, сматра се да нису ни тражила домаће држављанство.- Чл. 77-81, Уредба за извршење закона.

позакоњење малолетног детета извршено у том периоду, затим стране држављанке које су у поменутом периоду ступиле у брак са неким од ових лица, као и нахочад- лица рођена или нађена на територији Краљевине.¹⁴⁹

Закон је регулисао и питање држављанства становника некадашњих крајева турског царства, који су после Балканских ратова присједињени Краљевини Србији (25. августа 1913. године) или Краљевини Црној Гори (8. новембра 1913. године). Турски поданици, житељи припојених општина на дан присједињења, постали су југословенски држављани, ако су житељство задржала до уједињења. Лицима, која су се иселила у Бугарску, уколико су се у року од 3 године од дана ступања на снагу закона вратили и поднели молбу опште-управној власти на подручју њихове некадашње домаће општине, надлежни министар решењем је признавао држављанство.¹⁵⁰ Несловени, који су путем житељства стекли домаће држављанство, могли су у року од 5 година од ступања на снагу овог закона, изјавити пред надлежном управном влашћу да иступају из држављанства, на основу чега би изгубила држављанско својство, уз обавезу иселења из државе са олакшицама, у року од годину дана од дате изјаве.¹⁵¹ Страни држављани који су року од 6 месеци од ступања на снагу закона поднели молбу, а који су били у ратовима пре Првог светског рата у војној или грађанској служби Краљевине Србије, Црне Горе или у Југословенским Добровољачким Одредима или су турски држављани словенског порекла, који бораве као избеглице на територији Краљевине, могла су стећи држављанско својство изузетном натурализацијом.¹⁵²

Законом је одређен, ради правне сигурности и круг субјеката која се не сматрају југословенским држављанима на дан ступања у важност закона. Реч је о држављанима који су у периоду од уједињења до ступања на снагу закона добила редован отпуст, и лица на која се отпуст протеже. Затим, држављанке које су овом периоду удајом за страног држављанина стекле његово држављанство и лица која су су оптирала за неко од држављанстава сходно версајским уговорима.¹⁵³

¹⁴⁹Параграф 53, Закон о држављанству Краљевине СХС.

¹⁵⁰Чл. 82, Уредба за извршење закона.

¹⁵¹Параграф 55, Закон о држављанству Краљевине СХС.

¹⁵²Параграф 58, Закон о држављанству Краљевине СХС.

¹⁵³Параграф 56, Закон о држављанству Краљевине СХС.

У складу са начелом слободe јединке да врши промене свог држављанског статуса и ради спречавања случајева бездржављанства предвиђена је репатријација, односно поновно стицање изгубљеног држављанства. Основни начин реинтеграције је природођeњем, без полагања заклетве. Уколико је до губитка држављанства малолетног детета и удате жене дошло путем слеђења, реинтеграција је наступала уколико су испуњавали законске услове. Законита деца су имала право да у том циљу у року од годину дана од стицања пунолетства, дају изјаву и трајно се настане на територији Краљевине. Ово се односи и на децу која су позакођењем изгубила домаће држављанство, док не важи и за већ удату кћер. Бивша држављанка која је удајом изгубила домаће држављанство, има право реинтеграције уз исте услове, за случај извршне пресуде о растави, разводу брака или за случај да је остала удовица.¹⁵⁴ Ово се односи и страну држављанку, која се удала пре уједињења, а која би се да се није удала сматрала држављанком Краљевине на дан ступања закона на снагу.¹⁵⁵ Захтев се подносио опште-управним властима¹⁵⁶ које су обавештававале ранију завичајну општину уз позив да стави своје евентуалне примедбе.¹⁵⁷ Кад спорно питање буде решено или ако није било приговора, молба се предлагала Великом жупану¹⁵⁸, који ако је не би одбацио, заједно са предметом и доказима је прослеђивао је министру како би он решењем потврдио да је дотично лице од дана подношења захтева поново стекло држављанство. У решењу су се означавала и лица на које се дејство решења протезало, чији се препис ради уписа у Књигу завичајинка, достављао завичајној општини.¹⁵⁹ У случају губитка држављанства одсутносћу, лице је бивало реинтегрисано изјавом учињеном у том циљу у року од 10 година од ступања на снагу закона.¹⁶⁰

3.7.2 Стицање држављанства

Држављанство Краљевине према одредбама овог закона стицало се на четири таксативно наведена начина тј. чињенице: пореклом, рођењем на територији Краљевине, удајом и природођењем.¹⁶¹ Када су ове чињенице биле спорне или иначе када је надлежна управна власт решавала питање држављанске припадности, онда су се ове

¹⁵⁴ Параграф 38-40, Закон о држављанству Краљевине СХС.

¹⁵⁵ Параграф 59, Закон о држављанству Краљевине СХС.

¹⁵⁶ Параграф 41, Закон о држављанству Краљевине СХС.

¹⁵⁷ Ако је управна општина изазвала спор по питању завичајности молиоца, првостепена опште-управна власт треба да донесе решење о овом питању.

¹⁵⁸ Чл. 66, Уредба за извршење закона.

¹⁵⁹ Параграф 41, Закон о држављанству Краљевине СХС и Чл. 66 и 67, Уредба за извршење закона.

¹⁶⁰ Параграф 57, Закон о држављанству Краљевине СХС.

¹⁶¹ Параграф 5, Закон о држављанству Краљевине СХС.

чињенице морале доказивати одговарајућим исправама.¹⁶² Од тренутка наступања наведених правних чињеница, рачуна се почетак држављанске везе.¹⁶³

3.7.2.1 Порекло

Држављанство се стиче пореклом стиче на основу факта рођења и позакоњења, сходно поменутом систему *ius sanguinis*. Према овом систему држављанство рођеног детета одређује се према држављанству оца уколико дете брачно тј. мајке, ако је ванбрачно (према терминологији законодавца: законита деца држављана и незаконита деца држављанки),¹⁶⁴ без обзира на место рођења. Фактом позакоњења незаконитог детета држављанина, оно се сматрало домаћим држављанином од тренутка рођења (ретроактивно), под условом да је у тренутку позакоњења малолетно.¹⁶⁵ Идеја водиља при утврђивању легитимације као факта стицања држављанства била је очување јединствености држављанстава свих чланова породице.¹⁶⁶ Чињенице рођења и позакоњења доказивале су се крштеницом (родном листом).¹⁶⁷

3.7.2.2 Рођење на територији

Систем *ius soli* спроведен је у одредбама о стицању држављанства рођењем на територији Краљевине СХС. Али како се примењује само у циљу корекције система крвне везе, прописан је само у одређеним ситуацијама. Реч је о случају у ком су родитељи рођеног или нађеног детета били непознати или им је држављанство непознато. Дете се сматрало држављанином до противног доказа.¹⁶⁸ Чињеница да су родитељи непознати доказивала се крштеницом, а ако се она није могла поднети из оправданих разлога, онда су се ове чињенице утврђивале формални решењем надлежне власти према месту где је лице рођено односно нађено, односно уколико је оно непознато на основу завичајности или редовног пребивалишта.¹⁶⁹ Чињеница да је

¹⁶² Уколико је немогућност показивања наведених докумената несумњиво доказана, надлежна власт могла је донети формално решење којим се изјављује да се од подношења тог документа одустаје.

¹⁶³ Чл. 11-12, Уредба за извршење закона.

¹⁶⁴ Б. Т. Благојевић (1938), *op.cit.*, 15.

¹⁶⁵ Параграф 6-8, Закон о држављанству Краљевине СХС.

¹⁶⁶ Б. Т. Благојевић (1938), *op.cit.*, 25.

¹⁶⁷ Чл. 11, Уредба за извршење закона.

¹⁶⁸ Параграф 9, Закон о држављанству Краљевине СХС.

¹⁶⁹ Власт претходно на основу поднетих података спроводи испитивања у месту рођења односно у месту где је дете нађено, као и у месту евентуалног редовног пребивалишта. У ту сврху власти су објављивале оглас на уобичајен начин, а у срезу истицањем на огласној табли, с позивом становништву да саопшти евентуално познате податке о пореклу лица.

држављанство родитеља непознато доказивало се уверењем опште-управне власти, надлежне на основу завичајности или редовног пребивалишта дотичног лица.¹⁷⁰

Наш законодавац као што се може видети из претходно објашњених основа стицања држављанства примењује мешовити систем, и то увећани *ius sanguinis*. Основно начело за стицање држављанства *ius sanguinis*, кориговано и допуњено принципом *ius soli*, примењено је у складу са оновременим, углавном патријархалним схватањима.¹⁷¹

3.7.2.3 Удаја

Чињеница удаје као основ за стицање држављанства је призната ради очувања интереса брачне заједнице. Став већине држава, па и наше, био је да жена следи мужевљево држављанство, било да је реч о стицању или престанку. Француска револуција прокламује начело једнакости људи, али још увек не и једнакост полова, тако да се положај жена се поправља у том смислу тек у доба индустријализације. Државе су морале наћи баланс, јер су биле суочене са потребом удовања и начелу јединства држављанског статуса супружника и начелу слободе жене. Законодавац је прихватио румунски систем.¹⁷² Удајом за држављанина Краљевине СХС, страна

¹⁷⁰Чл 13, Уредба за извршење закона.

¹⁷¹Историјски гледано, први систем је карактеристичан за антички период, док је други настао у феудалном периоду с обзиром на везаност лица за земљу коју обрађује. Рационалистичка филозофија и Француска револуција враћају се систему права крви, који и данас преовлађује у европским земљама, док је принцип права земље примењенији у америчким државама. Разлози за превагу једног или другог су често практичне природе. У државама са мањим бројем становника превагу ће имати *ius soli*, док ће у државама имиграције превагу имати *ius sanguinis*. Приговори се могу упутити и једном и другом, због фактичких ситуација које се могу јавити. Први принцип везује лица за државу, иако су она и његови преци са њом прекинули све везе, док други везује лица држављанском везом само на основу факта случајног рођења на територији државе са којом често не постоји ниједна друга веза. Такође примена *ius sanguinis* у чистом облику, не пружа решење у ситуацијама када су родитељи непознати, њихово држављанство непознато или су апатриди. У том случају би постојала опасност да и сама деца постану лица без држављанства. Такође не решава ни проблем ако су родитељи полипатриди. С друге стране чиста примена *ius soli* не даје одговор у ситуацији када су деца рођена на територији која не припада ниједној држави, што изазива потребу за фикцијом о продужењу територије. Због наведених разлога треба одбацити начело искључивости само једног система, и прихватити мешовити систем, који може бити или увећани *ius sanguinis*, који примењује и наш законодавац. Он подразумева допуну принципом *ius soli*, у случају стицања држављанства фактом рођења на територији, и корекцију у смислу да се лице које је стекло држављанство према систему права крви, може одрећи тог држављанства, ради стицања по систему права земље (а изузетно по праву крви) који се примењује у некој другој држави. Други тип мешовитог система је увећани *ius soli*, према ком се држављанство стиче на основу факта рођења на територији државе, које се допуњује *ius sanguinis* правилом да деца њених држављана, рођена у другој држави, стичу држављанство својих родитеља, и коригује се правом лица које је стекло држављанство по праву земље, да га се одрекне ради стицања по праву крви (а изузетно по праву земље) у некој другој земљи. – Б. Т. Благојевић (1938), *op.cit.*, 16-19.

¹⁷² Поред румунског система, који је подразумева аутоматско стицање држављанства мужа, што се може отклонити изјавом о придржавању ранијег држављанства, постоје и римски систем заснован на очувању

држављанка стиче југословенско држављанство, осим у случају да је изјавом пред удају придржала себи држављанство по пореклу, и то искључиво уколико ово право¹⁷³ прописи њене отаџбине такође предвиђају.¹⁷⁴ Уколико је потребно чињеница удаје доказивала се венчаницом.¹⁷⁵ Жена која је удајом за домаћег држављанина стекла држављанство Краљевине, домаће власти су третирали као домаћу држављанку чак иако према прописима њене отаџбине удајом није изгубила своје пређашње, које се узимало у обзир када наступи нека правна чињеница која за њу повлачи губитак нашег држављанства и у случају да је приликом удаје дала изјаву којом га је придржала.¹⁷⁶

3.7.2.4 Прирођење

Прирођење, као последњи начин, односно чињеница стицања држављанства, признато је из разлога што се странац може у толикој мери сродити са средином за коју он формално није везан држављанством, али се садржајно сматра чланом заједнице.¹⁷⁷ Подوماћење може бити редовно и изузетно¹⁷⁸ и доказивалосе сведочанством о природу, а ако је стечено пре ступања на снагу закона, декретом.¹⁷⁹

Уколико страни држављанин жели да стекне држављанство редовним путем, морао је да испуни седам законом прописаних позитивних услова: да јеподноо захтев за подوماћење, да је пунолетан, да је непрекидно био настањен на територији Краљевине најмање 10 година, да има отпуст из свог дотадашњег држављанства или гаранцију да ће га добити уколико стекне наше, а ако отаџбина не дозвољава отпуст или не предвиђа губитак у случају стицања страног, довољна је изјава одрицању, да је

породичне хармоније, а према ком жена увек следи држављанство свог мужа. Насупрот њему као једној конзервативној крајности, стоји друга крајност, либерални руски систем, по коме факт удаје не твори никакве промене у држављанству жене. Између румунског и руског система, налази се амерички, према ком жена удајом не стиче аутоматски држављанство свог мужа, али може пре венчања дати изјаву којом тражи аутоматско стицање мужевњегов држављанства. – Б. Т. Благојевић (1938), *op.cit.*, 27-31.

¹⁷³ Питање придржавања домаће власти цениле су према прописима дотичне државе, без расправе о ближим формалностима, уколико је наведена изјава дата пре удаје и у овереној форми. Ако је изјаву дало малолетно женско лице поводом удаје, односно удата жена захтев, било је потребно и одобрење законског заступника односно турске власти. – Параграф 50, Закон о држављанству Краљевине СХС.

¹⁷⁴ Параграф 10, Закон о држављанству Краљевине СХС.

¹⁷⁵ Чл. 11, Уредба за извршење закона.

¹⁷⁶ Чл. 14-15, Уредба за извршење закона.

¹⁷⁷ Установа подوماћења јавила се још у атинском и римском праву. Феудална схватања су била супротстављена различита подوماћења, па се у феудализму јављала само као изузетак. Након буржоаске револуције у Француској, истакнут је појам јединке, а држављанство као однос почиње бити довољен у зависан положај у односу на индивидуу, којој се признаје право на промену свог држављанског статуса. – Б. Т. Благојевић (1938), *op.cit.*, 34-36.

¹⁷⁸ Параграф 11, Закон о држављанству Краљевине СХС.

¹⁷⁹ Чл. 11, Уредба за извршење закона.

доброг владања иу могућности да издржава себе и своје породицу. Последњи услов који није увек неопходан, захтева да има зајемчење пријема у завичајност од стране домаће општине. Такође, лица српско-хрватске-словеначке народности, нису морала имати отпуст, континуирано настањење у трајању од 10 година и зајемчење пријема у завичајност, већ су ако су рођена или су бар три године настањена у некој од општина на нашим просторима (у случају да су рођена на страни), стицањем држављанства стицала и завичајност у општини рођења тј. настањења.¹⁸⁰

Специјални вид редовне натурализације закон предвиђа у случају кад је подносилац молбе у тренутку подношења најмање 30 година непрекидно био настањен на нашим просторима, притом не испуњавајући последњих 10 година никакве обавезе према дотадашњој отаџбини.¹⁸¹

Страни држављанин могао је стећи домаће држављанство и изузетним путем, при чему је неопходно да испуњава све горе поменуте услове осим услова непрекидног настањење од најмање 10 година и отпуста. Међутим, потребно је да су добили јавну службу универзитетског професора у Краљевини, да њихово прирођење изискују посебни државни интереси или да имају заслуге за државу. Уколико ова лица не би испуњавала услов зајемчења завичајности, добијала су у општини настањења.¹⁸²

О натурализацији решење доносио је Министар унутрашњих дела, самостално када је реч о редовном путу, и на основу одлуке Министарског савета¹⁸³ у случају пријема изузетним путем, осим када је реч о специјалном виду редовне натурализације, кад одлуку доносио Велики жупан.¹⁸⁴ Молба за признавање прирођења¹⁸⁵ снабдевена одговарајућим доказима¹⁸⁶, се подносила надлежној првостепеној управној власти на

¹⁸⁰ Параграф 12, Закон о држављанству Краљевине СХС.

¹⁸¹ Параграф 13, Закон о држављанству Краљевине СХС.

¹⁸² Параграф 14, Закон о држављанству Краљевине СХС.

¹⁸³ Према изменама закона од 27.1.1929. године, министар је одлучивао решењем у сагласности са председником Министарског савета. – Ч. Кавалери, *op.cit.*, 41.

¹⁸⁴ Параграф 15, Закон о држављанству Краљевине СХС.

¹⁸⁵ Молба је морала садржати својеручни потпис молиоца, осим у случају да је подноси овлашћени заступник од стране молиоца. Ако би надлежна власт посумњала у исправност потписа, морала је позвати молиоца да својом изјавом призна молбу. Ако је потписана у општинском звању или је тамо примљена на записник, а општина је ову чињеницу у свом предлогу утврдила, онда власт није проверавала исправност потписа. Неписмена лица своју молбу подносила су на записник код општинске или државне управне власти. - Чл. 16, Уредба за извршење закона.

¹⁸⁶ Старост молиоца доказивала се крштеницом. Настањење у Краљевини у периоду од 10 и 30 година, уверењем општинских власти чија се истинитост могла проверити од стране опште-управне власти, односно уверењем државних полицијских власти у местима где постоје пријавна одељења. Отпуст односно зајемчење отпуста, решењем надлежних власти у отаџбини молиоца, а изјава о одрицању од

подручју оне општине у којој је била потенцијална завичајност подносиоца.¹⁸⁷ Уколико докази нису достављени, подносиоцу је остављан рок од 3 месеца да отклони недостатке. Уколико се не би одазвао позиву и отклонио недостатке, предмет се прослеђивао Великом жупану. Предмет се предлагао Великом жупану, заједно са мишљењем, и уколико је молба била без процесних недостатака.¹⁸⁸ Он је испитивао испуњеност услова, па уколико је оценио да законски услови нису задовољени, молбу је одбијао решењем против ког је била допуштена жалба министру.¹⁸⁹ Могао је и одбацити уколико се уверио да недостаје неки од законом прописаних услова за подмаћење.¹⁹⁰ Уколико је није одбацио или одбио, предмет је са својим мишљењем достављао министру, осим поводом специјалног вида пријема редовним путем.¹⁹¹ Министар је прво утврђивао о којој врсти натурализације је реч. Тек уколико је закључио да нема места примени правила о изузетној натурализацији¹⁹², испитивао

пређашњег држављанства морала је бити у овереној форми (Изјаве су добијале оверену форму тако што се лично давале на записник и то у присуству два сведока, пред опште-управном власти, матичарем или нотаром, односно пред заступништвом, посланством или конзулатом. - Чл. 72-73, Уредба за извршење закона). Изјава се није признавала, ако су наводи лица били очевидно неисправни, или када се могла констатовати неисправност, пошто су прописи, који важе за отпуст у отаџбини били познати. Изјава лица чије је држављанство непознато, односно апатрида, гласила је да се одричу држављанства које би евентуално стекли, да се не признају припадницима ниједне државе и да желе држављанство Краљевине СХС. Поводом зајемчења примања у завичајну свезу, Велики жупан констатовао је да у погледу приложеног зајемчења не постоје формални недостаци. Добро владање се доказивало сведочанством општине сталног пребивања или завичајне општине у недостатку пребивалишта или у случају да је последњи боравак молиоца у једном крају није трајао бар 6 месеци. Ако је дотично лице било кажњено због учињеног кривичног дела, које повлачи губитак грађанске части, власт је спроводила извиђања ради утврђивања прошлости молиоца и установљавања да ли је дугогодишњим непорочним животом стекао глас исправног грађанина. Могућност издржавања службеним лекарским уверењем да је способан за привређивање или потврдом општине сталног пребивања. Међутим, Велики жупан могао је спровести извиђања о материјалном и привредном стању подносиоца. Српско-хрватско-словеначка народност доказивала се уверењем власти да је лице пре 1. децембра 1928. године било у званичним актима заведено као припадник те народности, да је у елаборату о попису становништва пре уједињења заведено као припадник поменуте народности или да је признало српски, хрватски или словеначки језик као језик којим редовно општи, школским сведочанствима уколико је из њих видљива народност с обзиром на наставни језик школе и учење матерњег језика, уверењем општинске власти да молилац из детињства општи искључиво наведеним језицима, потписаним уверењем које издају националне или национално-верске организације. Уколико је подносилац молбе била жена, како је Законом прописано да удата жена не може сама за себе стицати држављанство природњем, она је морала поднети уз молбу и исправу којом доказује да није удата у којој се наводи одлука суда у случају да развода или поништаја брака. Ову исправу издавала је општина на основу књиге завичајних или матичар у месту сталног боравка. Уколико је подносилац био ожењен и отац малолетне деце прилагао је и венчаницу и крштенице деце.- Чл. 20-27, Уредба за извршење закона.

¹⁸⁷ Параграф 16, Закон о држављанству Краљевине СХС.

¹⁸⁸ Чл. 17-18, Уредба за извршење закона.

¹⁸⁹ Чл. 28, Уредба за извршење закона.

¹⁹⁰ Чл. 28, Уредба за извршење закона, Параграф 16, Закон о држављанству Краљевине СХС- предвиђа одбацивање молбе од стране Великог жупана уколико нису испуњени услови који се односе на подношење молбе, навршеност 21 године живота, добро владање и могућност издржавања породице.

¹⁹¹ Чл. 28 и 29 Уредба за извршење закона и Параграф 16, Закон о држављанству Краљевине СХС.

¹⁹² Уколико се молилац позвао бар на једну чињеницу која је као услов предвиђена одредбама закона о изузетном природњем, сматра се да жели управо тај вид природњења, али и ако то није учинио, министар

је у којој мери су испуњени услови за натурализацију редовним путем.¹⁹³ Позитивно решење садржало је изјаву да се молиоцу признаје прирођење, да му се допушта полагање заклетве пред належном првостепеном власти¹⁹⁴, којом ће постати држављанин и примити завичајност, као и рок важења решења. У решењу су се именовала и лица на које се прирођење протезало (жена и деца).¹⁹⁵

По правилу натурализација производи дејство и за малолетну децу и за удату жену, осим у случају придржавња пређашњег држављанства, које је жена и пред удају изјавом придржала¹⁹⁶, то положена заклетва молиоца, важи и за њих.¹⁹⁷ Записник о положеној заклетви¹⁹⁸ саставља се у три дословно једнака примерка. Један примерак копије записника предаван је примљеном држављанину, а други задржан у архиви, док се оригинални записник доставља непосредно надлежном министру, који је одмах издавао сведочанство о примању у држављанство. У сведочанству је наводио сва лица која су уз молиоца постала држављани.¹⁹⁹ И уколико је за доношење решења био надлежан Велики жупан, препис решења се слао министарству ради издавања сведочанства о прирођењу.²⁰⁰ Поводом издавања сведочанства о прирођењу сви случајеви стицања држављанства прирођењем, завођени су у регистар министарства. О

може наредити да се по молби поступа у складу са прописима о изузетном прирођењу. Чињенице које су услов за изузетну натурализацију доказују се на одговарајући начин; јавна служба професора на универзитету у Краљевини, декретом о постављењу, постојање државних интереса или заслуге дотичног лица за Краљевину, треба да буду службено установљене или да буду службено познате чињенице на основу којих се може одлучити да тај услов постоји.

¹⁹³ Чл. 29-31, Уредба за извршење закона.

¹⁹⁴ „ Ја (име и презиме) ступајући у држављанство Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца заклињем се свемогућим Богом, да ћу владајућем Краљу свагда бити веран, да ћу се устава и осталих закона савесно придржавати, да ћу тачно испуњавати све грађанске дужности и верно служити интересима државе и народа Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца. Тако ми Бог помогао!“ Оно што је занимљиво јесте да је текст заклетве измењен Уредбом министра унутрашњих дела од 19. марта 1929. године, након увођења диктатуре од стране краља Александра 6. јануара 1929. године, тако да су изостављене речи „устава и осталих“, будући да је Видовдански устав стављен ван снаге.- Параграф 17, Закон о држављанству Краљевине СХС.

Заклетва се полаже пред првостепеном управном влашћу Краљевине, на чијем је подручју молиочева завичајна општина, а ако докаже вероватним да нема свог пребивалишта на територији општине, понуђену заклетву не сме одбити ниједна државна опште-управна власт или заступништво Краљевине на страни, само ако је дотично лице поднело изјаву о одрицању од страног држављанства и нема сумње у важност и исправност.- Чл. 33, Уредба за извршење закона.

¹⁹⁵ Чл. 32, Уредба за извршење закона.

¹⁹⁶ Параграф 19, Закон о држављанству Краљевине СХС.

¹⁹⁷ Чл. 33, Уредба за извршење закона.

¹⁹⁸ Записник је садржао текст заклетве, означавање лица за која важи положена заклетва, потврду извршеног акта са датумом и потписом лица које полаже заклетву и представника власти.

¹⁹⁹ Чл. 34 и 36, Уредба за извршење закона и Параграф 17, Закон о држављанству Краљевине СХС.

²⁰⁰ Чл. 32, Уредба за извршење закона.

упису у Књигу прирођених, ради уписа у Књигу завичајника, обавештавана је завичајна општина лица достављањем извода из Књиге прирођених.²⁰¹

Прирођење није имало ретроактивно дејство. Чином полагања заклетве лице је постајало држављанин и стицало сва грађанска и политичка права, уколико посебним прописима стицање није било ограничено.²⁰² Уколико лице не би положило заклетву у року од 6 месеци од дана саопштења решења²⁰³, оно није могло стећи држављанство Краљевине.²⁰⁴

3.7.3 Губитак држављанства

Као што су и начини стицања таксативно наведени, тако су и основи губитка држављанства Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца побројани: отпуст, одсутност, удаја, позакоњење, одрицање и одузимање. При регулисању установе губитка држављанства, законодавац је имао на уму сузбијање апатридије. Губитак држављанства може бити заснован на вољи лица, али може бити и противан његовој вољи. У складу са начелима правичности, спречавања изигравања закона, и забране злоупотребе права на промену држављанског статуса јединке, законодавац је одредио да губитак држављанства не ослобађа лице казних последица за учињена кривична дела и не може нанети штету стеченим правима јавних и приватних лица, са којима је оно било у правним односима.²⁰⁵ Губитак се протезао и на жену и децу, само у случају да су стекли ново држављанство мужа односно оца. У противном, задржавали су држављанство Краљевине, док се трајно не иселе са њене територије.²⁰⁶ *Ratio legis* оваквог законског решења лежи у спречавању појаве аполитије.²⁰⁷

²⁰¹ Чл. 37, Уредба за извршење закона.

²⁰² Параграф 18, Закон о држављанству Краљевине СХС.

²⁰³ Овај рок се рачуна од дана предаје решења молиоцу, која се мора извршити најкасније у току првих 6 месеци од издавања решења. Ако је од дана издавања решења прошла година дана, важност решења престаје, а ако је предаја задоцнила услед кривице надлежне власти, тако да није обављена у првих 6 месеци од дана издавања, она ће по службеној дужности издејствовати ново решење, и што пре га доставити молиоцу, без додатних такси. Министарство унутрашњих дела је ако после годину дана није стигао записник о положеној заклетви, на односном спису бележило престанак важности решења.-Чл. 38, Уредба за извршење закона.

²⁰⁴ Параграф 20, Закон о држављанству Краљевине СХС.

²⁰⁵ Параграф 35, Закон о држављанству Краљевине СХС.

²⁰⁶ Параграф 37, Закон о држављанству Краљевине СХС.

²⁰⁷ Ч. Кавалџери, *op.cit.*, 81-83.

3.7.3.1 Отпуст

Установа отпуста из држављанства настаје из разлога усаглашавања права и фактичког стања, када држављанин готово да нема везе са својом отацбином, а потпуно се сродило са средином у некој страниј земљи, да се фактички сматра њиховим припадником. Отпуст је логична последица става да индивидуа треба да има утицаја на свој држављански статус.²⁰⁸ Законодавац је предвидео дозвољавајући отпуст. То значи да је држављанин требало да поднесе захтев да би био отпуштен из држављанства. На основу захтевајенадлежни орган доносио одлуку о отпусту, уколико су испуњени законски услови.²⁰⁹ Сваком држављанину било је дозвољено да иступи из држављанства пошто је испунио све обавезе према држави. Због неиспуњених обавеза према држави нису могла иступити из држављанства лица која стоје под војном обавезом, она под истрагом или оптужбом због кривичних дела, затим она која нису издржала досуђену криминалну казну, потом лица која су била у заостатку са плаћањем новчане казне, државног или самоуправног пореза. Ни активни државни службеници војног или грађанског реда, народни посланици, посланици односно часници и службеници самоуправних тела нису могли добити отпуст.²¹⁰ Лице је морало да испуњава и следеће услове: да је поднело молбу и било пунолетно у време подношења молбе²¹¹ уз коју је поднело и доказе да је примљен или гаранције да ће бити примљен у страну држављанство.²¹² Захтев се подносио надлежној општеуправној власти, која га је објављивала, тако да оглас са подацима о рођењу молиоца, завичајности, наведеном државом у којој се намерава природити, садржи и позив да се поднесу приговори и докази од стране лица које сматра да нису испуњени услови за отпуст или правне обавезе од стране молиоца. Може се продужити за највише годину данау случају оправданог приговора.²¹³ Након истека свих рокова предмет се

²⁰⁸ Институт отпуста био је непознат римском праву, које је на губитак држављанства гледало као на казнену меру, а ни у феудалном праву држављанство није могло престати, кад је већ једном засновано, те се изузетно губило у случају када је лице напустило земљу без изгледа да се врати. Тек је доба рационализма дозволило утицај воље јединке на његов држављански статус. - Б. Т. Благојевић (1938), *op.cit.*, 56-58.

²⁰⁹ Поред, дозвољавајућег, постоји и аутоматски отпуст, који не захтева подношење нити молбе, нити доношење решења. Самим стицањем страног држављанства, лице губи пређашње, те се оно сматра прећутним захтевом за отпуст. - Б. Т. Благојевић (1938), *op.cit.*, 58-59.

²¹⁰ Параграф 22-23, Закон о држављанству Краљевине СХС.

²¹¹ Молба за отпуст, морала је бити снабдевена уверењем о завичајности, сведоцбom о држављанству, крштеницом, евентуално венчаницом и крштеницом деце, и исправом да је примљен односно да ће бити примљен у страну држављанство.

²¹² Параграф 25, Закон о држављанству Краљевине СХС.

²¹³ Ако је подносилац молбе лице које је под егзекуцијом или је тужено у грађанској парници или се налази под стечајем, о томе се морао обавестити молилац и лица која су поднела приговоре. Дотично

прослеђивао надлежном Великом жупану који је испитивао да ли су потчињене власти испуниле све формалности, одређивао допуну поступка.²¹⁴ Ако би молбу одбацио, против овог решења била је допуштена жалба надлежном министру. Ако би пак, нашао да нема препрека да се молби удовољи, предмет је достављао министру. Уколико је донео позитивно решење²¹⁵, министар би издавао и сведочанство о отпусту, у ком су била наведена сва лица обухваћена отпустом.²¹⁶ Сведочанство о држављанству и уверење о завичајности придржавали су се у списима, а остали оригинални документи враћани су молиоцу. Лицу се приликом уручивања сведочанства о отпусту, одузимала путна исправа-пасош.²¹⁷ Министарство је водило евиденцију о издатим сведочанствима о отпусту тзв. „Књига отпуштених из држављанства“, у коју се упис вршио тек када је лице отпустом изгубило држављанство. О сваком отпусту извештавана је завичајна општина, ради завођења података и брисања из Књиге завичајника. Ако отпуштени није боравио у држави, онда је одређивано уручење сведочанства о отпусту и наређивано брисање из Књиге завичајника. Док је лице боравило у земљи, брисање се могло одредити тек када је уручење²¹⁸ сведочанства већ извршено.²¹⁹ Ради спречавања апатридије, дејство отпуста наступало је само под условом да је лице стеклострано држављанство или да је трајно настањено ван територија Краљевине СХС, да се у року од годину дана иселило из државе или доказало да је стекло страни држављанство, у случају да је остало у Краљевини. Губитак држављанства рачунао се ретроактивно, од дана издавања сведочанства.²²⁰

лице се том приликом позвало да поднесе доказе о неоснованости приговора или да у року до ког је објава продужена, докаже да су запрете престале. Ако би докази јасно посведочавали о неоснованости приговора, власт је повлачила објаву, и предмет са својим мишљењем достављала Великом жупану.

²¹⁴Војничке обавезе доказивале су се уверењем надлежне Команде Војног Округа, а непостојање истраге односно оптужбе, као и непостојања чињенице заостатка плаћања новчане казне, самоуправног или државног пореза и постојања неиздржане криминалне казне, уверењем општине последњег пребивалишта. Ово уверење није везивало власт, те је могла одредити додатна извиђања. Испуњење пореских обавеза потврђивало се уверењем првостепене финансијске власти на чијем је подручју било молиоцево стално пребивалиште, односно завичајна општина. Да је молилац примљен у држављанство стране државе доказивало се сведочанством о прирођењу, а зајемчење пријема, одговарајућим решењем. Велики жупан молбу није одбацивао чак и ако наведен формалн доказ није пружен.

²¹⁵Министар је молбу уважавао иако доказ о пријему, односно зајемчење пријема у страни држављанство није прописно документован, нарочито ако молиоцу законодавство стране државе осигурава стицање држављанства, пошто испуњава потребне услове.- Чл. 44, Уредба за извршење закона.

²¹⁶Параграф 26, Закон о држављанству Краљевине СХС и Чл. 40-43, Уредба за извршење закона.

²¹⁷Чл. 45-46, Уредба за извршење закона.

²¹⁸Ако је лице намеравало да се исели, сведочанство о отпусту се предавало тек при одласку, пошто се о томе лице службено обавести. Лице које је намеравало остати у Краљевини, могло је преузети сведочанство о отпусту, тек онда кад докаже да је примљено у страни држављанство.

²¹⁹Чл. 47-49, Уредба за извршење закона.

²²⁰Параграф 27, Закон о држављанству Краљевине СХС.

3.7.3.2 Одсутност

Као што је већ речено, губитак држављанства могао је бити и противан вољи лица у питању. Држава је за себе предвидела право раскида држављанске везе. Ово право имала је када њен држављанин није одржавао ни минимум веза са њом у дужем временском периоду. Последице одсутности могле су наступити аутоматски без икакве одлуке власти или на основу одлуке, односно решења.²²¹ Законодавац предвиђа да по овом основу губи држављанство лице које је трајно настањено ван државе, те за период од 30 година од стицања пунолетства није извршавало никакве обавезе²²² према отаџбини.²²³ Пунолетни држављанин који је трајно боравио на страни, морао се усмено или писмено уз тачну ознаку своје адресе, јавити надлежном заступништву Краљевине, које је на сваких 5 година достављало податке о пријавама, завичајним општинама ради прибележења пријаве у Књизи завичајника. Уколико се 5 година не би јавио лично или писмено завичајној општини или заступништву, да дозна односно да испуни своје држављанске обавезе, сматрало се да је престао бити држављанин Краљевине. Губитак је наступао аутоматски, без икаквих формалности.

Ипак, држављанин је могао предупредити губитак држављанства. Наиме, на његов захтев, морала му је завичајна општина односно заступништво издејствовати уверење Великог жупана²²⁴ да у испуњавању обавеза према отаџбини није заостао. Велики жупан јео издатом уверењу обавештавао завичајну општину како би она прибележила прекид тридесетогодишње одсутности. Лице које уверење није набавило пре истека рока од 30 година, сматрало се да је прећутно пристало да буде брисано из Књиге завичајника, односно да преузима терет доказивања да му држављанство није престало. Брисање се вршило по службеној дужности²²⁵ са напоменом да је држављанство престало по овом основу. Брисани држављани имали су право да у року од 15 дана од како су за брисање дознала, а најкасније у року од 5 година од извршеног брисања, оспоре губитак држављанства, доказивањем да су у наведеном периоду испуњавали држављанске обавезе. Успеју ли у томе жупан је одређивао понован упис

²²¹Б. Т. Благојевић (1938), *op.cit.*, 77-79.

²²²Дужности држављана законом прописане, протежу се и на ова лица, уколико нису везана за боравак на територији земље.

²²³Параграф 28, Закон о држављанству Краљевине СХС.

²²⁴Велики жупан ово уверење издаје на предлог опште-управне власти, а по саслушању надлежне Команде Војног Округа и Среске Финансијске власти.

²²⁵Сваке године јануара, општинска управа је на уобичајен начин, а најмање петнаестодневним излагањем огласа, објављивала лица избрисана из Књиге завичајника, уз означавање имена, старости, места рођења и последњег евентуалног познатог боравишта на страни, као и података о жени и деци.

лица у општински регистар, чиме му се враћало држављанство. Губитак се протезао и на жене и на децу, осим у случају да су живели на територији Краљевине, те су се сматрати нашим држављанима, све до стицања новог држављанства по мужу тј. оцу.²²⁶

3.7.3.3 Удаја

За факт удаје законодавац везује и позитивно и негативно дејство по питању држављанства. Како је већ објашњено, закон стоји на становишту слеђења држављанства мужа од стране супруге, сходно румунском систему према ком је жена удајом губила пређашње држављанство, и стицала мужевљево, осим уколико је приликом удаје дала изјаву о придржавању.²²⁷ Удајом за страног држављанина, домаћа држављанка губила је држављанство, осим ако по прописима мужевљеве отаџбине није стицала његово. У том случају, у циљу спречавања апатридије, закон је прописао да задржава домаће до стицања мужевљевог или иселења из Краљевине. Југословенско држављанство није губила и ако га је задржала²²⁸ брачним уговором односно изјавом датом приликом закључења брака.²²⁹ За стицање новог држављанства није био потребан формални отпуст из нашег држављанства, ако прописи дотичне државе ово изричито прописују. Уз подношење венчанице, надлежна власт је на захтев издавала сведочанство о отпусту, без формалног поступка.²³⁰ Руковаоци матичних књига дужни су да упишу у матицу венчаних примедбу да је жена поводом удаје придржала држављанство, те се од тог тренутка сматрало да изјава производи правно дејство.²³¹ Док је брачна веза постојала жена није могла мењати ово држављанство, осим поводом натурализације мужа. Међутим и тад је изјавом могла да продужити придржавање, као и у случају новог брака.²³²

²²⁶Чл- 50-55, Уредба за извршење закона.

²²⁷ Осим румунског, постоје већ поменути системи; римски према ком жена удајом увек губи дотадашње држављанство, руски према ком удајом жена не губи девојачако држављанство, и амерички, на основу ког жена удајом не губи држављанство, осим уколико сама не да изричиту изјаву, пре венчања.

²²⁸ Придржавање држављанства се морало доказати приликом склапања брака пред надлежним матичарем, брачним уговором или овереном формалном изјавом, која се могла дати и пред њим.

²²⁹ Параграф 29, Закон о држављанству Краљевине СХС.

²³⁰ Чл. 58, Уредба за извршење закона.

²³¹ Примедба се састојала у констатацији да је поднела оверену изјаву, број и датум под којим је заведена, да придржава своју држављанску припадност, те назив њене отаџбине. О упису примедбе, матичар је извештавао завичајну општину мужа, а ако је она спорна или непозната, надлежну првостепену опште-управну власт, ради убележења у Књизи завичајника, односно држављана. Ако је брак склопљен на страни, жена морала доставити заступништву своју изјаву, које је обавештавала завичајну општину ради забележбе у Књизи завичајника.- Чл. 57 и 58, Уредба за извршење закона.

²³² Чл. 56, Уредба за извршење закона.

3.7.3.4 Позакоњење

Као и претходна чињеница и позакоњење је и начин стицања и начин престанка држављанства. Губитак по овом основу наступа аутоматски, самим фактом стицања страног држављанства. Незаконито малолетно дете домаће држављанке и страног држављанина, губило јелегитимацијом држављанство ако је стекло на основу прописа отаџбине оца, његово држављанство. Ово решење није важило за већ удату незакониту кћер.²³³ Ради брисања из књиге завичајника, требало је да позакоњени, или његов отац, пошаље дотадашњој завичајној општини оверен препис уверења о стеченом држављанству. Поводом уписа позакоњења у матичну књигу и матичар је бележио губитак држављанства и о томе извештавао завичајну општину.²³⁴

3.7.3.5 Одрицање

Губитак држављанства, већ је поменуто, треба бити заснован на вољи јединке. У југословенском праву које је прихватило мешовит систем увећаног *ius sanguinis*, принципом *ius soli* допуњује овај систем, али се и коригује. Та корекција даје могућност лицу да се одрекне држављанства стеченог по праву крви, у корист стицања по праву земље у некој другој држави, са којом односно лице, најчешће има ближе везе. Услов за одрицање је да је држављанин је рођен у страниој земљи која га сматра својим држављанином, и да је тамо стално настањен, а да је домаће држављанство стекло на основу порекла (рођењем и позакоњењем). Потребно је да је изјава о одрицању дата у року од 3 године од стицања пунолетства, било усмено на записник било достављањем непосредно или преко надлежног заступништва, заједно са доказима²³⁵. Првостепена опште-управна власт саопштавала је изјаву завичајној општини која је јављала текући број под којим је лице заведено у Књизи завичајника, као и своје евентуалне примедбе. Првостепена опште-управна власт слала је предмет са својим мишљењем непосредно министарству унутрашњих дела, које је доносило решење да су од дана подношења изјаве ова лица престала бити домаћи држављани, значи ретроактивно. Министарство је потом слало решење надлежном заступништву на страни ради уручења, а препис завичајној општини ради брисања из Књиге

²³³ Параграф 30, Закон о држављанству Краљевине СХС.

²³⁴ Чл. 59, Уредба за извршење закона.

²³⁵ Уверења о старости и месту рођења (крштеницу), о евентуалној завичајности (завичајницу), о сталном пребивалишту (пријавницу) и доказ да их држава у којој су се родили сматра својим држављанима (сведоцба о држављанству).

завичајника. Заступништво је приликом уручења тражило од лица да врати завичајницу, сведоцбу о држављанству или пасош, ако их има, а у случају да их је изгубио, оглашавали су се у „Службеним новинама“ ништавим. Слеђење у губитку држављанства се није односило на већ удату кћер.²³⁶

3.7.3.6 Одузимање

Губитак држављанства одузимањем, наступа противно вољи држављанина и има карактер казнене мере због нелојалног понашања према отаџбини. Одузимање може бити индивидуалног карактера када је управљено на само једно одређено лице и евентуално чланове његове породице, или колективно када обухвата шири круг лица, што је у пракси био ређи случај.²³⁷ Држављанство се могло одузетилицима која су без дозволе домаћих власти ступила у грађанску или војну службу стране државе и у њој остали и поред позива²³⁸ министра унутрашњих дела, да је напусте. Ако се у одређеном року лице није јавило, министар је доносио решење о одузимању држављанства. Губитак држављанства није ослобађао ово лице од последица неизвршења војне обавезе. Подомаћеном држављанину одузимало се, ако је пре прирођења, био припадник државе са којом је наша држава у ратном стању, ако се утврди да је учинио дело на штету правног поретка, унутрашње или спољне безбедности Краљевине СХС, или да је напустио државу с намером да избегне војну или другу јавну службену дужност, или ако се налазило у служби шпијунаже стране државе или такве тежње потпомагало, а које су уперене против права и националних интереса југословенске државе. У наведеним ситуацијама министар је доносио решење, на основу одлуке Министарског савета.²³⁹ Ово лице губило је сва своја права из јавно-правних односа према држави, евентуалне принадлежности из државне благајне и право реинтеграције прирођењем²⁴⁰ Министар је могао одузимање протегнути и на малодобну децу и жену бившег држављанина, ако и за њих постоје наведени услови.²⁴¹ У решењу је изричито

²³⁶ Параграф 31, Закон о држављанству Краљевине СХС и Чл. 60 Уредба за извршење закона.

²³⁷ Колективни губитак држављанства јавио се у Совјетској Русији након револуције, губитак држављанства који је погодио сва лица која су била у ситуацијама описаним у декрету издатом од стране државних власти.- Б. Т. Благојевић (1938), *op.cit.*, 83-85.

²³⁸ Министар је објављивао позив ако је сматрао да би такво службовање могло бити у опреци са интересима Краљевине, два пута у размаку од два месеца у Службеним новинама. Могао је објавити и општи позив, без назнаке имена лица или државе у којој врше службу.

²³⁹ Параграф 32-33, Закон о држављанству Краљевине СХС.

²⁴⁰ Параграф 36, Закон о држављанству Краљевине СХС и Чл. 65, Уредба за извршење закона.

²⁴¹ Параграф 34, Закон о држављанству Краљевине СХС.

да наводио која лица остају држављани Краљевине, у случају да нису већ следила држављанство оца односно мужа.²⁴²

Решења су се објављивала у Службеним новинама, кумулативно тако да сва лица која су у једном тромесечју изгубила држављанство на овај начин буду наведена у једној објави.²⁴³ Сем у наведеним случајевима, министар је одузимао држављанство и поништењем решења о пријему, у случају да је лице стекло држављанство природног превазом у погледу стварно одлучујућих чињеница. Сведочанство о природног се одузимало, а губитак се односио на сва лица обухваћена сведочанством. Сваки случај одузимања држављанства министар је саопштавао преко првостепене опште-управне власти завичајној општини ради брисања из Књиге завичајника.²⁴⁴

3.8 Хашка конвенција о сукобу закона о држављанству

У Хагу је 12. априла 1930. године, под покровитељством Лиге народа, потписана Међународна конвенција о неким питањима која се односе на сукоб закона о држављанству, која је у међународном смислу ступила на снагу 1. јула 1937. године. Потписнице, међу којима је била и Краљевина Југославија, изразиле су убеђење да је у општем интересу међународне заједнице да осигура да сви њени чланови препознају да свако лице треба да има држављанство, засновано на принципу монопатридности. Ову идеју, поред сузбијања свих случајева апатридности и бипатридности, су представиле у преамбули као идеал ком треба тежити. Општим одредбама²⁴⁵ прописано је да свака држава својим законом одређује ко су њени држављани, а питање да ли неко лице има држављанство одређене државе одређује се на основу закона државе држављанства. У односу на треће државе лице које има више држављанстава биће третирано као да има само једно и то држављанство ће ова држава одредити у односу на своју територију, на основу пребивалишта или уобичајеног боравишта овог лица или применом принципа најближе везе. Лице које има два држављанства, која је стекло без вољног акта, може се одрећи једног од њих уз дозволу државе чијег се држављанства жели одрећи, без икакве штете по државу. Ова дозвола се не може одбити у случају да лице које има

²⁴² Чл. 65, Уредба за извршење закона.

²⁴³ Скупна објава садржала је име, годину и место рођења, евентуалну завичајну општину, регистарски и службени број лица, датум и главни садржај решења сваког лица.- Чл. 64, Уредба за извршење закона.

²⁴⁴ Чл. 62-63, Уредба за извршење закона.

²⁴⁵ Art. 1-6, Convention on Certain Questions relating to the Conflict of Nationality Laws, Signed at The Hague, 12. April, 1930, *League of Nations, Treaty Series, Treaties and International Engagements registred with the Secretariat of the League of Nations*, vol. CLXXIX, No. 4137, 1937-1938.

своје уобичајено боравиште или пребивалиште у иностранству, уколико су испуњени услови које је држава, чијег се држављанства лице жели одрећи. Како Краљевина Југославија није ратификовала ову конвенцију она неће бити предмет даљег разматрања.

III ТЕРИТОРИЈАЛНЕ ПРОМЕНЕ И ПРАВО ДРЖАВЉНАСТВА НАКОН ДРУГОГ СВЕТСКОГ РАТА

1. Стварање Федеративне Народне Републике Југославије

У Другом светском рату територија Краљевине Југославије била је подељена између окупаторских сила, са којима је имала заједничке државне границе; Немачке, Италије, Бугарске и Мађарске. Агресори су полазили са становишта потпуног разбијања Југославије и става да се у будућем европском поретку, након рата, она неће обновити.²⁴⁶ Међутим, још током рата, руководство Комунистичке партије Југославије је оценило да постоје услови за формирање централних органа нове народне власти. У Бихаћу је у том циљу у новембру 1942. године, одржана оснивачке скупштина Антифашистичког вијећа народног ослобођења Југославије (АВНОЈ), са предлогом да се конституише нова влада. Међутим, на сугерисање Коминтерне, будући да влада СССР није желела да ремети односе са савезничким силама које су подржавале југословенску краљевску владу у избеглиштву, од ове идеје се формално одустало. Без обзира на то КПЈ је практичноспроводила смену власти.²⁴⁷ Наредне године започело се са формирањем законодавних тела по земљама, које је требало да буду чланице нове државе. На другом заседању АВНОЈ у Јајцу 29. новембра 1943. године, конституисано је „врховно законодавно и извршно представничко тијело Југославије, као врховни представник суверенитета народа и државе Југославије као цијелине“ и „Национални комитет ослобођења Југославије (НКОЈ) као орган са свим обиљежјима народне владе“. Тада је такође донета и „Одлука о изградњи Југославије на федеративном принципу“ и одлука којом се фактички решава питање облика владавине нове државе. Уместо монархије, нова Југославија биће република, иако је формално, на основу одлуке питање било остављено народима Југославије. Међутим, узимајући у обзир чињеницу да је краљу било забрањен повратак у земљу, а избегличкој влади одузета сва права законите владе Југославије, а нарочито право да заступа југословенски народ пред страним државама, ствар је већ поприлично била јасна.²⁴⁸ Нова власт није одмах захтевала признање одлука АВНОЈ, већ је 1944. године, у складу са жељама савезничких влада, потписала споразум са новим председником краљевске владе

²⁴⁶ Д. Биланџић, *Хисторија Социјалистичке Федеративне Југославије- Главни процеси 1918-1985*, Загреб, 1985, Школска књига, 43.

²⁴⁷ Д. Биланџић, *op.cit.*, 62.

²⁴⁸ Одлука о одузимању права законите владе Југославије такозваној влади у иностранству и о забрани повратка у земљу Краљу Петру II Карађорђевићу, у: Љ. Кркљуш, С.Шаркић, *op.cit.*, 356-357.

Иваном Шубашићем о оснивању јединствене владе, који је као министар спољних послова ушао у привремену владу Демократске Федеративне Југославије.²⁴⁹

На трећем заседању АВНОЈ 1945. године у Београду одлучено је да АВНОЈ²⁵⁰ преузме улогу привремене народне скупштине Демократске Федеративне Југославије (ДФЈ) чији ће главни задатак бити да припреми уставотворну скупштину ради доношења устава који ће се заснивати на начелима федералистичког и демократског уређења државе, који су прокламовани још на ранијим заседањима у Бихаћу и Јајцу. Конституанта је 29. новембра 1945. године прогласила ФНР Југославију.²⁵¹

2. Југословенске државне границе након Париске конференције

По окончању Другог светског рата, на савезничкој конференцији у Потсдаму јула 1945. године, одлучено је да сва питања међу победницама решава Веће министара спољних послова пет великих сила; САД, Велике Британије, Француске, Совјетског Савеза и Кине. Њима је било поверена и израда нацрта мировних споразума са Бугарском, Италијом, Мађарском, Румунијом и Финском, државама које су учествовале у рату на страни Немачке. Са Румунијом и Финском, Југославија није била у рату, већ је само прекинула дипломатске односе. У Москви је у децембру договорено да се нацрти мировних уговора размотре на мировној конференцији у Паризу²⁵², која је отпочела јула 1946. године у Луксембуршкој палати, а затворена октобра исте године.²⁵³ На челу југословенског изасланства био је Едвард Кардељ, оновремени потпредседник владе.²⁵⁴ Од значаја за предмет истраживања јесте Уговор о миру са Италијом јер су на основу његових одредаба, новој југословенској држави припојене територије које су до тада биле под италијанским суверенитетом, на основу раније закључених конвенција између Краљевине Италије и Краљевине СХС.

У септембру 1945. године на конференцији у Лондону савезнице су се договориле да се граница између Италије и Југославије повуче на основу етничког

²⁴⁹ Д. Биланџић, *op.cit.*, 72.

²⁵⁰ Д. Паравина, „АВНОЈ и уставни положај Србије“, *Зборник Правног факултета у Нишу- редовни и тематски број- „Уставне промене у СР Србији“*, XVIII, 1988, 5-10.

²⁵¹ Декларација о проглашењу ФНРЈ, у: Љ.Кркљуш, С. Шаркић, *op.cit.*, 366-367.

²⁵² Д. Рудолф, Границе с Италијом у мировним уговорима након Првог и Другог свјетског рата, *Адриас, Зборник радова Завода за знанствени и умјетнички рад у Сплиту*, свезак 15, 2008, 66.

²⁵³ З. Бегоња, Далматински дио Хрватске, Пришка мировна конференција и Уговор о миру с Италијом (1946.-1947.), *Адриас, Зборник радова Завода за знанствени и умјетнички рад у Сплиту*, свезак 15, 2008, 125.

²⁵⁴ Д. Рудолф (2008), *op.cit.*, 72.

начела. Стога је именована комисија стручњака у чији су састав ушли представници Совјетског савеза, Велике Британије, САД и Француске. Задатак комисије је био да обиђе Јулијску Крајину која је обухватала подручје Трста, Горишке, Градишке, Истре с Цресом и Лошињем, дела Нотрањске и Каналске долине и Ријеке. Како међу члановима комисије није постигнута сагласност, Већу министара су достављена четири предлога. Амерички предлог није био повољан за југословенску државу будући да је према њему Италији требало да припадне део словенског приморја са Трстом и велики део Истре, тако да би се под италијанским суверенитетом нашао велики број Југословена. Британски предлог био је нешто повољнији, док је линија разграничења према совјетском предлогу највише одговарала захтевима етничког принципа. САД и Уједињено Краљевство су своје предлоге повукли и подржали француски, којим је Југославија добијала већи део Истре са Пулом, Каналску долину, Бенешку Словенију, Горицу, Трст и околину. Ипак Веће министара је одлучило да Трст буде претворен у међународну територију, а Каналска долина, Бенешка Словенија, Горица и Тржић су остављени Италији.²⁵⁵ Одмах по закључењу уговора било је јасно силама савезницама да одредбе о Слободној Територији Трста неће моћи да буду извршене, јер ни ФНРЈ ни Италија нису биле спремне да се одрекну својих претензија према овој области,²⁵⁶ те само чинило да су сви проблеми око територијалног разграничења окончани потписивањем мировног уговора. Питање Трста и Тршћанска криза које су започеле још уласком Југословенске армије у Трст маја 1945. године, и војним операцијама јединица ЈА у Јулијској крајини²⁵⁷, резултирали су заоштравањем односа између савезничких влада, Велике Британије и САД с једне стране и југословенске владе, с друге стране. Ове државе су потписале Београдски споразум 1945. године, чиме су привремено смириле Тршћанску кризу. Подручје Јулијске крајине било је подељено између англоамеричке и југословенске војне управе, а коначно решење препуштено је мировној конференцији.²⁵⁸

²⁵⁵ Д. Рудолф (2008), *op.cit.*, 66-67.

²⁵⁶ В. Иблер, Паришки мировни уговор с Италијом од 10. Вељаче 1947., *Адриас, Зборник радова Завода за знанствени и умјетнички рад у Сплиту*, свезак 15, 2008, 49.

²⁵⁷ Више о томе: М. В. Милкић, Југославија, Велике силе и питање статуса Јулијске крајине 1943-1945, у: А. Животић (ур.), *Ослобођење Београда 1944, Институт за новију историју Србије*, Београд, 2010, 282-296.

²⁵⁸ Више о Тршћанској кризи: М. В. Милкић, Југославија, Италија и Тршћанска криза 1948-1954, докторска дисертација, Београд, 2012. и М. V. Milkić, *Yugoslavia and Italy, 1945-1947: Yugoslav Policies and Strategies in the Trieste crisis*, in: Vojislav G. Pavlović (ed.), *Italy's Balkan Strategies (19th- 20th Century)*, *Institute for Balkan Studies of the Serbian Academy of Sciences and Arts, special editions 123*, Belgrade, 2014, 267-280.

На основу свега изложеног, јасно је да питање које је отежавало италијанско-југословенске односе било актуелно и након конференције, тачнијесве до 1954. године, када је СТТ ликвидан.²⁵⁹

2.1 Државна граница са Италијом

Париска конференција усвојила је нацрте мировних уговора, а Веће министара је на заседању у Њујорку, децембра 1946. године, утврдило коначне текстове.²⁶⁰ На основу Уговора о миру са Италијом који је закључен у Паризу 10. фебруара 1947. године, а који је проглашен Указом о ратификацији Уговора о миру са Италијом, одређена је југословенско-италијанска граница.²⁶¹ Предвиђено је да ће границе Италије²⁶² бити онакве какве су биле на дан 1. јануара 1938. године,²⁶³ са одређеним изузецима.²⁶⁴

Државна граница је одређена тако да гранична линија полази од тромеђе између Аустрије, Италије и Југославије где је постојала 1. јануара 1938. године и иде према југу границом из 1938. године између Италије и Југославије, до тачке где се састаје са административном међом италијанских покрајина Фурланије (Видем- Udine) и Горице. Одатле се подудара са споменутом административном међом до тачке која се налази отприлике 0,5 км северно од села Мирник у долини Идријце. Напуштајући у тој тачки ову међу, иде према истоку до тачке око 0,5 км западно од села Врховља при Кожбани, наставља ка југу, између долина Кварнице и Кожбане, до тачке која се налази на отприлике 1 км југозападно од села Фојане пошто ја направила лук тако да сече реку Река у тачки која се налази на око 1,5 км источно од Идријце, остављајући источно пут који води из Кожбане преко Небла у Доброво. Затим иде према југоистоку пролазећи непосредно јужно од пута из Виполжа за Вкланце, и секући га скреће према северу. Пролазећи отприлике 0,5 км северно до села Штеверјана, иде према истоку до брда Саботина, остављајући на северу село Подсаботин. Идући према југу, сече реку Соча у

²⁵⁹З. Бегоња, *op.cit.*, 126.

²⁶⁰Д. Рудолф (2008), *op.cit.*, 73.

²⁶¹Указ о ратификацији Уговора о миру са Италијом, *Службени лист ФНРЈ* бр. 74 од дана 29. августа 1947.

²⁶²Потписивањем Уговора о миру, Италија је прећутно поништила уговоре закључене по питању територијалних граница са Независном Државом Хрватском. Реч је о Римским уговорим из 1941. године.- Више: В. Ђ. Деган, Правни аспекти и политичке последице Римских уговора од 18. свибња 1941. године, 265-278, *Зборник радова Правног факултета у Сплиту*, год.45, 2/2008.

²⁶³Чл. 1, Уговор о миру са Италијом- Указ о ратификацији Уговора о миру са Италијом, *Службени лист ФНРЈ*, бр.74 од 29.8.1947. године (У даљем тексту: Уговор о миру са Италијом).

²⁶⁴Изузеци су наведени у члановима 2, 3, 4, 11 и 22 мировног уговора.

висини града Солкана, који оставља на територији Југославије, затим иде западно дуж железничке пруге из Канала за Дорнберг, до тачке отприлике 750 м јужно од пута Горица- Ајшевица. Одвајајући се потом од пруге скреће у југозападном правцу, остављајући на простору Југославије град Свети Петар, а на територији Италије болницу и пут који пролази поред ње. Потом, сече отприлике 700 м од станице Горица -Свети Марко пругу спојног крака између ове пруге и пруге која иде из Заграја у Крмин, дотичући гробље Горице, које остаје на простору Италије. Остављајући на територији Југославије градове Вртојба и Мирен, одавде иде јужним правцем преко висоравни Краса око 1 км источно од главног друма број 55, остављајући источно Опатје Село, а западно село Јамље. Затим од тачке око 1 км источно од Јамља, иде административном међом, која дели покрајине Горица и Трст, до тачке која се налази на око 2 км североисточно од села Штивана и око 0,5 км северозападно од тромеђе Југославије, Италије и Слободне Територије Трста.²⁶⁵

Специјалним одредбама, Италија је уступила Југославији са правом пуног суверенитета територију која се налази између нових граница Југославије, а такође и општину Задар, сва острва, оближња острвца, као и острво Палагружу са оближњим острвцима.²⁶⁶ На темељу овог мира, Ријека је де iure, враћена Југославији.²⁶⁷

Граничне линије требало је да одреде на лицу места комисије за разграничење састављене од представника двеју заинтересованих влада. Одређено је да послове за које су установљене заврше у року од шест месеци, а да трошкове комисија владе снесе по једну половину.²⁶⁸

2.2 Државна граница са Слободном Територијом Трста

Граница између Слободне Територије Трста²⁶⁹ и Југославије утврђена је тако да почиње од тачке на административној међи, тромеђе између Југославије, Италије²⁷⁰ и

²⁶⁵ Чл. 4, Уговор о миру са Италијом.

²⁶⁶ Чл. 11, Уговор о миру са Италијом.

²⁶⁷ Д. Рудолф, Повијесни тијек успостављања државне границе између Републике Хрватске и Талијанске Републике, *Проблеми сјеверног Јадрана, часопис Завода за повијесне и друштвене знаности ХАЗУ у Ријеци, подручна јединица у Пули, бр. 12, 2013, 12 (9-25).*

²⁶⁸ Чл. 5, Уговор о миру са Италијом.

²⁶⁹ О међународном статусу СТТ, формирању и организацији југословенске зоне- Више: М. В. Милкић (2012), *op.cit.*

²⁷⁰ Граница између Италије и Слободне Територије Трста је уређена тако да линија границе полази од тачке која на поменутој административној међи, која представља тромеђу Италије, Југославије и Слободне Територије Трста и иде у правцу југозапада до тачке поред главног друма број 14 која се

Слободне Територије Трста, одакле иде административном међом до Волника. Затим одлази у југоисточном правцу до Кокоша, преко Медвеђака, Голог Врха, секући главни пут 58 који иде из Трста за Сежану, око 3,3 км југозападно од тог града, остављајући источно села Вогље и Орлек и западно село Цол. Наставља истим правцем, остављајући село Гроцану на западу, достиже Голич, а одатле упућујући се према југозападу сече пут Трст-Козина и остављајући у Југославији села Беку и Кастелац. Затим сече пут Осп-Грабовица отприлике на 100 м, југоисточно од Оспа, потом прелази реку Рижана и сече пут Декани-Рижан у тачки која се налази отприлике 350 м западно од Рижана, остављајући у Југославији село Рожар и пут Рижан-Чрни Кал. Достиже тачку која се налази отприлике 0,5 км источно од села Церовца, па секући реку Драгоњу око 1 км северно од тог села и остављајући на западу села Бочај и Трушке, а на истоку село Трсек, наставља у југозападном правцу југоисточно од пута који спаја села Церовац и Херови, и удаљујући се од тог пута отприлике на 0,8 км источно од села Кучибрега, пролази отприлике 0,4 км источно од Брајковог Врха и око 0,4 км западно од села Штерне. Остављајући на истоку пут који води из тог села у град Завршје, пролазећи отприлике 0,4 км западно од тог града и око 0,5 км источно од града Костањевице, достиже реку Мирну у тачки која се налази отприлике 1,6 км југозападно од града Костањевице. Идући главном регулисаном матицом Мирне до њеног ушћа и пролазећи кроз Тарски залив стиже на отворено море. Отвореним морем пролази на једнаком одстојању од обала Слободне Територије Трста и Југославије.²⁷¹

3. Право држављанства у Федеративној Народној Републици Југославији

Након Другог светског рата учесници Народноослободилачке борбе донели су октобра 1946. године Закон о неважности правних прописа донетих пре 6. априла 1941. године и за време непријатељске окупације, којим је и формално дерогиран целокупни правни систем Краљевине Југославије, и прекинут унутрашњи државноправни континуитет између монархије и републике Југославије. С друге стране, међународноправни континуитет између две Југославије ипак постоји, те је у међународним односима Федеративна Народна Република Југославија правни сукцесор

налази отприлике на 1 км северзападно од раскрснице главних друмова број 55 и 14, који воде из Горице, односно Тржича за Трст. Даље иде јужним правцем до тачке у Тржичком заливу, која се налази на истом одстојању од Рта Здобе код ушћа Соче и од Девинског Града код Девина отприлике на 3,3 км јужно од тачке где она напушта обалу приближно на 2 км северозападно од града Девина, даље излази на отворено море, идући линијом која се налази на истом одстојању од италијанске обале и обале Слободне Територије Трста.- Чл. 4, Уговор о миру са Италијом.

²⁷¹ Чл. 22, Уговор о миру са Италијом.

Краљевине Југославије.²⁷² Ипак како је питање права држављанства питање од значаја за државу, која она уређује, нове, револуционарне власти су још 1945. године, за време постојања привремене ДФЈ усвојиле Закон о држављанству. Он је касније потврђен као Закон о држављанству ФНРЈ и у неколико наврата бивао новелиран. Вршене су козметичке промене, у смислу замене назива државе Југославија називом Федеративна Народна Република Југославија, уместо појма земаљско држављанство, уведен је појам држављанства народне републике, итд. Осим приказа одредаба овог закона са изменама, биће дат приказ и одредаба о држављанству мировног уговора са Италијом, као и појединих прописа из материје држављанства, чије је усвајање наступило као последица потписаног споразума о миру. Што се тиче уставних одредби о праву држављанства, Устав ФНРЈ предвиђа да ниједан држављанин не може бити прогнан и да у иностранству сваки држављанин ФНРЈ ужива њену заштиту, да је за грађане ФНРЈ установљено јединствено савезно држављанство, да су држављани република истовремено и држављани ФНРЈ, и да у свакој републици уживају иста права као држављани те народне републике.²⁷³

3.1 Закон о држављанству ДФЈ (ФНРЈ)

Ступањем на снагу овог закона, престали су да важе сви прописи о држављанству донети до 6. априла 1941. године.²⁷⁴ Прописи Краљевине Југославије стављени су ван правне снаге, што је и логично с обзиром на револуционарни карактер нове власти. Она кида везе са прошлостју и ограђујући се од Краљевине Југославије, гради нову Југославију на потпуно другим принципима политичког система.

Како је нова Југославија уређена на принципу федерализма, тај принцип је и у материји држављанства долазио до изражаја. Југословенско држављанство било је јединствено, али се састојало се од савезног и земаљског, при чему је сваки земаљски држављанин истовремено био и савезни, а сваки савезни по правилу и земаљски, али не нужно. Југословенски држављанин могао је имати само једно земаљско држављанство, притом је законодавац стао на становиште монопатридије, предвиђајући да држављанство наше државе искључује држављанство било које

²⁷² В. Чоловић, „Међународноправни континуитет на територији Југославије у периоду од 1941. до 1945. године и након Другог светског рата“, *20 година од разбијања СФРЈ*- Институт за упоредно право, Београд 2011, 245.

²⁷³ Чл. 28 и 38, Устав ФНРЈ, *Службени лист ФНРЈ*, бр. 10/1946.

²⁷⁴ Чл. 43, Закон о држављанству Демократске Федеративне Републике, *Службени лист Демократске Федеративне Југославије*, бр. 64/45 од 28.8.1945. године (У даљем тексту: Закон о држављанству ДФЈ).

друге.²⁷⁵ За сва лица југословенске народности, а која су се у Југославији родила и ту обично бораве, претпостављало се да су југословенски држављани, све док се не би доказало да имају страно држављанство, да су се позивала на њега, или да су изгубила домаће. Лице, које се једном користи овом претпоставком, није се могло више позивати на страно држављанство.²⁷⁶

Идеологија нове Југославије у потпуности је изједначавала мушкарца и жену, тако да жена више није следила мужевљево држављанство. Она је била слободна у самосталном заснивању, односно прекидању држављанске везе. С друге стране малолетна деца су следила држављанство својих родитеља, аутоматски, само уколико је последица наступала за оба родитеља, или у случају губитка нашег држављанства одрицањем и отпustom, кад је последица настала само за држављанство једног родитеља, а други није ни имао својство домаћег држављанина²⁷⁷ и само ако је дете било млађе од 14 година. У случају да је дете било старије, био је потребан и његов изричит пристанак за промене у држављанском статусу.²⁷⁸ Дете је могло да следи и само држављанство оног родитеља које је стицало или губило држављанство на основу поднетог захтева од стране тог родитеља и уз додатни услов, да са њим живи на југословенској територији.²⁷⁹ Такође, уклоњена је дискриминација ванбрачне деце, те су она изједначена у држављанскоправним односима са брачним.

И овај закон познаје установу реинтеграције, и то за исти случај губитка држављанства слеђењем родитеља од стране малолетног детета. Оно би било реинтегрирано ако би се стално настанило у држави и поднело посебну изјаву у року од 7 година по стицању пунолетства. Изјаву је потврђивало својим решењем земаљско министарство, али се држављанство стицало ретроактивно, даном учињене изјаве. Уколико је било престало одузимањем, за поновни пријем била је потребна сагласност савезног министарства.²⁸⁰ Ако је губитак настао одсутношћу по основу Закона о држављанству Краљевине Југославије имали су право реинтеграције посебном изјавом, учињеном у року од године дана од ступања на снагу овог закона.²⁸¹ За стицање земаљског меродавно је било место борављења односно последњег сталног боравка. У

²⁷⁵ Чл. 1-2, Закон о држављанству ДФЈ.

²⁷⁶ Чл. 25, Закон о држављанству ДФЈ.

²⁷⁷ Чл. 22, Закон о држављанству ДФЈ.

²⁷⁸ Чл. 32, Закон о држављанству ДФЈ.

²⁷⁹ Чл. 13, Закон о држављанству ДФЈ.

²⁸⁰ Чл. 23, Закон о држављанству ДФЈ.

²⁸¹ Чл. 39, Закон о држављанству ДФЈ.

свим другим случајевима бивши држављанин поново је стицао држављанство према одредбама о стицању.²⁸²

3.1.1 Држављани ДФЈ на дан ступања на снагу Закона

Основно је правило да су се држављанима ДФЈ, касније ФНРЈ, на дан ступања на снагу Закона о држављанству, 25. августа 1945. године сматрали југословенски држављани према до тада важећим прописима. Према томе сва лица која су даном уједињења у Краљевину СХС, 1. децембра 1918. године, постала југословенски држављани, или која су стекла држављанство на основу разматраних версајских уговора, као и конвенција које су биле закључене у периоду од уједињења до ступања на снагу овог закона (на основу одлуке бр. 2 другог заседања АВНОЈ, 29. новембра 1943. године), или су стекла на основу одредаба важећих унутрашњих прописа од уједињења до 12. септембра 1945. године. С друге стране сва она лица којима је на основу горе наведених основа престало држављанско својство у истом овом периоду до 12. септембра 1945. године, нису се сматрала домаћим држављанима.²⁸³ Основно правило имало је и допуне, позитивне и негативне. Према првој позитивној допуни југословенско држављанско својство стицала су сва она лица која су имала завичајно право односно на подручјима која су сходно међународним уговорима, ушла у састав ФНРЈ, као и лица југословенске народности која бораве на том подручју. Ипак, у две алтернативно наведене ситуације, они нису добијали држављанство ФНРЈ: ако би се иселила са њене територије (при чему закон није одредио рок) или на основу посебних прописа који им признају право или могућност опције (у зависности од тога да ли се поводом оптирања доносило решење као везани или као дискрециони акт по слободној оцени).²⁸⁴ Опција је могла имати и негативно дејство, уколико су лица на основу генералног правила стекла домаће држављанство, а оптирањем изабрала страну.²⁸⁵ Изменама и допунама закона, које су условљене ратификацијом мировног уговора са Италијом, било је предвиђено да лица која су југословенске народности, а која су након Великог рата емигрирала из Италије у Југославију, имају право да до 30. јуна 1948. године дају изјаву да ступају у држављанство ФНРЈ, уз услов да су у време

²⁸² Чл. 23, Закон о држављанству ДФЈ.

²⁸³ Б. Т. Благојевић, *Држављанство - с нарочитим обзиром на право ФНРЈ*, Београд, 1947, Просвета-издавачко предузеће Србије, 108.

²⁸⁴ Чл. 36, Закон о држављанству ДФЈ и Закон о држављанству Федеративне Народне Републике Југославије, *Службени лист ФНРЈ*, бр. 54/46, 104/47, 88/48 и 105/48 (У даљем тексту: Закон о држављанству ФНРЈ).

²⁸⁵ Б. Т. Благојевић (1947), *op.cit.*, 107-109.

давања изјаве пунолетна (18 година) и да им је пребивалиште на територији ФНРЈ.²⁸⁶ Исто тако, лица која су по народности Југословени, а која су се пре 10. јуна 1940. године, са подручја припојеном ФНРЈ на основу мировног споразума са Италијом, иселила се у неку другу државу, имала су право на поменути изјаву.²⁸⁷ Као негативни изузетак од основног правила јавља се и законска одредба, која није била предвиђена првобитним текстом закона, већ је реч о изменама и допунама. Њима је било прописано да стране држављанке које су се удале за домаће држављане после 6. априла 1941. године, удајом нису следиле држављанство свог мужа, па тако нису ни стекла југословенско.²⁸⁸ Међутим, у интересу породице, оне су могле да га накнадно стекну натурализацијом на исти начин на који су стицале стране држављанке које су брак закључиле после ступања на снагу овог закона, на основу његових норми.²⁸⁹ Страна лица која нису имала својство држављанина на дан ступања на снагу закона, а која би га стекла или задржала на основу одредби закона, могла су да у року од годину дана од ступања на снагу, односно стицања пунолетства, поднесу захтев за редовни пријем уз испуњење услова.²⁹⁰

3.1.2 Стицање савезног држављанства

Као начини стицања држављанства закон је предвиђао четири правне чињенице; порекло, рођење на подручју Југославије, природно (подомаћење, натурализација) и на основу одредаба међународног уговора. Удаја као факт стицања је изостала са овог списка основа.

3.1.2.1 Порекло

Систем *ius sanguinis* у свом мешовитом облику, био је прихваћен и у праву републике Југославије. На основу порекла, рођењем, савезно држављанство стицала су деца уколико су оба родитеља југословенски држављани. Ако је само један родитељ држављанин ФНРЈ, онда су деца морала потицати из брака склопљеног пред надлежним југословенским органима или су морала бити на сталном боравку или стално настањена у Југославији са једним од родитеља, пре него што дете наврши 18

²⁸⁶ Чл. 36а, Закон о држављанству ФНРЈ.

²⁸⁷ Чл. 36б, Закон о држављанству ФНРЈ.

²⁸⁸ Б. Т. Благојевић, (1947), *op.cit.*, 121-122.

²⁸⁹ Чл. 35 ст. 2, Закон о држављанству ФНРЈ.

²⁹⁰ Чл. 38, Закон о држављанству ДФЈ.

година (постане пунолетно). Ако је дете било стално настањено или на одгоју у Југославији, такође је стицало држављанство. Исто тако, уколико је један родитељ наш држављанин, а родитељи и дете које је рођено у иностранству, су живели у иностранству, па је родитељ југословенски држављанин, у року од 5 година од рођења детета, регистровао дете код југословенског заступништва као југословенског држављанина. Регистрање није било обавезно, уколико се оно по прописима државе рођења сматрало нашим држављанином. На основу порекла, дете је стицало држављанство и у случају утврђивања очинства југословенског држављанина на малолетно дете стране држављанке судском одлуком.²⁹¹

3.1.2.2 Рођење на територији

Као други основ стицања држављанства, законом је предвиђено рођење детета на подручју Југославије, заснован на принципу *ius soli*. У случају да су родитељи били непознати, а да је дете рођено или нађено на територији ДФЈ, сматрало се домаћим држављанином, осим уколико би се утврдили родитељи док не наврши 14 година. Правило је важило и ако су родитељи били апатриди или непознатог држављанства.²⁹²

3.1.2.3 Прирођење

Страни држављани могли су стећи држављанство Југославије, подوماћењем, редовним или изузетним путем.²⁹³ У односу на законска правила бивше југословенске државе, разлика је била више квантитативне природе, а услов зајемчења пријема у завичајну свезу законодавац ФНРЈ није предвиђао.

Редован начин пријема постављао је као услов пунолетство лица које подноси захтев. Закон је затим захтевао да је добио отпуст из свог пређашњег држављанства или зајемчење отпуста, или изричита изјава о одрицању од ранијег држављанства, уколико његова земља не дозвољава отпуст или поставља услове који се не могу испунити. Уколико је лице било апатрид или се према прописима његове државе сматрало да губи држављанство подوماћењем, сматрало се да је услов испуњен. Поменута разлика квантитативног карактера односи се на услов који захтева одређено

²⁹¹Чл. 4, Закон о држављанству ДФЈ.

²⁹² Чл. 6, Закон о држављанству ДФЈ.

²⁹³ Стицање држављанства натурализацијом као и губитак држављанства отсутношћу, одузимањем и отпустом објављивало се у службеном гласилу и савезне државе и федералних јединица. Ово се објављивање вршило скупно.- Чл. 27, Закон о држављанству ДФЈ.

време проведено у редовном боравку на територији ФНРЈ. Тај период боравка је био 5 година, а од тога 2 године на територији земље тј. народне републике чије земаљско држављанство је лице желело да стекне.²⁹⁴ Услов да се из његовог владања може закључити да ће бити лојалан грађанин Југославије је остао, док је услов могућности издржавања постављен у виду неопходне радне способности.

Када су молиоци југословенске народности, довољно је да су пунолетни, радно способни и да поднесу молбу. Подношење молбе је довољно и у случају натурализације лица у браку са нашим држављанином или држављанком, као и усвојеног детета страног држављанства млађег од 14 година, за које домаћи усвојилац може тражити пријем.²⁹⁵ Само молба је довољна и у погледу страних држављана који су учествовали у народноослободилачкој борби народа Југославије, односно деца погинулих или умрлих учесника. О натурализацији решење је доносило земаљско министарство унутрашњих послова уз претходну сагласност савезног.²⁹⁶

С друге стране, уколико је реч о натурализацији изузетним путем, решење је доносило савезно министарство унутрашњих послова, уколико су били испуњени законски услови. Закон је захтевао да је поднета молба од стране пунолетног радно способног лица, чија натурализација представља нарочит државни интерес. На овај начин стицало се земаљско држављанство земље у којој борави или у којој се родио, уколико нема место сталног боравка. Изузетно, у недостатку основа за утврђивање земаљског, стицао је само савезно, а земаљско је могао накнадно.²⁹⁷

Полагање заклетве и даље је било конститутивни елемент јер се од дана полагања заклетве лице сматрало држављанином. Заклетва верности се морала положити у року од 3 месеца од дана саопштавања, у супротном је решење губило важност.²⁹⁸

²⁹⁴ Чл. 8, Закон о држављанству ДФЈ.

²⁹⁵ Чл. 9, Закон о држављанству ДФЈ.

²⁹⁶ Чл. 10, Закон о држављанству ДФЈ.

²⁹⁷ Чл. 11, Закон о држављанству ДФЈ.

²⁹⁸ Чл. 12, Закон о држављанству ДФЈ.

3.1.3 Губитак држављанства

Држављанство се према слову закона губило одсутношћу, одузимањем, отпустом, одрицањем и на основу одредби међународног уговора.²⁹⁹ Удаја и легитимација се нису више налазили на списку конститутивних чињеница.

3.1.3.1 Одсутност

И код овог основа законодавац ФНРЈ је предвидео исте услове као у закону Краљевине Југославије, уз квантитативне разлике. Био је потребан стални боравак ван земље, а период у ком лице по стицању пунолетства, није извршавало своје обавезе према отаџбини је повећан на 15 година. Такође, потребно је да је за последњих 5 годин апропустило да се евидентира у заступништву ФНРЈ или да се писаним путем пријави савезном министарству унутрашњих послова, које и доносило решење о губитку држављанства. Решење се објављивало у „Службеном листу ДФЈ“ и могло се побијати у року од 2 године од објављивања. Губитак се протезао и на децу дотичног лица, рођену и стално настањену у иностранству, уколико сама нису испуњавала обавезе према Југославији или се нису пријавила.³⁰⁰

3.1.3.2 Одузимање

И закону нове државе било је познато одузимање држављанства, као основ престанка држављанства противно вољи лица, које је имало принудну, казнену природу. Било је одређено да се може одузети сваком народносном припаднику народа чија је држава била у рату против Југославије, а који се за време или пре рата, својим нелојалним поступцима против народних и државних интереса Југославије, огрешио о своје дужности југословенског држављанина. Уколико би брачни друг и деца доказали да су били без везе са нелојалним бившим држављанином и да је њихово лично владање било беспрекорно, или да су по народности Југословени, одузимање се није на њих протезало.³⁰¹ И према овом закону се држављанство одузимало подмаћеном држављанину, који је стекао држављанство преварно, користећи се лажним наводима или свесним прећуткивањем важних околности, или који је у року од 5 година по прирођењу, судском пресудом кажњен за неко нечасно дело или дело против народних

²⁹⁹ Чл. 14, Закон о држављанству ДФЈ.

³⁰⁰ Чл. 15, Закон о држављанству ДФЈ.

³⁰¹ Чл. 16, 18, Закон о држављанству ДФЈ.

и државних интереса. Одузимање се протезало и на малолетну децу, која су била обухваћена подмаћењем родитеља. О одузимању решењем је одлучивало савезно министарство унутрашњих послова. Држављанство се могло одузети и лицу које у иностранству својим радом наноси или је у време рата наносило штету народним и државним интересима Југославије или је одбијало да врши грађанске дужности.³⁰² У овој ситуацији држављанство се одузимало по судској одлуци, тј. у складу са Законом о кривичним делима против народа и државе, који прописује као кривичну казну губитак држављанства, о чему ће касније бити више говора.

3.1.3.3 *Отпуст*

Отпуст, као начин вољног престанка држављанске везе, наступао је ако би пунолетно лице које је испунило јавне и друштвене и обавезе према држави и доказало да је примљено у страну држављанство или да ће то бити, поднело молбу. Надлежни орган могао је одобрити отпуст и притом одредити рок до ког ће му лице поднети доказ о пријему у страну држављанство, те уколико лице то није учинило, отпуст је губио важност. Иста последица је била и ако је лице продужило боравак у Југославији, а у року од годину дана није стекло страну држављанство. Ако малолетно дете следећи родитеља на стекне ново држављанство, задржавало је наше, док се заједно са њим не исели стално у иностранство. О отпусту одлучивало је решењем земаљско министарство унутрашњих послова, уз претходну сагласност савезног.³⁰³

3.1.3.4 *Одрицање*

Одрицање као корекција система права крви, подразумевало је да је сваки југословенски држављанин по пореклу имао право да се до навршених 25 година живота одрекне држављанства. Ово право имао је под одређеним условима: да је рођен у иностранству и тамо стално борави и докаже да га та држава сматра својим држављанином. Држављанин који није југословенске народности, а иселио се из државе, могао се одрећи, уколико је био пунолетан, доказао да је стекао страну држављанство и да је испунио јавне и друштвене и обавезе према држави. Изјаве су се подносиле заступништву ФНРЈ или савезном министарству унутрашњих дела.³⁰⁴

³⁰² Чл. 16-18, Закон о држављанству ДФЈ.

³⁰³ Чл. 19-20, Закон о држављанству ДФЈ.

³⁰⁴ Чл. 22, Закон о држављанству ДФЈ.

3.1.4 Земаљско држављанство

Када је у питању земаљско држављанство, проблем одређивања земаљског држављанства детета се јављао ако су његови родитељи били различитог држављанства. Основно правило је било да су држављанство детета својим споразумом одређивали, а у случају недостатка споразума, дете је добијало држављанство земље за коју су родитељи у време рођења детета, били стварно највише везани. Ако су родитељи живели одвојено, дете је стицало земаљско држављанство родитеља са којим живи у заједници.³⁰⁵

Земаљско држављанство могло се променити примањем у друго земаљско држављанство што је сваки савезни држављанин могао тражити молбом. Молба се није могла одбити, ако је био пунолетан, није био лишен часних права, нити се против њега у том тренутку водио поступак за дела која повлаче њихов губитак и који је до времена подношења молбе непрекидно боравио најмање 3 године на подручју дотичне земље. У случају усвојења усвојилац је могао молити за усвојено дете испод 14 година, без обзира на наведене услове. О примању се обавештавала народна република чије се држављанство губило.³⁰⁶ Брисање се није могло извршити из евиденције једне, док лице не стекне држављанство у некој другој земљи.³⁰⁷

У случају позитивних и негативних спорова о земаљском држављанству лица између република, које се нису могле споразумети, решавао је Врховни суд Југославије. Овај суд је одлучивао и по жалби на одлуку савезног министарства унутрашњих послова које је одлучивало о споровима поводом савезног држављанства.³⁰⁸

Уколико се држављанство народне републике није могло утврдити на поменути начин, оно се одређивало сукцесивном применом следећа три критеријума: непрекидно и добровољно пребивалиште за последње две године, рођење на територији и најдужи

³⁰⁵ Чл. 5, Закон о држављанству ДФЈ.

³⁰⁶ Чл. 28-31, Закон о држављанству ДФЈ.

³⁰⁷ Чл. 33, Закон о држављанству ДФЈ.

³⁰⁸ Чл. 24, Закон о држављанству ДФЈ.

боравак за последњих десет година. Док се у крајњој линији као критеријум примењивало место у ком се лице затекло у време одређивања држављанства.³⁰⁹

На дан ступања на снагу овог закона, земаљским држављанима су се сматрали југословенски држављани који су на дан 6. априла 1941. године имали завичајност у некој од општина на подручју дотичне земље.³¹⁰ Међутим, они су могли стећи и држављанство неке друге земље, од дана 28. августа 1945. године- ретроактивно, ако су на дан 8. новембра 1946. године били пунолетни, одабиром без ограничења путем своје писане изјаве или усмено на записник пред народним одбором, у року од 6 месеци од дана ступања на снагу Обавезног тумачења.³¹¹

3.2 Уговор о миру са Италијом

Мировним споразумом са Италијом је решено и питање држављанства лица са подручја припојеног ФНРЈ на основу територијалних одредаба.

Италијански држављани који су на дан 10. јуна 1940. године на територији коју Италија уступа ФНРЈ, имали стално место боравка и њихова деца, рођена после наведеног датума, постали су држављани Југославије. Стицање југословенског држављанства повлачило је губитак италијанског.³¹² Уговорено је право опције³¹³, а лице које се њиме користило у року од годину дана од дана ступања на снагу уговора, задржавало је италијанско држављанство и није се сматрало да је стекло држављанство ФНРЈ. Југославија је могла захтевати од лица која су оптирала за италијанско држављанство да се преселе у Италију у року од годину дана од дана оптирања.³¹⁴

Пунолетна лица и лица у браку без обзира на године, италијански држављани, али чији је разговорни језик српски, хрватски или словеначки, и чије је стално место боравка било на италијанској територији, могли су да стекну југословенско држављанство, ако домаће власти уваже њихову молбу, поднету дипломатским или конзуларном представнику Југославије у Италији. У том случају домаћа влада

³⁰⁹Чл. 34, Закон о држављанству ДФЈ и Б. Т. Благојевић (1947), *op.cit.*,122.

³¹⁰Чл. 37, Закон о држављанству ДФЈ.

³¹¹ Обавезно тумачење става I чл. 37 Закона о држављанству Федеративне Народне Републике Југославије од 1. јула 1946. године, *Службени лист ФНРЈ*, бр.90, од. 8.11.1946. године.

³¹²Чл. 19, тачка 1, Уговор о миру са Италијом.

³¹³Влада ФНРЈ је била у обавези да у року од 3 месеца од дана ступања на снагу уговора, донесе законске одредбе којима ће омогућити лицима старијим од 18. година и лицима у браку без обзира на године, и чији је разговорни језик италијански, да добију право да оптирају за италијанско држављанство.

³¹⁴ Чл. 19, тачка 2 и 3, Уговор о миру са Италијом.

достављала је италијанској, дипломатским путем, спискове лица која су на овај начин стекла држављанство ФНРЈ, а која су на дан званичне доставе спискова губила италијанско. Италијанска влада могла је од ових лица захтевати да се у року од годину дана од дана званичне доставе, преселе у Југославију.³¹⁵ Опција мужа није повлачила опцију жене, а опција оца, тј. мајке уколико он није био жив, укључивала је аутоматски сву нежењену и неудату малолетну децу, у оба поменута случаја.³¹⁶

3.3 Закон о држављанству лица на подручју припојеном ФНРЈ по Уговору о миру са Италијом

Италијански држављани који су на дан 10. јуна 1940. године на припојеној територији ФНРЈ, имали пребивалиште (домицил) и њихова деца, рођена после наведеног датума, стекла су даном 15. септембра 1947. године, као даном ступања на снагу мировног уговора, југословенско држављанство, савезно и држављанство оне народне републике на чијем подручју је било место пребивалишта наведеног дана 1940. године.³¹⁷ Ако је понародности припадало некој другој народној републици, а не оној чији је држављанин постало, могло је у року од 6 месеци од ступања на снагу закона, дати изјаву о промени земаљског држављанства, пред надлежним органом, те се сматрало да оно постаје држављанин те републике од 15. септембра 1947. године. Ово право имала су и сва лица која у наведеном року постану пунолетна.³¹⁸ Законом је дато и право опције за италијанско држављанство лицима, којима је говорни језик италијански, а која су до дана ступања на снагу мировног уговора, постала пунолетна или су у браку.³¹⁹ Иако изричито није предвиђена обавеза иселења након оптирања, захтев за иселење предвиђен мировним уговором упућивао је министар.³²⁰

³¹⁵ Чл. 20, Уговор о миру са Италијом.

³¹⁶ Чл. 20, тачка 4, Уговор о миру са Италијом.

³¹⁷ Чл. 1, став 1, Закон о држављанству лица на подручју припојеном Федеративној Народној Републици Југославији по Уговору о миру са Италијом, *Службени лист ФНРЈ*, бр. 104, од 6.12.1947. године (У даљем тексту: Закон о држављанству лица на подручју припојеном ФНРЈ).

³¹⁸ Чл. 1, став 2 и 3, Закон о држављанству лица на подручју припојеном ФНРЈ.

³¹⁹ Чл. 2, Закон о држављанству лица на подручју припојеном ФНРЈ.

³²⁰ Чл. 4, Закон о држављанству лица на подручју припојеном ФНРЈ.

3.3.1 Правилник о опцији лица са подручја припојеном ФНРЈ

Правилник садржи процесне одредбе за извршење претходно разамтраног закона. Изјава о опцији давала се писмено или усмено на записник³²¹, пред извршним одбором среског, односно градског одбора на чијем је подручју било пребивалиште односно боравиште лица на дан давања изјаве, а у недостатку оба, пред најближим дипломатско-конзуларним представништвом ФНРЈ.³²² Орган је утврђивао идентитет лица и оверавао истинитост његовог потписа.³²³ Изјава са доказима³²⁴ се давала у два примерка, која садрже породично, очево и рођено име, датум и место рођења, место пребивалишта, изјаву у ком месту је имало домицил 10. јуна 1940. године, као и да је на дан 15. септембра 1947. године, био италијански држављанин, изјаву да је говорни језик италијански, и имена и датум рођења малолетне деце, на коју се протеже опција.³²⁵ Државни орган један примерак изјаве са прилозима, својим извештајем и предлогом, достављао је министру унутрашњих послова народне републике, а други задржавао у својој архиви. Министар, ако оптант испуњава законске услове, издавао је писмено решење које садржи наведене податке о оптанту. Ако оптант није испуњавао услове, изјава се одбијала образложеним писменим решењем, против кога је било дозвољена жалба влади народне републике, која се предавала министарству.³²⁶

³²¹ Чл. 2, о опцији лица са подручја припојеном Федеративној Народној Републици Југославији по Уговору о миру са Италијом, *Службени лист ФНРЈ*, бр.109, од 24.12.1947. године (У даљем тексту: Правилник о опцији).

³²² Чл. 3, Закон о држављанству лица на подручју припојеном ФНРЈ и Чл. 1, Правилник о опцији.

³²³ Чл. 2, Правилник о опцији.

³²⁴ За доказ чињеница наведених у изјави лице је морало поднети извод из матичне књиге рођених за себе и децу, уверења у ком је месту имало пребивалиште на наведени дан, да је наведеног датума било италијански држављанин и да је његов говорни језик италијански. Уколико докази нису поднети, орган је остављао додатни рок за подношење. У случају да се изјава даје представништву ФНРЈ, за доказивање држављанства, лица су могла поднети италијански пасош.- Чл. 4, Правилник о опцији.

³²⁵ Чл. 3, Правилник о опцији.

³²⁶ Чл. 5-7, Правилник о опцији.

IV ПРАВО ДРЖАВЉАНСТВА И РАТ

Правила која важе у мирнодопским временима, често се за време рата не примењују, или се установљавају нова, која одговарају посебним околностима и фактичкој ситуацији у време ратног стања. Када је у питању право држављанства, треба поменути да су током 1941. и 1942. године у Краљевини Југославији усвојене две уредбе о држављанству, са законском снагом које су као начин стицања југословенског држављанства предвиделе стицање држављанства под привилегованим условима.

Према уредби из 1941. године, названој Закон о држављанству страни држављанин земље која спада у круг непријатељских земаља, а југословенске је припадности, стицао је југословенско држављанство полагањем заклетве верности краљу, приликом драговољног ступања у војну силу Краљевине Југославије. О стеченом држављанству на овај начин министар унутрашњих дела (односно бан Бановине Хрватске³²⁷) издавао је уверење на основу извештаја министра војске и морнарице о ступању у војну силу.³²⁸

Другом законском уредбом, омогућено је италијанским држављанима, југословенске народности, пореклом из Јулијске Крајине, стицање југословенског држављанства мимо војне службе, на основу показане лојалности. Под тим је подразумевано да су ова лица својим држањем и радом изричито доказала своја национална осећања и приврженост Краљевини Југославији. Малолетна деца и жена су следиле држављанство мужа, односно оца, стечено на овај начин. Међутим, стицање држављанства није наступало аутоматски, већ је лице морало да поднесе молбу, о којој је министар одлучивао на основу слободне оцене. Уколико би донео позитивно решење, министар би издавао и уверење о држављанству.³²⁹

³²⁷ Бановина Хрватска створена је на основу споразума Цветковић-Мачек, којим су утврђене њене границе, након чијег одобрења је издата Уредба о Бановини Хрватској 26. августа 1939. године. Бановина Хрватска је била посебно државноправно подручје у Краљевини Југославији, у којој су постојале и банска и државна власт. Велики део послова пренет је у надлежност банских власти, међутим уређење материје држављанства је остало у надлежности Југославије.- Н. Ранђеловић, *Историја права II*, 2012, 174-175.

³²⁸ Чл. 1 и 5, Уредба са законском снагом: Закон о држављанству Министарства унутрашњих послова Краљевине Југославије бр. 1, од 26. маја 1941. године у Јерусалиму, *Службене новине* Краљевине Југославије, бр. 1, 19.8.1941. године, Лондон.

³²⁹ Чл. 1, 2, 3 и 5, Уредба са законском снагом, Министарства унутрашњих послова Краљевине Југославије бр.137/41, од 18. децембра 1942. године у Лондону, *Службене новине* Краљевине Југославије, бр. 4, 16.1.1942. године, Лондон.

У оба наведена случаја је реч, могло би се рећи о специјалном облику натурализације изузетним путем лица југословенске народности на основу њихове оданости Краљевини Југославији, а своје оправдање има у идеји националног јединства и потреби да под окриљем државе буду сва лица исте народности, која нарочито долази да изражаја у кризним временима и ратовима.

Како је оданост држави била награђивана примањем у држављанство, тако је нелојалност била кажњавана одузимањем држављанства. Одузимање као основ губитка држављанства познавали су закони обе државе. Међутим, према кривичном законодавству Краљевине Југославије, у случају кривичних дела против државе, као кривична санкција, није могло бити изречено одузимање држављанства.³³⁰ С друге стране Закон о кривичним делима против народа и државе, који је председништво привремене народне скупштине ДФЈ усвојило 1945. године, као кривична санкција односно казна могао се изрећи губитак држављанства. Ова казна се као споредна изрицала извршиоцима појединих кривичних дела против народа и државе³³¹, а који су побегли из земље с непријатељем или су у иностранству радили на остварењу наведених кривичних дела.³³² Како је вођење кривичних поступака и изрицање казни и осталих кривичних санкција у надлежности судске власти, по овом закону окружни и војни судови у првом степену, у важним случајевима земаљски врховни судови, а за дела од општег државног значаја савезни Врховни суд и Војно веће овог суда³³³, то су судови овлашћењем да изричу казну губитка држављанства одлучивали у управној ствари, иако није реч о судској контроли управе. У складу са прописима у материји држављанства би било да је законом било предвиђено да у случају да лице буде осуђено за наведена кривична дела, а да је оно притом побегло из земље и да се налази у иностранству, административна власт одлучи о одузимању држављанства својим решењем, на шта је она традиционално овлашћена законским прописима, а не да судови у конкретном случају својим одлукама осуђују на губитак држављанства. Ова кривична санкција је излишна, с обзиром на постојање института одузимања држављанства.

³³⁰ Параграф 5, Кривични законик за Краљевину Срба, Хрвата и Словенаца, *Службене новине*, бр. 33, 9.2.1929. године.

³³¹ Реч је о кривичним делима из чл. 3, тач. 1-13, Закон о кривичним делима против народа и државе од 25.8.1945. године, *Службени лист ДФЈ*, бр.66/45 (У даљем тексту: Закон о кривичним делима против народа и државе).

³³² Чл. 5, Закон о кривичним делима против народа и државе.

³³³ Чл. 14, Закон о кривичним делима против народа и државе.

Војно веће Врховног суда ФНРЈ по кривичној ствари против оптужених Драгољуба-Драже Михаиловића и других колаборациониста ради кривичних дела из Закона о кривичним делима против народа и државе и Закона о забрани изазивања националне, расне и верске мржње и раздора, а на основу оптужнице Војног тужиоца Југословенске армије од 31 маја 1946. године, и судског решења од 1. јуна 1946. године, одржао у Београду главни јавни усмени претрес од 10. јуна до 11. јула 1946. године³³⁴, након чега је донео осуђујуће пресуде³³⁵. Од двадесет четворо оптужених лица, готово половини њих, једанаесторици, била је изречена и казна губитка држављанства. Суђено им је у одсуству, а овај поступак познат као Београдски процес, указује на то да је прописивање губитка држављанства као кривичне санкције, било политички условљено. Наиме, већина осуђених лица на казну губитак држављанства били су министри влада Краљевине Југославије у избеглиштву, чији су председници били Слободан Јовановић и Божидар Пурић, који су такође осуђени. Председник последњег Председништва владе у емиграцији био је бивши бан Бановине Хрватске, Иван Шубашић, који није процесуиран. Разлог је вероватно у томе што је он у једном тренутку и остварио сарадњу са револуционарним комунистичким властима, потписујући Вишијевски споразум (споразум Тито-Шубашић, 1944. године)³³⁶ и постајући чланом Привремене владеДФЈ, мада је сарадња трајала кратко, јер је Шубашић већ у октобру 1945. године дао оставку на место министра спољних послова.

И Кривични законик као казну предвиђао је губитак држављанства, која се могла изрећи само лицу које се налазило ван територија ФНРЈ, трајно и уз обавезну конфискацију имовине.³³⁷ Казна губитка држављанства, настала у ратним и послератним околностима, у којима је у очима нове комунистичке власти имала оправдања, задржала се до 1951. године, када је у Кривичном законнику смањен круг прописаних казни.³³⁸ Из овог произилази да је ова казна била и политички мотивисана, управљена на спречавање поновног успостављања монархије. А могући разлог овако дугог егзистирања у позитивном праву, након рата, је евентуални сукоб и разлаз КПЈ са

³³⁴М. Зечевић, *Документа са суђења Равногорском покрету: 10. јуни – 15. јули 1946. године: национални и међународни прописи, интегрални стенограм, пресуде, молбе за помиловање, скраћенице, шифре, псеудоними, списак коришћених докумената, најзначајнија документа, библиографија и регистар, Књига трећа*, СУБНОР Југославије, Београд, 2001, 2367.

³³⁵Више о главном претресу и изрицању пресуде: М. Зечевић, *op.cit.*, 2367-2389.

³³⁶Споразуми Тито-Шубашић, у: Љ. Кркљуш, С. Шаркић, *op.cit.*, 359-361.

³³⁷Чл. 28, тач. 5 и чл. 35, Кривични законик, *Службени лист ФНРЈ*, бр.106/47.

³³⁸Д. Јакшић, Д. Давидовић, Развој казненог система у Кривичном праву Србије, *Специјална едукација и рехабилитација, Београд, вол. 12, бр. 4, 2013, 531.*

Информбироом 1948/1949. године, и могућности да се казна изрекне и политичким противницима у том периоду јер се сада према кривичном законодавству могла изрећи само лицима која се налазе ван територије Југославије, али изрицање више није условљено штетним деловањем у рату.

Осим индивидуалног одузимања држављанства, било је и случајева колективног одузимања држављанства. Такву могућност пружио је Закон о одузимању држављанства официрима и подофицирима бивше југословенске војске који неће да се врате у отаџбину, и припадницима војних формација који су служили окупатору и одбегли у иностранство из 1945. године, са изменама и допунама из 1946. године, тако да је сада обухватао и лица одбегла после ослобођења. Губитак држављанства је наступао аутоматски, *ex lege*, самом чињеницом добровољног остајања у иностранству уз обавезно конфисковање њихове имовине. Лица су могла и да отклоне ово дејство, уколико у року од два месеца од званичне објаве о окончању репатрирања у зони у којој се налазе, пред надлежним органима у иностранству дају изјаву да су спремна да се врате у земљу и ставе се том приликом на расположење домаћих власти ради репатријације. Овај рок од два месеца није се односио на лица која су лежала у болници или била услед болести, удаљености или одвојености у немогућности да дају поменуту изјаву. Губитак држављанства није спречавао подизање оптужбе против ових лица за злочине против отаџбине.³³⁹

Оваквим прописима ФНРЈ нисје се водило рачуна о спречавању појаве апатридије, а критика се може упутити и узимајући у обзир политичке мотиве нове власти. На основу оваквих решења биле су могуће арбитрарне одлуке и судских и извршно-управних власти, тим пре што ФНРЈ почива на јединству власти. Све ово доводи у питање постојање правне државе у то време и фактичко постојање уставом прокламованих начела демократије.

³³⁹ Чл. 1-5, Закон о одузимању држављанства официрима и подофицирима бивше југословенске војске који неће да се врате у отаџбину, припадницима војних формација који су служили окупатору и одбегли у иностранство, као и лицима одбеглим после ослобођења, *Службени лист ФНРЈ*, 86/1946, од.25.8.1946. године.

Закључна разматрања

Држављанство је за лице било извор и права, али и дужности, с тим што се у ранијој теорији и пракси више стављао акценат на дужности према отаџбини, док су држављанска права служила за прављење разлике између држављана и странаца у односу према држави.

У области јавног права, држављанство је било услов за уживање политичких права, односно давало могућност лицу да бира и да буде бирано за члана Народне скупштине, Сената, општинског одбора, за чиновника и чиновничког приправника тј. активно и пасивно бирачко право, а с друге стране рађало војну и обавезу плаћања државног и самоуправног пореза. У гранама приватног права факт држављанства је постављен као претходно питање у погледу уживања одређених права, права стицања непокретности на територији целе земље и осталих права на непокретним стварима, чије је уживање условљено фактичким или дипломатским реципроцитетом, с тим што је домашај статуса држављанина мањи у државама у којима важи систем проглашене једнакости.³⁴⁰ У међународном приватном праву, држављанство је било значајно као тачка везивања и то углавном у континенталној Европи, док у Америци месту правне радње се придаје већи значај, а у Великој Британији домицилу лица. Данас оно губи на значају и у европским државама, због начела најближе везе. Меродавно право које се одређује на основу ове тачке везивања још увек је значајно у статусним стварима, односно када треба решити да ли одређено лице има држављанство одређене државе, меродавно право биће управо закон те државе. Међутим, када је реч о заснивању међународне надлежности, заснивање надлежности искучиво на основу држављанства лица прелази у домен прекомерне надлежности, а у осталим случајевима заснивања међународне надлежни се комбинује са осталим тачкама везивања.³⁴¹ У кривичном праву значај држављанства се огледао у погледу инкриминације или квалификације извесног дела, а поред тога домаћи држављанин није могао бити изручен страној земљи ради вођења кривичног поступка и кажњавања, нити је могао бити протеран из земље.

³⁴⁰Више правном положају странаца: М. Бартош, *Из међународног приватног права- Расправе и чланци-*, Београд, 1931, Издавачка књижарница Геце Кона, 7-21.

³⁴¹Више: М. Живковић, М. Станивуковић, *Међународно приватно право- општи део*, Београд, 2013, Службени гласник, 85-93.

Прва општа хипотеза која је пошла од позитивног права је потврђена, јер су ранији прописи познавали све основе стицања (порекло, рођење на територији, природно и одредбе међународног уговора) и губитка (одрицање, отпуст, одредбе међународног уговора) држављанства које познаје и савремени Закон о држављанству Републике Србије. Закон о држављанству Федеративне Народне Републике Југославије, као основе стицања савезног држављанства прописивало је исте ове поменуте у Закону о држављанству РС. Међутим, кад је губитак држављанства у питању, круг основа је био шири. Одузимањем и одсутношћу се раскидала држављанска веза противно вољи држављанина. Круг тих основа у предратној Југославији био је још шири. Чињенице које су твориле држављанскоправну везу у Краљевини Југославији, поред наведених, су биле и позакоњење и удаја, које су уједно представљали и чињенице на основу које се губило својство држављанина. Иако Закон о држављанству Краљевине Југославије није изричито навео као основ за стицање тј. губитак, одредбе међународног уговора, ипак је експлицитно признао држављанско својство лицима која су на тај начин стекла југословенско држављанство.

Свакако да постоје општи принципи у теорији држављанства којима се води законодавац при формулисању правних норми, тако да се долази до закључка да су основи стицања и губитка држављанства углавном устаљени, уз изузетке. Може се закључити да унутрашњи државноправни дисконтинуитет између две Југославије није много утицао на материју држављанства. Ово потврђује другу посебну хипотезу. Наиме, између основних закона о држављанству Краљевине Југославије и Федеративне Народне Републике Југославије, не постоје драстичне разлике. Услови који се захтевају у оквиру основа стицања или губитка држављанства су, истина, модификовани, али се саме чињенице које производе правно дејство на држављанско својство углавном поклапају, изузимајући удају и легитимацију. Међутим, како право није статична творевина, овакав став послератног законодавца је и очекиван, нарочито ако се узме у обзир чињеница да је ФНРЈ у првим годинама свог постојања следила совјетски државно-правни модел. Још је у време доношења Закона о држављанству Краљевине СХС у Совјетској Русији постојала равноправност мушкарца и жене по питању држављанства, тако да жена није следила мужевљево држављанство, тзв. руски систем. Еманципација жена је још више у периоду од доношења тог закона до формирања ФНРЈ дошла до изражаја, што је у Југославији добило свој највиши израз признавањем женама права гласа. Стога је разумљиво то што је удаја престала бити чињеница која

утиче на држављанство. Како је дошло до изједначавања полова, тако је малолетно дете следило држављанство не само оца, како је било регулисано предратним прописима, већ и мајке. Узимају се и интереси детета у обзир, те послератни законодавац прописује обавезну изричиту сагласност малолетног детета које је навршило 14 година, ради наступања промена у његовом држављанском статусу. Укинута је дискриминација ванбрачне деце, односно незаконите у складу са терминологијом законодавства Краљевине Југославије, те су она у правима изједначена са брачном децом, тј. законитом како их је називао закон из 1928. године.

Потврђена је и друга општа хипотеза о условљености промена у држављанском статусу, територијалним променама. То се да закључити из самих норми, међународних уговора, али и закона. Међународни уговори којима су утврђиване југословенске државне границе на Версајској и Париској конференцији, на основу којих је долазило до територијалних проширења, решавали су и питање права држављанства лица са територија које су припојене југословенској држави, било монархији, било републици. Овим, али и другим конвенцијама које је наша држава закључивала са суседним државама поводом територијалних питања, прописивано је право опције. Опција било као право или као могућност је лицима са припојених подручја давалаовлашћење да изаберу своје будуће држављанство. Онда када законодавац прописује као факт стицања и губљења својства држављанина међународни уговор, он заправо упућује на његове одредбе које ближе уређују ово питање.

Да нема међународноправног дисконтинуитета је више него јасно, и то на основу, тога што ја данас Република Србија и даље обавезана свим међународним уговорима које су закључиле Кнежевина Србија, Краљевина Србија, Краљевина Срба, Хрвата и Словенаца, Краљевина Југославија, Демократска Федеративна Република Југославија, Федеративна Народна Република Југославија, Социјалистичка Федеративна Република Југославија, Савезна Република Југославија и Државна заједница Србије и Црне Горе, а који су остали у правном животу.³⁴² То је од значаја за држављанскоправну материју, јер су сва лица која су стекла југословенско држављанство краљевине на основу међународних конвенција, призната као

³⁴²Иако треба правити разлику између државе сукцесора и државе континуитета, овом приликом то није предмет разматрања.

држављани југословенске републике, а данас су држављани Републике Србије. У погледу држављанства и унутрашњи дисконтинуитет је мање уочљив, јер су сва лица која су стекла држављанство на основу унутрашњих прописа Краљевине Југославије, такође призната за држављанине ФНРЈ.

Библиографија

Попис коришћене литературе

1. Бартош Милан, *Из међународног приватног права- Расправе и чланци-*, Београд, 1931, Издавачка књижарница Геце Кона;
2. Bilandžić Dušan, *Historija Socijalističke Federativne Jugoslavije- Glavni procesi 1918-1985*, Zagreb, 1985, Školska knjiga;
3. Благојевић Борислав Т., *Држављанство- с нарочитим обзиром на право ФНРЈ*, Београд, 1947, Просвета- издавачко предузеће Србије;
4. Благојевић Борислав Т., *Основи науке о држављанству*, Београд, 1938, Библиотека Југословенског удружења за међународно право;
5. Благојевић Борислав Т., *Појам лица без држављанства (La notion des apatrides)*, Београд, 1937, Библиотека Југословенског удружења за међународно право, Архив за правне и друштвене науке;
6. Цвјетковић Бранко, *Држављанство и завичајност-Упутства за практичну примену основних прописа*, Београд, 1940;
7. Čulinović Fredo, *Jugoslavija između dva rata*, knjiga 2, Zagreb, 1961, Historijski institut Jugoslovenske akademije znanosti i umjetnosti u Zagrebu;
8. Драгутиновић Јован Ђ., *Дипломатска и политичка историја Јужних Словена од 1833. до 1920. године*, Београд, 1938, „Привреда“ Краља Александра;
9. Дедијер Владимир, *Париска конференција*, Београд, 1947, Култура;
10. Јовановић Јован М., *Дипломатска историја Нове Европе 1918-1938, Књига 2*, Београд, 1939, Издавачка књижара Косте Ј. Михаиловића;
11. Јовановић Јован М., *Дипломатска историја Нове Европе 1918-1938, Књига 1*, Београд, 1938, Издавачка књижара Косте Ј. Михаиловића;

12. Јовановић Војислав М, *Рапалски уговор, збирка докумената*, Београд, 1950, Удружење новинара Народне републике Србије;
13. Kavaljeri Ćelso, *Propisi o državljanstvu Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca*, Zagreb, 1929.;
14. Ковачевић Душко М., *Територијалне претензије социјалистичке Југославије 1943-1955: пројекти, захтеви, импликације и решења*, докторска дисертација, Нови Сад, 2016, Филозофски факултет;
15. Krizman Bogdan, *Vanjska politika Jugoslavenske države 1918-1941*, Diplomatsko-historijski pregled, Zagreb, 1975, Školska knjiga;
16. Кркљуш Љубомирка, Шаркић Срђан, *Одабрани извори из државно правне историје Југославије*, Београд, 1982, Научна књига;
17. Милкић Миљан В., *Југославија, Италија и Трићанска криза 1948-1954*, докторска дисертација, Београд, 2012, Факултет политичких наука;
18. Petranović Branko, *Istorija Jugoslavije 1918-1978*, Beograd, 1980, Nolit;
19. Petranović Branko, Zečević Momčilo, *Jugoslavija 1918-1988 -tematska zbirka dokumenata*, Beograd, 1988, Izdavačka radna organizacija „Rad“;
20. Петровић Милан, Прица Милош, *Посебно управно право с међународним управним правом*, Ниш, 2014, Свен;
21. Поповић Ђура, *Класици међународно-правне доктрине*, Београд, 1933, Издавачка књижара Рајковић;
22. Ранђеловић Небојша, *Историја права II*, Ниш, 2012;
23. Ранђеловић Небојша, Тодоровић Миљана, *Одабрани извори из државноправне историје јужнословенских народа*, Београд, 2009, Завод за уџбенике;
24. Стојичић Слободанка, *Државноправна историја српског народа- историјске свеске*, Ниш, 2012, Спектар;

25. Стојковић Момир, (ур.), *Балкански уговорни односи 1876-1996, Двострани и вишестрани међународни уговори и други дипломатски акти о државним границама, политичкој и војној сарадњи, верским и етничким мањинама, I том 1876-1918*, Београд, 1998, ЈП Службени лист СРЈ и СЈУ „Међународна политика“;

26. Стојковић Славко, *Енциклопедија права*, Београд, 1941, Удружење студената Економско-комерцијалне високе школе;

27. Зечевић Миодраг, *Документа са суђења Равногорском покрету: 10. јуни – 15. јули 1946. године: национални и међународни прописи, интегрални стенограм, пресуде, молбе за помиловање, скраћенице, шифре, псеудоними, списак коришћених докумената, најзначајнија документа, библиографија и регистар, Књига трећа*, Београд, 2001, СУБНОР Југославије;

28. Живковић Мирко, Станивуковић Маја, *Међународно приватно право- општи део*, Београд, 2013, Службени гласник.

Чланци

1. Bartulović Željko, *Pravno-povijesni položaj Riječke luke*, u: Radić Z, (ur.), *More- hrvatsko blago, Zagreb*, 2016, 986-987;

2. Bartulović Željko, *Optanti u Nettunskim konvencijama iz 1925. godine*, *The Shared History, the Faith of Refugees and Emigrants from the Territory of Former Yugoslavia*, Institute for Historical Justice and Reconciliation- Salzburg, Centar za istoriju, demokratiju i pomirenje- Novi Sad i Fakultet za evropske pravno-političke studije- Sremska Kamenica, 2008, Sremska Kamenica, 37-54;

3. Begonja Zlatko, *Dalmatinski dio Hrvatske, Pariška mirovna konferencija i Ugovor o miru s Italijom (1946.-1947.)*, *Adrias, Zbornik radova Zavoda za znanstveni i umjetnički rad u Splitu, svezak 15*, 2008, 123-128;

4. Чоловић Владимир, *Међународноправни континуитет на територији Југославије у периоду од 1941. до 1945. године и након Другог светског рата, 20 година од разбијања СФРЈ*- Институт за упоредно право, Београд 2011, 227-252;

5. Degan Vladimir-Đuro, Pravni aspekti i političke posljedice Rimskih ugovora od 18. svibnja 1941. godine, *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu*, god.45, 2/2008, 265-278;
6. Dugački Vlatka, „Postat ćemo Jugoslaveni ili ćemo ostati ono što jesmo“: češka manjina i pitanje državljanstva u međuratnoj Jugoslaviji, *Radovi Zavoda za znanstvenoistraživački i umjetnički rad u Bjelovaru*, sv. 9, 2015, 83-104;
7. Ibler Vladimir, Pariški mirovni ugovor s Italijom od 10. Veljače 1947., *Adrias*, *Zbornik radova Zavoda za znanstveni i umjetnički rad u Splitu*, svezak 15, 2008, 47-52;
8. Јакшић Душан, Давидовић Драгомир, *Развој казненог система у Кривичном праву Србије, Специјална едукација и рехабилитација*, Београд, вол. 12, бр. 4, 2013, 525-538;
9. Милкић Миљан В., Југославије, Велике силе и питање статуса Јулијске крајине 1943-1945, у: А. Животић (ур.), *Ослобођење Београда 1944, Институт за новију историју Србије*, Београд, 2010, 282-296;
10. Николић Коста, Срби и стварање Југославије, *Историја 20. века*, 2/2008, Институт за савремену историју, 11-22;
11. Паравина Душан, АВНОЈ и уставни положај Србије, *Зборник Правног факултета у Нишу- редовни и тематски број- „Уставне промене у СР Србији“*, XVIII, 1988, 5-10;
12. Patafta Daniel, Promjene u nacionalnoj strukturi stanovništva grada Rijeke od 1918. do 1924. godine, *Časopis za suvremenu povijest*, 36 / 2, 2004, Zagreb, 683-700;
13. Rudolf Davorin, Povijesni tijek uspostavljanja državne granice između Republike Hrvatske i Talijanske Republike, *Problemi sjevernog Jadrana, časopis Zavoda za povijesne i društvene znanosti HAZU u Rijeci, područna jedinica u Puli*, br. 12, 2013, 9-25;
14. Rudolf Davorin, Granice s Italijom u mirovnim ugovorima nakon Prvoga i Drugog svjetskog rata, *Adrias*, *Zbornik radova Zavoda za znanstveni i umjetnički rad u Splitu*, svezak 15, 2008, 61-80;
15. Живковић Мирко, Лица без држављанства, у: Димитријевић П., Костић М., Кнежевић С., (ур.), *Трговина људима: правна заштита у међународном и националним оквирима*, 2011, Правни факултет Ниш, 70-91;

Литература на страном језику

1. Anderson David, *The Collapse of Yugoslavia: Background and Summary*- Research Paper No. 14 1995-96, Australia, 1995, Parliamentary Research Service, Department of the Parliamentary Library, <https://www.aph.gov.au/binaries/library/pubs/rp/1995-96/96rp14.pdf> , приступљено 1.6.2017. године;
2. Bellamy Richard, Citizenship: Historical development in: Wright J.D. (ed.), *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences, 2nd edition, Vol 3. (Oxford: Elsevier, 2015)*, pp. 643–649, https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2429855 , приступљено 1.6.2017. године;
3. Bulajić Svetislava, *Law of Nationality and the Dissolution of Yugoslavia*, 169-193, <http://www.ius.bg.ac.rs/Naucni/prilozi/08%20Svetislava%20Bulajic.pdf> , приступљено 1.6.2017. године ;
4. Collins Kristin A., Illegitimate Borders: *Jus Sanguinis* Citizenship and the Legal Construction of Family, Race, and Nation, *The Yale Law Journal*, 2014, pp. 2136-2235 <http://www.yalelawjournal.org/article/illegitimate-borders-jus-sanguinis-citizenship-and-the-legal-construction-of-family-race-and-nation> , http://www.yalelawjournal.org/pdf/123.7.Collins_r35np7ug.pdf , приступљено 17.8.2017. године;
5. Kertesz Stephen, *The Last European Peace Conference: Paris 1946 Conflict of Values*, Lanham Maryland, 1985, University Press of America, <http://hungarianhistory.com/lib/lasteu/lasteu.pdf>, приступљено 1.6.2017. године;
6. Marshall T.H., *Citizenship and Social Class and other essays*, Cambridge, 1950, The Syndics of the Cambridge University Press, http://www.jura.uni-bielefeld.de/lehrstuehle/davy/wustldata/1950_Marshall_Citizenship_and_Social_Class_OCR.pdf , приступљено 1.6.2017. године;
7. McCrone David, Kiely Richard, Nationalism and Citizenship, *Sociology Vol. 34, No. 1*, 2000, pp. 19–34 http://homepage.univie.ac.at/herbert.preiss/files/McCrone_Kiely_Nationalism_and_citizenship.pdf, приступљено 1.6.2017. године;

8. Miller David, *On Nationality*, Oxford, 1995, Clarendon Press, <http://14.139.206.50:8080/jspui/bitstream/1/2718/1/Miller,%20David%20-%20On%20Nationality.pdf> , приступљено 1.6.2017. године ;
9. Miller David, The Ethical Significance of Nationality, *Ethics*, Vol. 98, No. 4 (Jul., 1988), pp. 647-662, The University of Chicago Press, <http://people.brandeis.edu/~teuber/David-Miller-The-Ethical-Significance-of-Nationality.pdf> , приступљено 1.6.2017. године;
10. Milkić Miljan V., Yugoslavia and Italy, 1945-1947: Yugoslav Policies and Strategies in the Trieste crisis, in: Vojislav G. Pavlović (ed.), *Italy's Balkan Strategies (19th- 20th Century)*, Institute for Balkan Studies of the Serbian Academy of Sciences and Arts, special editions 123, Belgrade, 2014, 267-280;
11. Štiks Igor, A Laboratory of Citizenship: Shifting Conceptions of Citizenship in Yugoslavia and its Successor States, *Working Paper Series 2010/02*, Edinburgh, 2010, University of Edinburgh, School of Law The Europeanisation of Citizenship in the Successor States of the Former Yugoslavia (CITSEE) http://www.citsee.ed.ac.uk/_data/assets/pdf_file/0009/108828/179_alaboratoryofcitizenshipshiftingconceptionsofcitizenshipinyugoslaviaanditssucces.pdf , приступљено 1.6.2017. године;
12. Šutaj Štefan, Paris Conference 1946- organizational principles of the Peace Conference, *Central European Papers*, 2015/III/2, 45-61, https://www.slu.cz/fvp/cz/web-cep-en/journal-archive/2015-vol-3-no-2/150302_sutaj , приступљено 1.6.2017. године;
13. Valicu Adrian, *The Idea of Citizenship: A Historical Survey*, Working Paper 21, 1999, CEFOS, Goteborgs universitet, http://www.cefos.gu.se/digitalAssets/107/107640_arbrapp21.pdf , приступљено 1.6.2017. године;

Попис остале истраживачке грађе

1. Сретењски устав, од 15. фебруара 1835. године;
2. Српски грађански законик, 11.март 1844. године;
https://sr.wikisource.org/wiki/Српски_грађански_законик_-_оригинал, приступљено 1.6.2017. године;
3. Уговор о миру између Краљевине Србије, Краљевине Грчке, Краљевине Румуније и Краљевине Црне Горе с једне стране и Краљевине Бугарске с друге стране и Протоколи уз чланове 3 и 4, *Службени дневник Краљевине Србије*, бр. 186, 27.8.1913;
4. Проглас Краља Петра Српском Народу, *Службени дневник Краљевине Србије*, бр. 186, 27.8.1913;
5. Тајни Лондонски уговор Италије са силама Антанте, 26. април 1915. године;
6. Меморандум упућен савезницима о националним захтевима, Крф, 31.3.1918. године;
7. Прводецембарски акт о уједињењу од 1. децембра 1918. године;
8. Treaty of Peace between the Allied and Associated Powers and Austria together with the Protocol and Declarations annexed thereto, Signed at Saint-Germain-en-laye, September 10, 1919, *His Majesty's Stationary Office, Treaty Series, No.11*, 1919, <http://treaties.fco.gov.uk/docs/pdf/1919/TS0011.pdf> , приступљено 1.6.2017. године;
9. Treaty between the Allied and Associated Powers and the Serb-Croat-Slovene State, Signed at Saint-Germain-en-laye, September 10, 1919, *His Majesty's Stationary Office, Treaty Series, No.17*, 1919, <http://treaties.fco.gov.uk/docs/pdf/1919/TS0017.pdf> , приступљено 1.6.2017. године;
10. Treaty of Peace between the Allied and Associated Powers and Bulgaria and the Protocol, Signed at Neuilly-sur-Seine, November 27, 1919, *His Majesty's Stationary Office, Treaty Series, No.5*, 1920, <http://treaties.fco.gov.uk/docs/pdf/1920/TS0005.pdf> , приступљено 1.6.2017. године;

11. Treaty of Peace between the Allied and Associated Powers and Hungary and the Protocol and Declaration, Signed at Trianon, June 4, 1920, *His Majesty's Stationary Office, Treaty Series, No.10*, 1920, <http://treaties.fco.gov.uk/docs/pdf/1920/TS0010.pdf> , приступљено 1.6.2017. године;

12. Treaty between the Allied and Associated Powers and Poland, Roumania, the Serb-Croat-Slovene State and the Czecho-Slovak State relative to Certain Frontiers on those states, Signed at Sevres, August 10, 1920, *His Majesty's Stationary Office, Treaty Series, No.20*, 1921, <http://treaties.fco.gov.uk/docs/pdf/1921/TS0020.pdf> , приступљено 1.6.2017. године;

13. Уредба о стицању и губитку држављанства Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца путем опције и молбе, *Службене новине*, бр.271, од 6.12.1920.;

14. Рапалски уговор, 1920, „*Службене новине*“ бр.273 од 8.12.1920. године;

15. Устав Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца од 28. јуна 1921. године, Београд, 1921, Издавачка књижарница Геце Кона;

16. Наредба о поступању при стицању и губитку држављанства Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца путем опције и молбе, *Службене новине*, бр. 201, од 10.9.1921.;

17. Предлог Министра унутрашњих дела Министарском савету УБр. 808 од 12. јануара 1922. године и Решење Министарског савета којим је усвојен предлог, *Службене новине*, бр. 14, 21.1.1922. године;

18. Споразум о Ријечи од 27. Јануара 1924. године;

19. Решење Министарског савета од 4. 6.1924. године – Подела ријечке околине, *Службене новине* бр. 130, од 10.6.1924.;

20. Закон о држављанству Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца, *Службене новине*, бр.254, од 1.11.1928. године;

21. Споразум о стицању држављанства (Прилог F) од 20.7.1925. у Нептуну, *Службене новине*, бр.266, 14.11.1928. године;

22. Уредба за извршење Закона о држављанству Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца, *Службене новине*, бр.1, од 1.1.1929. године;

23.Кривични законик за Краљевину Срба, Хрвата и Словенаца, *Службене новине*, бр. 33, 9.2.1929. године;

24. Наредба о поступању при стицању и губитку држављанства Краљевине СХС путем опције и молбе, *Службене новине*, бр. 79, од 4.4.1929.;

25. Convention on Certain Questions relating to the Conflict of Nationality Laws, Signed at The Hague, 12. April, 1930, *League of Nations, Treaty Series, Treaties and International Engagements registred with the Secretariat of the League of Nations*, vol. CLXXIX, No. 4137, 1937-1938.

<http://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/LON/Volume%20179/v179.pdf>, приступљено 1.6.2017. године;

26. Моме драгом народу-Проглас поводом даривања устава, *Службене новине*, бр.200, 3.9.1931. године;

27. Устав Краљевине Југославије од 3. септембра 1931. године, *Службене новине*, бр. 207, 9.9.1931. године;

28. Закон о Конвенцији између Краљевине Југославије и Краљевине Румуније по питању држављанства и завичајности лица која су поводом разграничења изгубила своје првобитно држављанство, *Службене новине*, бр. 213, од 19.11.1933. године;

29. Уредба са законском снагом: Закон о држављанству Министарства унутрашњих послова Краљевине Југославије бр. 1, од 26. маја 1941. године у Јерусалиму, *Службене новине*, бр. 1, 19.8.1941. године, Лондон;

30. Уредба са законском снагом, Министарства унутрашњих послова Краљевине Југославије бр.137/41, од 18. децембра 1942. године у Лондону, *Службене новине*, бр. 4, 16.1.1942. године, Лондон;

31. Одлука о одузимању права законите владе Југославије такозваној влади у иностранству и о забрани повртака у земљу Краљу Петру II Карађорђевићу од 28. 11.1943;

32. Споразуми Тито-Шубашић од 16. јуна и 1. новембра 1944. године;

33. Декларација о проглашењу ФНРЈ од 29. новембра 1945. године;

34. Закон о кривичним делима против народа и државе од 25.8.1945. године, *Службени лист ДФЈ*, бр.66/45;

35. Закон о одузимању држављанства официрима и подофицирима бивше југословенске војске који неће да се врате у отаџбину, припадницима војних формација који су служили окупатору и одбегли у иностранство, као и лицима одбеглим после ослобођења, *Службени лист ФНРЈ*, 86/1946, од 25.8.1946. године;

36. Закон о држављанству Демократске Федеративне Југославије, *Службени лист ДФЈ*, бр. 64/45 од 28.8.1945. године;

37. Устав ФНРЈ, *Службени лист ФНРЈ*, бр. 10/1946;

38. Обавезно тумачење става I чл. 37 Закона о држављанству Федеративне Народне Републике Југославије од 1. јула 1946. године, *Службени лист ФНРЈ*, бр.90, од. 8.11.1946. године;

39. Указ о ратификацији Уговора о миру са Италијом, Париз 1947, *Службени лист ФНРЈ*, бр.74, од дана 29. августа 1947. године;

40. Указ о проширењу важности устава, закона и других правних прописа ФНРЈ на подручје припојено територији ФНРЈ по Уговору о миру са Италијом, *Службени лист ФНРЈ*, бр.80, 17.9.1947. године;

41. Закон о изменама и допунама Закона о држављанству ФНРЈ, *Службени лист ФНРЈ*, бр.104, 6.12.1947. године;

42. Закон о држављанству лица на подручју припојеном ФНРЈ по Уговору о миру са Италијом, *Службени лист ФНРЈ* бр.104, 6.12.1947. године;

43. Закон о држављанству Федеративне Народне Републике Југославије, *Службени лист ФНРЈ*, бр. 54/46, 104/47, 88/48 и 105/48;

44. Кривични законик, *Службени лист ФНРЈ*, бр.106/47;

45. Правилник о опцији лица са подручја припојеног ФНРЈ по Уговору о миру са Италијом, *Службени лист ФНРЈ*, бр.109, 24.12.1947. године;

46. Закон о држављанству РС, *Службени гласник*, бр.135/2004 и 90/2007;

47. Политика, 24. Новембар 1923. године.

Интернет адресе

1. <http://digitalizovanaizdanja.sluzbenovine.rs>
2. <http://www.digitalna.nb.rs/>
3. <http://www.arhivyu.gov.rs/>

Сажетак

Конститутивни елементи сваке државе су власт, територија и становништво. Након Првог светског рата створена је Краљевина Југославија, те је, полазећи од ове дефиниције дат кратак осврт на формирање ове државе, уз анализу међународних докумената којима су утврђене њене државне границе и донекле уређено право држављанства. Опширније је разматран Закон о држављанству Краљевине Југославије, први основни закон у овој области у српској држави, рачунајући и период пре уједињења у Краљевину Срба, Хрвата и Словенаца. Након Другог светског рата долази до смене власти, и стварања југословенске републике. Државна територија обе Југославије се поклапала, изузев измена, утврђених мировним уговором са Италијом. Будући да су одређене области на основу уговора припојене новоствореној ФНР Југославији, поставило се питање држављанства лица са анектираног подручја. Оно је решено у глобалу уговором о миру, али је детаљније уређено посебним законом, чији је приказ дат. Такође, предмет анализе биле су и одредбе основног закона о држављанству југословенске републике.

Методи којима се аутор користио приликом истраживања: историјскоправни, компаративноправни, догматски и метод анализе садржаја, пружили су довољно сазнања о предмету истраживања, на основу чега је изведен закључак да су полазне хипотезе потврђене. Упоређивањем сва три државотворна чинилаца у обема југословенским државама долази се до закључка, да без обзира на дисконтинуитет између њих на унутрашњем нивоу, смену власти и промену облика владавине из монархије у републику, промену облика државне власти од поделе до јединства власти, државног уређења из унитарне у федеративну државу, држављанскоправна материја остаје у искључивој надлежности државе, централних власти, са углавном устаљеним основима за стицање и губитак држављанства. Такође, одлучивање и вођење поступка је било у надлежности административних органа и министарства унутрашњих послова, и у монархији и у републици. Оно што је било од утицаја на право држављанства јесу територијалне промене. Права лица са припајаних територија превасходно су била уређивана мировним уговорима, Версајске и Париске конференције. Међутим, југословенско-италијанска граница након Великог рата била је предмет преговора између влада Краљевине Италије и Краљевине СХС и билатералних уговора које су оне у сврху разграничења закључиле. Начин регулисања

питања тим двостраним конвенцијама (Рапалски споразум, Споразум о Риједи и Споразум о стицању држављанства) зависио је од односа снага ових држава, те је у жељи да одржи пријатељство југословенска краљевска влада чинила уступке Италији. Гарантовала је привилегован положај италијанским држављанима на припојеним територијама без реципроцитета, будући да њени држављани нису уживали иста права на подручју припојеном Италији.

Поред међудржавних уговора којима је било уређено која сва лица стичу држављанство и на који начин, признајући им и право опције, оба законодаваца су таксативно наводила све остале чињенице на основу којих су настајале промене у држављанском статусу, усвајајући мешовити тип, увећани *ius sanguinis* принцип, коригован и допуњен принципом *ius soli*.

Кључне речи: краљевина, република, држављанство, границе, закон, конвенција

State Borders and the Nationality Law in Yugoslavia after Two World Wars

Summary

The constitutive elements of every state are power, territory and population. The Kingdom of Yugoslavia was created after the First World War. Starting from given definition, a brief review of the formation of this state was made, along with an analysis of international documents that determined its borders, and in a way, regulated right of citizenship. The Act on Nationality of the Kingdom of Yugoslavia, the first basic act in this area in the Serbian state, taking into account the period before the unification of the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes, was considered systematically. There was a change of government, and the Yugoslav republic was created, after the Second World War. The state territory of both countries was mainly the same, with the exception of changes made by the peace treaty with Italy. The issue of citizenship of the persons from the annexed area was raised, since certain areas were merged with the newly created FNR Yugoslavia, on the basis of the convention. In general, it was solved by peace treaty, but it was further regulated by a special law, which is presented in this study. Also, the subject of the analysis was the provisions of the basic Act on Nationality of the Yugoslavian Republic.

The methods which are used by the author during the research: historical, comparative, dogmatic and content analysis method, provided sufficient knowledge of the subject of the study, which imposed the conclusion that hypotheses were confirmed. Comparing all three constituent factors in the two Yugoslavian states, it is concluded that, regardless of the discontinuity between them at the internal level, the change of power and the following changes: the form of government from the monarchy to the republic, the form of state power from division to unity, state organization from unitary to federal state, nationality law remains in the exclusive competence of the state, the central authorities, with generally established grounds for citizenship acquisition and loss. Also, deciding and conducting of the procedure was under the jurisdiction of the administrative authorities and the Ministry of Internal Affairs, both in the monarchy and in the republic. The territorial changes are those which affected the right to citizenship. The rights of persons from the annexed territories were primarily regulated by peace treaties, the Versailles and the Paris Conferences. However, the Yugoslav-Italian border after the Great War was the subject of negotiations between the governments of the Kingdom of Italy and the Kingdom of the Serbs, Croats and Slovenes and the bilateral agreements that they concluded for the purposes of the

delimitation. The manner of regulating the issue of these bilateral conventions (the Rapallo Agreement, the Rijeka Agreement and the Agreement on the acquisition of citizenship) depended on the relationship of the forces of these states, and in order to maintain a friendship, the Yugoslav Royal Government made concessions to Italy. It guaranteed some privileges to Italian citizens in the confined territories without reciprocity, since its citizens did not enjoy the same rights in the area merged with Italy.

Beside to international agreements that regulated the list of persons entitled to acquire nationality and the procedure of acquisition, recognizing the right of option, both legislators have exhaustively listed all other facts which could produce some changes in citizenship status, adopting a mixed type, an enlarged *ius sanguinis* principle, corrected and supplemented by the principle of *ius soli*.

Keywords: monarchy, republic, nationality, borders, act, convention

Биографија аутора

Кандидаткиња Марица Мишић рођена је у Зајечару, 4. октобра 1993. године. Основну и средњу школу завршила је као носилац Вукове дипломе. Као ученица друштвено-језичког смера у Гимназији, освојила је на републичком такмичењу из историје у организацији Центра за таленте и Министарства просвете III награду школске године 2008/2009., I награду 2009/2009., III награду 2010/2011. и II награду за научно-истраживачки рад: „Почеци електрификације у Зајечару“, I награду 2011/2012. и I награду за коауторски истраживачки рад: „Прохујалавремена- Тог Зајечара више нема“. Била добитник награде из Фонда Мајора Цоловића за најбоље ученике генерације и Повеље града Зајечара.

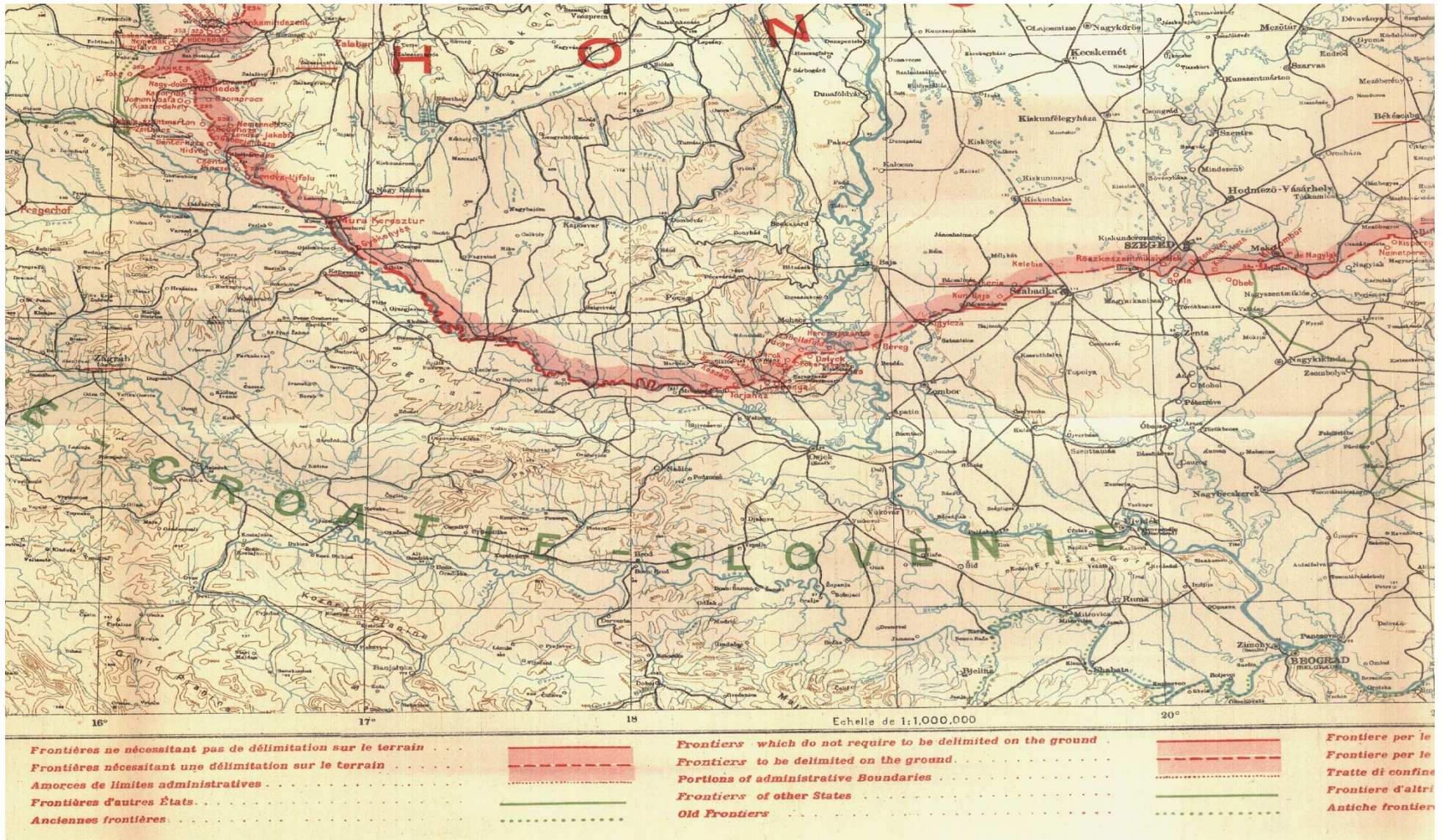
Основне академске студије права завршила је у Нишу, 6. октобра 2016. године, са просечном оцеом 9,94. Током студија била је заменик главног и одговорног уредника студентског листа „Правник“, члан ресора за Наставу, науку и екологију Савеза студената Правног факултета и члан ресора за Наставу, науку и реформу високог образовања Студентског парламента Универзитета у Нишу. Учествовала је на студентским конференцијама Филозофског факултета у Нишу и Правног факултета у Београду, са излагањима “Југословенска партија у рукама убица и шпијуна- Узроци и последице сукоба Тито-Стаљин” и “Редовно судство у Федеративној Народној Републици Југославији у време државних реформи- Приказ Закона о судовима из 1954. године”, који је објављен у првом броју електронског студентског зборника „Еудаимонија- Ревизија за правну, политичку и социјалну теорију и филозофију“. Чланак „Развој српске државности под утицајем слободног зидарства“ , такође је објављен у свесци за друштвене науке „Хуманитас“, стручном часопису студената Универзитета у Нишу. Учествовала је на Златиборској школи позитивног права коју организује Правни факултет Универзитета у Београду, са радом “Начело независности правосуђа и потреба уставних реформи у циљу потпуног усвајања правних тековина ЕУ” – који је на студентском конкурс у Европској унији Канцеларије за европске интеграције Владе Републике Србије (сада Министарства за европске интеграције), рангиран са 107 бодова, те је на основу правила конкурса објављен у првом електронском зборнику радова Министарства. Учествовала је и на научном симпозијуму Народног музеја у Зајечару „180 година Гимназије у Зајечару“ са излагањем о бившем ученику ове школе „Др Славољуб Поповић- школски дани и научни допринос“.

Била је полазник Правне клинике за заштиту од дискриминације на Правном факултету у Нишу школске 2016/2017. године и завршила је почетну обуку у оквиру тромесечног програма Бранитељи мањинских права у организацији Института за европске послове и Амбасаде Сједињених Америчких Држава у Србији.

ПРИЛОГ

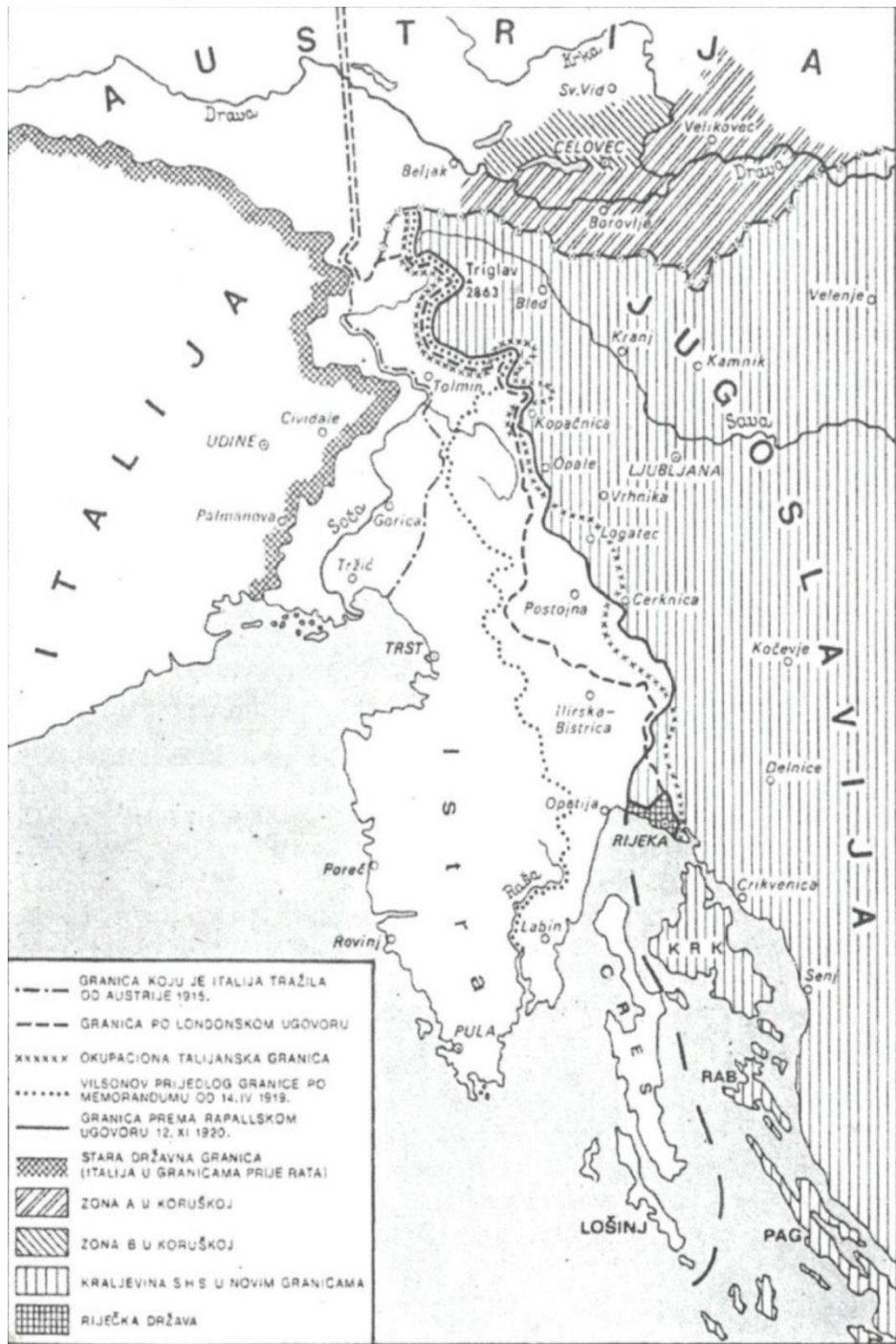
Државна граница са Аустријом према одредбама мировног споразума у Сен Жермену <http://treaties.fco.gov.uk/docs/pdf/1919/TS0011-1.pdf>

Државна граница са Мађарском према одредбама мировног споразума у Тријанону <http://treaties.fco.gov.uk/docs/pdf/1920/TS0010-1.pdf>

Државна граница са Бугарском према одредбама мировног споразума у Неју <http://treaties.fco.gov.uk/docs/pdf/1920/TS0005-1.pdf>

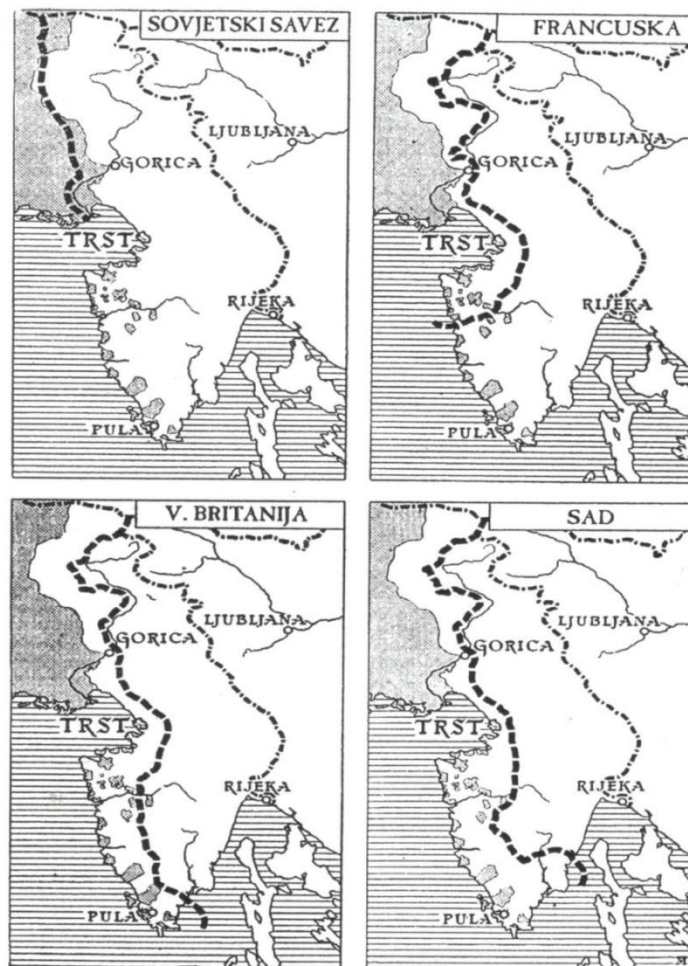

Државна граница са Италијом према одредбама Рапалског споразума (лево)

Извор: Кризман Б., *Вањска политика Југославенске државе 1918-1941*, Загреб, 1975, 30.

Предлози за разграничење на Париској конференцији (десно)

Извор: Дедијер В., *Париска конференција*, Загреб, 1948, 47.

Државна територија Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца (Краљевине Југославије) 1919. године

Државна територија Федеративне Народне Републике Југославије 1946. године

извор: <https://media1.britannica.com/eb-media/96/50496-004-C97672B1.jpg>

§ 18.
Ovaj rok od godinu dana počinje teći 16. jula 1920. za lica, koja su nekada imala zavičajno pravo na teritorijama zemalja zastupljenih u Carevinskom Vecu što nisu ušle u sastav Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca. Za lica pak, koja su imala nekad zavičajno pravo na teritorijama zemalja kruna Kraja Stefana što nisu ušle u sastav Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, rok počinje teći od dana stupanja na snagu Ugovora o Miru sa Ugarskom.

Izuzetno od prethodne alineje, za lica koja imaju sada zavičajno pravo na teritorijama okupiranim od Italije, ovaj će rok početi teći tek od trenutka predviđenog u drugoj alineji § 5.

§ 19.
Lica predviđena u § 17. podneće svoje prijave za otpust iz našeg Državljanstva upravnoj vlasti prvog stepena u čijem području imaju sada zavičajno pravo ili svoje stalno boravište.

Lica, čije se stalno boravište nalazi izvan granice Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, mogu svoje prijave podneti i našim diplomatskim ili konsularnim vlastima u zemlji njihovog stalnog boravišta.

Upravna vlast prvog stepena, na čijem području optant ima svoje stalno boravište i naše diplomatske i konsularne vlasti na strani, dostavljaju odmah i neposredno optantovu prijavu upravnoj vlasti prvog stepena, u čijem području optant ima sada svoje zavičajno pravo. Prijave bosansko-hercegovačkih pripadnika rečene će vlasti dostavljati Zemaljskoj Vladi za Bosnu i Hercegovinu.

Optant će prijavi priložiti:

1. dokaz da je nekad imao zavičajno pravo na teritorijama bivše Austro-Ugarske Monarhije, koje su ostale izvan sastava Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca (optant će to morati navesti u kojoj je opštini to pravo imao i kojoj je državi to opština pripadala);
2. Krštenicu ili rodni list, venčanicu — odnosno izvod iz matice (bosansko-hercegovački pripadnici: izvod iz popisa naroda) i to: za sebe, za svoju ženu i za svoju decu koja nisu navršila 18 godina. (U nedostatku krštenice, rodnog lista i venčanice pismenu izjavu kad je rođen on, njegovu ženu i njegovu decu mlađu od 18 godina i kada se venčao).

§ 20.
Upravna vlast prvog stepena, u čijem području optant ima svoje zavičajno pravo, proverice preko zainteresovane opštine, da li optant zaista imao zavičajno pravo u dotičnoj opštini. Ova leta vlast proverice i ostale u prijavi iznesene ili njoj prikličene navode i isproverće predmet svojoj Pokrajinskoj Vladi. Pokrajinska će Vlada podneti rešenja, da je optant na osnovu člana 78. Sen Žermanskog Ugovora prestao biti državljanin Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca. Ona će optantu o tome izdati potrebno uverenje koje će mu služiti kao putna isprava za izlazak iz Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca shodno § 33. i učiniće potrebne korake, da se sadržina njenog rešenja unese u zavičajno spiskove.

Prijave bosansko-hercegovačkih pripadnika proverice Zemaljska Vlada za Bosnu i Hercegovinu i postupaće u duhu prethodne alineje ovoga paragrafa.

Izuzetno od prethodnih alineja — ako su u pitanju lica, koja su imala nekad zavičajno pravo na teritorijama dodeljenim Italiji, ona će prestati biti naši državljani samo u koliko dokažu da su im italijanske vlasti odobrile opciju za italijansko državljanstvo.

Protiv rešenja Pokrajinskih Vlada optant ima pravo žalbe u roku od 14 dana na Ministra Unutrašnjih Dela.

§ 21.
Pokrajinske Vlade podneće Ministarstvu Unutrašnjih Dela tačan spisak optanata sa njihovog područja naznačivši u njemu: 1. ime, prezime i zanimanje optanata, 2. ime njegove žene i dece mlađe od 18 godina, 3. opštinu u kojoj je optant imao zavičajno pravo u trenutku opcije (odnosno, kad su u pitanju pripadnici bosansko-hercegovački, opštinu u kojoj je optant imao stalno boravište u trenutku opcije), 4. državu, za koju optant optima, kao i opštinu, koja je toj državi pripala i u kojoj je optant nekad imao zavičajno pravo.

Ministarstvo Unutrašnjih Dela dostaviće diplomatskim putem prepis ovih podataka zainteresovanim državama.

II. Opcija lica, koja nisu Srbi, Hrvati, Slovenci a koja imaju zavičajno pravo na teritorijama austrijske polovine bivše Austro-Ugarske Monarhije što su pripale Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca, za državu njihove narodnosti.

§ 22.
Lica koja su po rasi i jeziku Nemači, Česi, Slovaci, Poljaci, Rumuni, Italijani i

Mađari, a koji imaju zavičajno pravo na teritorijama zemalja zastupljenih u Carevinskom Vecu, što su ušle u sastav Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, ili koja su pripadnici Bosne i Hercegovine, moći će u roku od šest meseci optirati za državljanstvo svoje narodnosti države i. j.:
Nemači za Austriju,
Česi i Slovaci za Čehu-Slovačku,
Poljaci za Poljaku,
Rumuni za Rumuniju,
Italijani za Italiju,
Mađari za Ugarsku.

§ 23.
U prethodnom paragrafu predviđeni rok od šest meseci počinje teći od 16. jula 1920. god.

Izuzetno od prethodne alineje za Italijane — ovaj rok od šest meseci početi teći od trenutka predviđenog u drugoj alineji paragrafa 3.

Izuzetno od prve alineje ovog paragrafa — za Mađare — ovaj rok od šest meseci početi teći od stupanja na snagu Ugovora o Miru sa Ugarskom.

Izuzetno od prve alineje ovoga paragrafa — za lica, koja imaju zavičajno pravo na plebiscitnim teritorijama, što su dodeljene Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca, ovaj rok od šest meseci počete teći od konačnog dodeljenja te teritorije.

§ 24.
Optant će svoju izjavu podneti vlastima određjenim u § 19. Prva, druga i treća alineja § 19. ima se primeniti i na ovo izjave.

Optant ima svojoj izjavi priložiti:

1. Dokaz, da je one narodnosti za čiju državu optira,
2. dokaz o tome, gde je u trenutku opcije imao zavičajno pravo, odnosno dokaz, da je bosansko-hercegovački pripadnik,
3. krštenicu ili rodni list, venčanicu — odnosno izvod iz matice (bosansko-hercegovački pripadnici: izvod iz popisa naroda) i to: za sebe, za svoju ženu i za svoju decu, koja nisu navršila 18 godina. (U nedostatku krštenice, rodnog lista i venčanice pismenu izjavu kad je rođen on, njegovu ženu i njegovu decu mlađu od 18 godina, kada se venčao i kako mu se žena i deca zovu).

§ 25.
U pogledu postupka sa ovim izjavama i u pogledu rešavanja o njime postupaće se po načinu izloženom u § 20.

§ 26.
Propisi § 21. imaju se i ovde primeniti s tom razlikom što će Pokrajinske Vlade naznačiti u spisku pod 4. na mesto "opština u kojoj je optant nekada imao zavičajno pravo" optantovu narodnost i državljanstvo države za koje je optirao.

III. Naročiti slučajevi opcije za italijansko državljanstvo.

§ 27.
Moći će steći italijansko državljanstvo pored lica predviđenih prethodnim paragrafima još i oni državljani Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, koji su imali na dan 10. septembra 1919. zavičajno pravo na teritorijama austrijske polovine bivše Austro-Ugarske Monarhije što su pripale Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca ili su toga dana bili bosansko-hercegovački pripadnici, a koji su to pravo (odnosno pripadnost) sačuvali, ako ispunjavaju jedan od sledećih uslova:

1. ako su mu otac ili, na slučaj da je otac prezmrt, mati imali zavičajno pravo na teritorijama nekada zastupljenih u Carevinskom Vecu a prenesenim na Italiju;
2. ako su služili u italijanskoj vojsci u Evropskom Rat;
3. ako su im preći služili u italijanskoj vojsci u Evropskom Rat.

Ako ova lica ne zatraže italijansko državljanstvo ili ako ih Italija odbije, oni se imaju smatrati našim državljanima.

§ 28.
Lica naznačena u prethodnom paragrafu moći će zatražiti italijansko državljanstvo u roku od godine dana. Ovaj će rok početi teći od trenutka predviđenog u drugoj alineji § 3.

§ 29.
Način, na koji se ova opcija ima izvršiti, regulisuje se u svoje vreme naročitom Uredbom.

ČETVRTI ODELJAK

Opšte odredbe.

§ 30.
U ovoj Uredbi predviđenu dužnost podnošenja molbe i pravo opcije za stečaj ili gubitak državljanstva Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca vrše samostalno lica starija od 18 godina u trenutku podnošenja molbe, prijave ili izjave.

Molba, prijava ili izjava muža proteže se i na njegovu zakonitu nerazvedenu ženu.

Molba, prijava ili izjava oca ili, ako nemaju oca, majke, proteže se na njihovu zakonitu ili legitimiranu decu mlađu od 18 godina.

Molba, prijava ili izjava vanbraćne neudate majke, proteže se na njenu vanbraćnu decu mlađu od 18 godina. Ako je vanbraćna majka udata za čoveka koji nije otac detinji, molbu, prijavi ili izjavu podneće detinji zakoniti zastupnik.

Za lice pod starateljstvom podneće molbu, prijavi ili izjavu njegov zakoniti zastupnik.

§ 31.

Jednom podnetu molba, prijava ili izjava — bilo da je podnetu samostalno, bilo mužem, roditelju ili zakonitim zastupnikom — ne može se opzvati.

§ 32.

Lica, koja su optirala za drugo državljanstvo, dužna su da u roku od 12 meseci od isteka roka opcije prenesu svoj domiel u onu državu za koju su optirala.

Ako je optant iz važnih i opravdanih razloga u nemogućnosti da prenese svoj domiel u roku od 12 meseci, ovaj mu se rok može produžiti još za 12 meseci. Odobrenje za produženje roka daje ona naša vlast, koja mu je izdala putnu ispravu.

§ 33.

U prethodnom paragrafu imenovana lica moći će u navedenom roku sobom poneti svoja pokretna dobra svake vrste. U tom pogledu ni pri ulazu ni pri izlazu neće im biti nametnuta nikakva dažbina ili taksa.

Oni će biti slobodni da sačuvaju nepokretna dobra, koja im pripadaju na teritoriji države u čiju korist nisu optirali.

U roku od godinu dana od isteka spomenog roka, moći će ući u Kraljevinu Srba, Hrvata i Slovenaca bez ikakve dažbine ili takse svoja pokretna dobra svake vrste ona lica, koja su optirala za državljanstvo Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca na osnovu § 5. i § 11. ove Uredbe, ako u tom roku prenesu svoj domiel iz inostranstva u Kraljevinu Srba, Hrvata i Slovenaca.

§ 34.

Sve molbe, prijave i izjave u vezi sa ovom Uredbom, kao i svi priloz izdati u tu svrhu, oslobodjavaju se svih taksa i dažbina.

Neputne molbe, prijave i izjave vratiće se podnosiocu na dopunjenje.

§ 35.

Pokrajinske Vlade imaju se starati da se ovoj Uredbi, i ova propisane objave, dade što šira javnost.

Niška diplomatske i konsularne vlasti na strani dužne su objaviti istu na uobičajeni način.

§ 36.

Ova Uredba stupa na snagu od dana objavljivanja u „Službenim Novinama“ 25. novembra 1920. god. u Beogradu.

ALEKSANDAR, s. r.
Ministar Unutrašnjih Dela.
M. Drašković, s. r.

ВЕЛОВОЕ ВЕЛОВАРСТВО
ПЕТРА I
ПО МИЛОСТИ БОЖЈОЈ И ВОЉИ НАРОДА
КРАЉА СРБА, ХРВАТА И СЛОВЕНАЦА
МИ
АЛЕКСАНДАР НАСЛЕДНИК ПРЕСТОЛА
На предлог Нашег Министра Просвете,
а по савету нашег Министарског
Савета, решили смо и прогласијемо:

УРЕДБУ
о
привременом уређењу берина земљских и жупанијских надзорника за пучке школе у Хрватској, Славонији и Међуриљу.

Члан 1.
Земљски школски надзорници за пучке школе код краљ. крај. ств. владе, појединачно за просјек и нег. упривује се у VI чиновни разред.

Члан 2.
Жупанијски (градски) школски надзорници у Хрватској, Славонији и Међуриљу уривују се у VII и VIII чиновни разред тако, да их половина долази у VII а друга половина у VIII чинов. разред.

Члан 3.
Школски надзорници споменути у чл. 1. и 2. ове Уредбе превод се почили од 1. јуна 1920. год. одмах у поједино степену плате VI односно VII и VIII чиновничког разреда према досадашњем рангу и према именовану.

Члан 4.
У чл. 1. и 2. ове Уредбе установљено уређење берина речених школских надзорника ивједо до доживотног уређења берина чиновника грађанског реда.

СЛУЖБЕНЕ НОВИНЕ

КРАЉЕВИНЕ СРБА, ХРВАТА И СЛОВЕНАЦА

4. април, четвртак, у Београду

Година XI — 1929. Бр. 79.—XXXIII

„СЛУЖБЕНЕ НОВИНЕ“ излазе свакога дана, сем недеље и правничних дана. — Годишња је претплата: за Краљевину 400 динара, а полугодишња 200 динара. За иностранство: 350 фр. франака годишње, а за пола године 175 франака. Претплата се полаже унапред најмање за пола године. За иностранство примају претплату и све поште. — За службене и приватне огласе плаћа се по утврђеној тарифи. Претплата, огласи и новац шаљу се непосредно благајни Државне Штампарије. Рукописи шаљу се Уредништву „Службених Новина“. Они се не враћају. Приватна неплаћена писма не примају се. — Уредништво и експедиција „Службених Новина“ налазе се у Државној Штампарији, Поп Лукина ул. бр. 14. — Поједини бројеви продају се по 1:50 динара од табака.

Телефон Управника 1204.

Телефон Уредништва 1255.

Телефон Благајне 3523.

Телефон Штампарије 45 и 5303.

СЛУЖБЕНИ ДЕО

Министарство Унутрашњих Послова наређује следеће:

ПРВИ ОДЕЉАК

§ 1.

Сва лица, која су на дан 3. новембра 1918. год. имала завичајност у општини Ријечкој, стичу, у колико не спадају у изузетке из §-а 3. ове Наредбе, пуноправно држављанство Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца, ако имају своје стално боравиште на оном делу Ријечке територије, који је подељен Краљевини Срба, Хрвата и Словенаца или су га имала на томе делу пре но што су напустила Ријеку.

§ 2.

У случају, да речена лица нису имала своје боравиште на том делу Ријечке територије, а на дан 3. новембра 1918. године су била завичајна на Ријеци, држављанство Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца стећи ће ако докажу, да се последње боравиште њихових родитеља налазило на односном делу Ријечке територије.

§ 3.

Својство држављанина Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца неће стећи:

- 1) лица, која су на дан 3. новембра 1918. године имала завичајност у општини Ријечкој али која то право немају више услед једног својеволјног акта;
- 2) лица, која су стекла држављанство које друге државе;
- 3) лица, која су стекла завичајност у Ријечкој општини после 1. јануара 1910. године;
- 4) лица, која су стекла завичајност без изричног одобрења надлежне власти, већ једино на основу својства државног чиновника;
- 5) лица, која су стекла завичајност на Ријеци, а која су пре тога била држављани Краљевине Италије.

§ 4.

Код тачке 1. и 2. §-а 3. сматра се, да су односна лица изгубила завичајност у Ријечкој општини у међувремену: од 3. новембра 1918. године до дана ступања на снагу „Споразума о стицању држављанства“, т.ј. до 14. децембра 1928. године.

§ 5.

Изузетно од тач. 3. и 4. §-а 3. ове Наредбе стећи ће пуноправно држављанство Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца и она лица, поменута у тач. 3. и 4. §-а 3. ове Наредбе, која би, да нису стекла завичајност у Ријечкој општини, па тиме и њено држављанство, на основу Уговора о Миру стекла држављанство Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца.

174.

НАРЕДБА

МИНИСТРА УНУТРАШЊИХ ПОСЛОВА

о поступању при стицању и губитку држављанства Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца путем опције и молбе.

Извршујући „Споразум о стицању држављанства“ — приложен под Ф. „Споразуму за извршење споразума о Ријеци“, потписаном у Риму 27. јануара 1924. год. — који је примљен и потписан у Нептуну 20. јула 1925. године., и уз:

ЗАКОН

о допунском споразуму

потписаном у Риму 27. јануара 1924. год. о уређењу промета;

о споразумима:

за извршење споразума о Ријеци потписаног у Риму 27. јануара 1924. год.; за извршење чл. 9. Споразума о Ријеци потписаног у Риму 27. јануара 1924. год.; за извршење одредаба из Уговора о Миру; о српско-православним црквеним општинама на Ријеци, у Задру и Пероју; о српско-православној црквеној општини у Троту;

о допунском споразуму:

одредаба, које се односе на погранични промет, садржаним у прилогу Е. Уговора о трговини и пловидби, вакљученог између Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца и Краљевине Италије, у Београду 14. јула 1924. године; и

о споразумима:

о кретању туриста у пограничним зонама; о подели бивших аустријских подморских телеграфских каблова, између

Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца и Краљевине Италије

који су потписани у Нептуну 20. јула 1925. године и који су ступили на снагу 14. децембра 1928. године и отштампани су у „Службеним Новинама“ Бр. 226.-LXXXVII Д, од 14. новембра 1928. године,

Наредба о поступању при стицању и губитку држављанства Краљевине СХС путем опције и молбе, Службене новине, бр. 79, од 4.4.1929.

§ 6.

У свима случајевима, приликом примене ове Наредбе, боравањем се има сматрати оно место, где стварно станује једно лице у намери да ту редовно живи.

ДРУГИ ОДЕЉАК

I Стицање држављанства Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца од стране саплеменика.

§ 7.

Лица, старија од 18 година, која су племена и језика српско-хрватско-словеначког са завичајним правом у Ријечној општини, стеченим пре 3. новембра 1918. год. а која стално борава на италијанском делу Ријечке територије или су имали пре свога одласка тамо своје стално боравањште, моћи ће стећи држављанство Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца, ако у року од шест месеца писменим путем изразе своју жељу надлежним властима.

§ 8.

Рок од шест месеци, предвиђен у претходном параграфу, почиње тећи од 14. децембра 1928. године а трајаће све до 14. јуна 1929. године закључно.

§ 9.

Генерални Конзулат Краљевине на Ријечи јавно ће позвати лица, о којима се говори у §-у 7. ове Наредбе, да до поменутог рока — ако желе — поднесу Генералном Конзулату изјаве о опцији за држављанство Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца. Генерални Конзулат Краљевине на Ријечи биће дужан да овом позиву даде најширу јавност (путем штампе и друго).

§ 10.

Лица, о којима је реч у §-у 7. ове Наредбе поднеће писмену пријаву о опцији за држављанство Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца Генералном Конзулату Краљевине на Ријечи, уз коју ће бити дужни да приложе:

- 1) лична и породична документа (крштеницу или извадак из матице рођених: своју, своје супруге и деце, која још нису навршила 18 пуних година, као венчаницу; нежењени и неудате: уверење о том; удови: умрлицу жене, односно мужа; и распуштени: потребан доказ о разведеној брачној вези);
- 2) уверење да није осуђиван за прљава дела;
- 3) изјаву да му је Српско-Хрватско-Словеначки матерњи језик, и да тим језиком доиста влада, и доказ да је по роду (раси) Србин, Хрват или Словенац; и
- 4) уверење о својој завичајности, издато од стране Ријечке општине.

§ 11.

Лица, о којима је напред реч, у својој писменој изјави навешће следеће податке:

- 1) своје име и презиме, занимање, дан, месец, годину и место рођења и улицу и број места боравања;
- 2) изјаву: да *оптира* за држављанство Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца, заједно са
- 3) име, занимање, дан, месец, годину и место рођења супруге и деце млађе од 18 пуних година; ако нема, треба то означити; и
- 4) име општине, у којој жели да стекне завичајно право.

§ 12.

Генерални Конзулат Краљевине на Ријечи, као једина надлежна власт за пријем опција за држављанство Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца, у року од десет дана претходно ће проверити истини-

тост и тачност свих навода, што ће и службено да констатује на сваком документу понаособ, и спроводиће предате изјаве оптаната уобичајеним начином непосредно Министарству Унутрашњих Послова (Управно Одељење) заједно са свима приложеним документима.

§ 13.

Генерални Конзулат ће сваку примљену изјаву за држављанство Краљевине — без изузетка — доставити Министарству посебним актом, у коме ће дати истовремено и своје мишљење и оцену о поднетим доказима, особито, у погледу расе и језика односног оптаната.

§ 14.

Министарство Унутрашњих Послова има право да предузме све мере, које сматра за потребне, да би проверило чињенице, изнете у најави или документима, приложеним уз исту, а нарочито да утврди: да ли је оптант доиста наше расе и језика, — у коме ће случају бити дужно, у смислу ст. 3. члана 2. „Споразума о стицању држављанства“, да донесе решење, из кога ће се видети: да је оптант према ст. 1. члана 2. поменутог Споразума оптирао за држављанство Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца и да је тиме постао држављанин Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца.

§ 15.

У решењу о уважењу опције биће означена сва лица, која заједно са оптантом стичу држављанство Краљевине као и име једне општине на територији Краљевине, у којој, с обзиром на ст. 2. §-а 3. Закона о Држављанству, оптант стиче завичајно право заједно са држављанством Краљевине.

§ 16.

Лице, које постаје држављанин на основу опције стећи ће завичајно право у оној општини на територији Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца:

- а) у којој га је некад уживало;
- б) у којој је то право припадало раније његовом законитом оцу или небрачној матери;
- в) у којој је имало своје стално последње боравањште;
- г) у којој су његови родитељи или претци имали своје последње стално боравањште;
- д) у којој му је завичајност обехана по његовој молби;
- ђ) ако није ни један од побројаних случајева, онда у општини Сушак.

§ 17.

Министарство Унутрашњих Послова поднеће решење о опцији у два једнообразна оригинална примерка, од којих ће један путем Генералног Конзулата на Ријечи уручити оптанту, а други задржати за своју архиву. Један препис опције доставиће преко надлежног Великог Жупана првостепеној општој управној (полицијској) власти, у чијем подручју се налази општина, у којој је оптант, дајући опцију, стекао завичајно право.

Односна завичајна општина биће дужна, да оптанта, заједно са његовом породицом, уведе у своје завичајне књиге и у будуће их сматра својим припадницима.

§ 18.

У случају да Министарство Унутрашњих Послова не уважи извесну опцију и то из јединог разлога, да за опцију не постоје најбитније чињенице: раса и језик, биће дужно, да о томе донесе потребно образложено решење, у два једнообразна оригинална примерка, од којих ће један путем Генералног Конзулата на Ријечи уручити оптанту на потпис ре-

верса уз повратак докумената а други задржати за архиву.

Генерални Конзулат је дужан, да у најкраћем року врати потписани и оверени реверс Министарству с позивом на број решења и име одбијеног општина.

§ 19.

Лица, старија од 18 година, која би, саобразно чл. 1. стекла својство држављанина Краљевине Италије, имаће право у року од шест месеци од ступања на снагу овог Споразума да траже својство држављанина Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца, ако се на територији Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца налази место, где су имали завичајност пре него што су је стекли на Ријечи.

§ 20.

Овај рок од шест месеци, предвиђен у предходном параграфу, почиње тећи од 14. децембра 1928. године.

§ 21.

Генерални Конзулат Краљевине на Ријечи јавно ће позвати лица, на која се односи одредба предходног параграфа, да поднесу — ако желе — до одређеног рока Генералном Конзулату Краљевине односне изјаве о општини за држављанство Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца.

§ 22.

Лица, о којима је реч у предходним параграфима, поднесу изјаву о захтеву за држављанство Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца Генералном Конзулату Краљевине на Ријечи, уз коју ће бити дужна да приложи:

- 1) лична и породична документа (крштенице: своју, своје супруге и деце до њених 18 година старости, као и венчаницу; неженени и неударе: уверење о брачном стању; удови: умрлицу жене, односно мужа; и разлученици: доказ о разведеној брачној вези);
- 2) уверење да није осуђиван за прљави дела;
- 3) доказ о својој стварној завичајности издате од стране општине Ријечи, у коме мора да буде означен дан стицања завичајности у општини Ријечкој;
- 4) доказ о томе да су пређе уживали завичајност, односно босанско-херцеговачку држављанство у којој општини, која се сада налази на територији Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца. Ако овај доказ не могу да прибаве од односне општине, онда место њега могу да приложе својеручну изјаву у смислу садржине траженог доказа, дату пред Генералним Конзулатом, коју ће овај службено потврдити.

§ 23.

Лица, означена у предходном параграфу, у својој писменој изјави треба да наведу следеће:

- 1) своје име и презиме, занимање, дан, месец, годину и место рођења и улицу и број у месту борављенја;
- 2) изјаву да захтева држављанство Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца заједно са
- 3) име, занимање, дан, месец, годину и место рођења супруге и деце, млађе од 18 година; ако је неженен или пак нема деце, треба то означити;
- 4) име општине, у којој су уживали завичајно право, односно босанско-херцеговачку припадност, пре по што су га стекли на Ријечкој општини.

§ 24.

Генерални Конзулат на Ријечи одмах по пријему ових изјава са приложеним документима, исти ће предходно у року од десет дана проверити у по-

гледу истинитости и тачности навода у њима и документима што ће на сватом документу понаособ службено оверити, и доставити их уобичајеним путем првостепеној општој управној (полицијској) власти, у чијем су подручју молиоци имали завичајно право, односно босанско-херцеговачку припадност, пре по што су га стекли на Ријечи.

§ 25.

Као првостепена општа управна (полицијска) власт има се сматрати срески поглавар за подручје свога среза, односно, државна месна полицијска власт за своје подручје са градовима, где постоје. У градовима пак, који територијално не спадају у подручје среза, нити имају државне месне полицијске власти, надлежан је за послове првостепене опште управне власти Велики Жупан.

§ 26.

Опште управне (полицијске) власти првог степена поменуто у §-у 25. ове Уредбе провериће преко заинтересоване општине: да ли је молилац заиста пређе уживао завичајно право у дотичној општини и доставити предмет са детаљним извештајем Министарству Унутрашњих Послова на решење.

§ 27.

Министарство Унутрашњих Послова, пошто претходно утврди, да молилац испуњава све услове за добијање држављанства Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца путем молбе на основу чл. 3. „Споразума о стицању држављанства“, донеће решење, у коме ће констатовати: да је молилац на основу горњег законског прописа молио за држављанство Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца и да је тиме постао држављанин Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца.

§ 28.

У решењу о уважењу молбе биће означена сва лица, која заједно са молиоцем стицу држављанство Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца као и име завичајне општине, која ће у сваком случају бити она, у којој је молилац уживао завичајно право, односно босанско-херцеговачку припадност, пре по што је стекао у Ријечкој општини.

§ 29.

Решење о уважењу подате молбе донеће Министарство Унутрашњих Послова у два једнообразна оригинална примерка, од којих ће један доставити молиоцу преко Генералног Конзулата на Ријечи, а други задржати за своју архиву; један примерак решења о пријему у наше држављанство Министарство ће преко надлежног Великог Жупана доставити првостепеној општој управној (полицијској) власти, у чијем се подручју налази општина, која је овим решењем одређена као завичајна општина молиоца. Она ће бити дужна, одмах по пријему односног решења, да молиоца и његову породицу уведу у своје завичајне књиге и у будуће их сматра својим припадницима.

§ 30.

Ако Министарство Унутрашњих Послова не ухвати извесну молбу из разлога, што није могла утврдити чињеница уживања завичајног права односно босанско-херцеговачке припадности молиоца пре стицања исте у Ријечкој општини, оно ће о томе донети кратко необразложено решење у два једнообразна примерка, од којих ће један преко Генералног Конзулата на Ријечи уручити молиоцу на потписаном реверсу и уз повратак докумената, а други задржати за архиву. Генерални Конзулат ће по уручењу решења и докумената вратити потписан и

службено оверени реверс Министарству с позивом на број решења и име одбијеног моллиоца.

§ 31.

Лица, која ће према предњим одредбама имати право да траже држављанство Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца, добиће ово само под условом, ако зато имају одобрење Владе Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца, односно Министарства Унутрашњих Послова.

II Стицање држављанства Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца на основу својства државног чиновника.

§ 32.

Лица, која су стекла завичајност у Ријечкој општини после 1. јануара 1910. године, а у сваком случају пре 3. новембра 1918. године, или су је стекла без изричног одобрења надлежне власти, већ једино на основу својства државног чиновника, неће стећи пуноправно држављанство Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца, ни ако имају услове из §-а 1. ове Наредбе, али ће имати права, да траже својство држављанина Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца у року од шест месеци о длапа ступања на снагу „Споразума о стицању држављанства“.

§ 33.

Рок од шест месеци, о коме је реч у предходном наређењу, почиње да тече од 14. децембра 1928. године и истиче 14. јуна 1929. године.

§ 34.

Лица, о којима се говори у §-у 33. ове Наредбе, биће дужна да у горњем року поднесу своје пријаве за стицање држављанства Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца Генералном Конзулату у Риједи или надлежној првостепеној општој управној (полицијској) власти, трема томе где бораве, која ће ове пријаве одмах доставити Министарству Унутрашњих Послова (Управно Одељење) на даљу надлежност.

§ 35.

Напред означена лица уз своју пријаву, односно молбу за држављанство Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца поднеће следећа документа:

1) Лична и породична документа (крштенице: за себе, своју супругу и децу, млађу од 18 година, као и венчаницу; нежењени и неудате: уверење о свом брачном стању; удови: умрлицу жене, односно умрлицу мужа; и распуштени: доказ о разведеној брачној вези);

2) уверење да нису осуђивани за прљава дела;

3) доказ, да су завичајност у Ријечкој општини стекли на основу завичајног права стеченог у Ријечкој општини силом својства државног чиновника, а без изричног одобрења надлежне власти.

Овај доказ издаваће у §-у 35. ове Наредбе поменути власт на основу поднетог доказа о постављању молничевом за чиновника, веродостојних исказа о горњем, личног знања, разних докумената, из којих се даде извести горња чињеница, и др.

§ 36.

Лица, на која се односе предње одредбе, у својој молби за држављанство Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца извешће само следеће податке:

1) своје име и презиме, занимање, дан, месец, годину и место рођења, као и место борављења;

2) изјаву: да *моли за држављанство Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца* заједно са

3) име, занимање, дан, месец, година и место рођења супруге и деце, млађе од 18 пуних година; ако нема деце или је пак нежењен, треба то означити; и

4) на основу ког правног основа су стекли завичајност у Ријечкој општини и када.

§ 37.

Генерални Конзулат у Риједи односно надлежна државна општа управна (полицијска) власт првог степена, доставиће посебним актом Министарству Унутрашњих Послова сваку примљену молбу за држављанство Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца, без изнетка, и у њему ће дати своје мишљење и оцену о доказима, особито у погледу стечене завичајности у Ријечкој општини на основу својства државног чиновника.

§ 38.

Министарство Унутрашњих Послова, пошто претходно утврди, да молилац испуњава све услове за задобијање држављанства Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца, путем молбе на основу члана 4. и 5. „Споразума о стицању држављанства“, донеће решење, у коме ће констатовати: да је молилац на основу горњег законског прописа молио за држављанство Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца и да је тиме постао држављанин Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца.

§ 39.

У решењу о уважењу молбе биће означена сва лица, која заједно са моллиоцем стижу држављанство Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца као и име завичајне општине, која ће у сваком случају бити она на чијој се територији налази молничево стално боравиште.

§ 40.

Решење о уважењу предате молбе донеће Министарство Унутрашњих Послова у два једнообразна оригинална примера, од којих ће један доставити моллиоцу преко надлежне власти, поменуто у §-у 33. ове Наредбе, а други задржати за своју архиву; један препис решења о пријему у држављанство Министарство ће преко поменуто надлежне власти, у чијем се подручју налази општина, која је тим решењем одређена за завичајну општину моллиоца доставити дотичној општини са наређењем, да одмах именованог моллиоца и његову породицу уведо у своје завичајне књиге као ојтанте и у будуће их као такве сматра својим припадницима.

§ 41.

Ако Министарство Унутрашњих Послова не уважи извесну опшћу на основу права, датом му у члану 5. „Споразума о стицању држављанства“, оно ће донети кратко необразложено решење у два оригинална једнообразна примера, позивајући се само на горњи законски пропис, од којих ће један заједно са опшћом приложеним документима преко надлежне власти, поменуто у §-у 33. ове Наредбе, уручити општанту на потпис реверса, а други задржати за своју архиву. Надлежна власт поменуто у §-у 38. ове Наредбе ће по уручењу решења и докумената потписани и оверени реверс вратити Министарству са позивом на број решења и име одбијеног опшанта.

ТРЕЋИ ОДЕЉАК

I Губитак држављанства Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца од стране лица мађарског порекла.

§ 42.

Лица, старија од 18 година, која су пуноправно стекла држављанство Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца на основу споразума о стицању држављанства из Нептунских Конвенција, а која се према својој раси и јавку сматрају као лица мађарског порекла, моћи ће у року од шест месеци да општирају за мађарско држављанство.

§ 43.

Овај рок од шест месеци почиње тећи од 14. децембра 1928. год. као дана, кад је ступио на снагу „Споразум о стицању држављанства“, и трајаће све до 14. јуна 1929. године закључно.

§ 44.

Лица, о којима је реч у §-у 43. ове Наредбе, поднеће у одређеном року своје пријаве за отпуст из држављанства Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца, државној општој управној (полицијској) власти првог степена, у чијем подручју имају сада завичајно право или своје стално боравиште.

§ 45.

Ова лица, уз своју пријаву за отпуст из држављанства Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца, поднеће следећа документа:

- 1) лична и породична документа (крштенице: за себе, своју сунругу и децу, млађу од 18 година, као и венчаницу; нежењени и неудате: уверење о томе; удови: умрлицу жене, односно мужа; и распуштени: доказ о разведеној брачној вези);
- 2) уверење о моралном и политичком владању;
- 3) доказ, да су стекли држављанство Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца (домовницу или уверење општинске или управне власти);
- 4) доказ да су према раси и језику мађарског порекла.

§ 46.

Лица означена у претходном параграфу, у својој писменој пријави за отпуст из држављанства Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца треба да наведу следеће:

- 1) своје име и презиме, занимање, дан, месец, годину и место рођења, као и место борављења;
- 2) изјаву да *оптирају за мађарско држављанство* заједно са
- 3) име, занимање, дан, месец, годину и место рођења супруге и деце, млађе од пуних 18 година; ако је нежењен или нема деце, треба то да назначи; и
- 4) изјаву да ли жели да напусти своје садашња место борављења.

§ 47.

Лица, која на основу предњих одредаба буду стекла мађарско држављанство, неће бити приморана, да пренесу свој домицил изван пређашње Ријечке територије, ако влада Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца у којој бораве, не буде то захтевала.

§ 48.

Државна општа управна (полицијска) власт првог степена, снагу примљену пријаву за отпуст из држављанства Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца без изузетка провериће у погледу изнесених навода и доставиће је одмах и непосредно Министарству Унутрашњих Послова посебним актом, у коме ће дати своје мишљење и оцену о доказима, особито у погледу расе и језика односног опшанта.

§ 49.

Министарство Унутрашњих Послова чим стекне уверење, на основу поднетих доказа, да је односно лице према раси и језику мађарске народности, с обзиром на ст. 3. члана 2. „Споразума о стицању држављанства“, биће дужно, да донесе у два једнообразна оригинална примерка решење о губљењу држављанства Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца, у коме ће се поред имена дотичног лица означити и имена свих оних лица, која су заједно са њиме изгубила држављанство Краљевине. Један примерак донетог решења уручиће се преко надлежне опште управне (полицијске) власти односном лицу, а други

ће се задржати у архиви Министарства. Поменуто власти пре но што изврше уручење решења, издаће потребну наредбу, да се односно лице брише из спискова заличајника његове дотадашње општине и у будуће сматра мађарским држављанином.

§ 50.

Министарство Унутрашњих Послова водиће тајан списак свих оних лица, која су на основу §-а 43. ове Наредбе изгубила држављанство Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца, и после 14. јуна 1929. године доставиће дипломатским путем Влади Мађарске списак поменутих лица.

II Губитак држављанства Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца, на основу својства државног чиновника.

§ 51.

Лица, која су стекла завичајност у Ријечкој општини после 1. јануара 1910. године или су је стекла без изричног одобрења надлежне власти, већ једино на основу својства државног чиновника, неће стећи пуноправно држављанство Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца ни ако имају услове из §-а 1. ове Наредбе, али ће имати право, да траже ово својство мађарског држављанина у року од шест месеци од дана ступања на снагу „Споразума о стицању држављанства“.

§ 52.

Рок од шест месеци, о коме је реч у предходном параграфу, почиње да тече од 14. децембра 1928. г. и истиче 14. јуна 1929. године закључно.

§ 53.

Такође ће изгубити држављанство Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца она лица, поменута у предходном параграфу, која до одређеног рока опште нису тражила мађарско држављанство. Државна општа управна (полицијска) власт првог степена старашће се, да до истека горњег рока прибави списак оних лица, која би се у погледу губитка држављанства Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца могла да подведу под ове одредбе и да списак достави Министарству Унутрашњих Послова ради обавештења мађарских дипломатских и конзуларних власти и уписа дотичних лица у регистар мађарских држављана, живелих у нашој земљи.

§ 54.

Лица, поменута у §-у 53. ове Наредбе, биће дужна да у одређеном року поднесу своје пријаве за отпуст из држављанства Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца надлежној општој управној (полицијској) власти првог степена, која ће ове пријаве одмах доставити Министарству Унутрашњих Послова (Управно Одељење) на даљу надлежност ради доношења решења.

§ 55.

Напред означена лица уз своју пријаву за отпуст из држављанства Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца поднеће следећа документа:

- 1) лична и породична документа, (крштенице: за себе, своју сунругу и децу, млађу од 18 пуних година, као и венчаницу; нежењени и неудате: уверење о свом брачном стању; удови: умрлицу жене, односно мужа; и распуштени: доказ о разведеној брачној вези);
- 2) уверење о моралном и политичком владању;
- 3) доказ, да су држављанство Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца, односно завичајност у Ријечкој општини стекли на основу завичајног права, стеченог у Ријечкој општини, силом својства државног чиновника а без изричног одобрења надлежне власти.

Овај доказ издаваће у §-у 55. ове Наредбе поменуте власти на основу поднетог декрета о постављењу за чиновника, веродостојних исказа, личног савињања и разних докумената, из којих се даде извести горња чињеница и др.

§ 56.

Лица, поменути у претходним параграфима, у својој писменој пријави за отпуст из држављанства Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца изврше следеће податке:

- 1) своје име и презиме, занимање, дан, месец, годину и место рођења, као и место борављења;
- 2) изјаву, да *оптирају за мађарско држављанство*, ваједно са
- 3) име, занимање, дан, месец, годину и место рођења супруге и деце, млађе од 18 пуних година; ако је нежењен или пак нема деце, треба то да означи;
- 4) изјаву, да ли желе, да напусте своје садашње место борављења; и
- 5) на основу ког правног основа су стекли завичајност у Ријечкој општини и када.

§ 57.

Лица, која на основу предњих одредаба буду стекла мађарско држављанство, неће бити приморана да пренесу свој домицил изван својег садашњег места борављења, ако Министар Унутрашњих Послова Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца не буде то захтевао.

§ 58.

Државна општа управна (полицијска) власт првог степена доставиће посебним актом одмах и непосредно Министарству Унутрашњих Послова сваку примљену пријаву за отпуст из држављанства Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца без изузетка, и у њему ће дати своје мишљење и оцену о доказима, особито у погледу стечене завичајности у Ријечкој општини на основу својства државног чиновника.

§ 59.

Министарство Унутрашњих Послова на основу ове пријаве за отпуст из држављанства Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца а по разматрању приложених докумената, којима је иста поткрепљена, донеће решење у два једнообразна оригинална примерка о губљењу држављанства Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца, у коме ће се поред имена дотичног лица упети и имена свих оних лица, која су ваједно са оптантом изгубила држављанство Краљевине, а од којих ће се један примерак уручити преко надлежне власти, поменуте у §-у 55. ове Наредбе, односно лицу, док ће се други задржати у архиви Министарства. Надлежна власт, поменути у §-у 55. ове Наредбе, пре по што изврши уручење односног решења оптанту, издаће потребну наредбу, да се дотично лице брише из списка завичајника његове дотадашње општине и у будуће сматра мађарским држављанином.

§ 60.

Министарство Унутрашњих Послова водиће тачан списак свих оних лица, која су изгубила држављанство Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца после 14. јуна 1929. године, и доставиће списак горе поменутих лица дипломатским путем мађарској влади.

ЧЕТВРТИ ОДЕЉАК

§ 61.

Лица, која су, пре додељивања Ријеци оних делова општине Кастав, који су припадали територији поменутој у чл. 4. в) Рапалског Уговора, стекла завичајност у тој општини, стећи ће под условима и на

начине предвиђене Сен-Жерменским Уговором, држављанство оне Високе Стране Уговорнице, којој је припао део, на коме се налазило или се налази њихово последње боравиште, односно боравиште њихових родитеља. У колико је Сен-Жерменским Уговором предвиђена опција или рекламација, оне ће се морати поднети у року од шест месеци, који је наведен у претходним параграфима.

§ 62.

У овој Наредби предвиђену дужност доношења молбе и право опције за стицај или губитак држављанства Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца врше самостално лица, старија од 18 година, у тревутку подношења молбе, пријаве или изјаве.

Молба, пријава или изјава мужа протеже се и на његову закониту неразведену жену. Молба, пријава или изјава оца или, ако немају оца, мајке, протеже се на њихову закониту или легитимизовану децу, млађу од 18 година. Молба, пријава или изјава ванбрачне неудате мајке протеже се и на њену ванбрачну децу, млађу од 18 година. Ако је ванбрачна мајка удата за човека, који није отац детињи, молбу, пријаву или изјаву поднеће детињи законити заступник.

За лица под старатељством поднеће молбу, пријаву или изјаву његов законити заступник.

За удовице и децу разведене желе узети се у обзир завичајност, коју су имале за време брака, осим ако нису, после раскида брака, стекла коју другу завичајност.

Сирочад и деца, чији су родитељи непознати, стећи ће својство држављанина за свој сопствени рачун, без обзира на своје доба старости.

У случају раскида брака, или у случају смрти старешине породице, ако се докаже, да је он био стекао завичајност на Ријеци пре 1. јануара 1910. год., завичајност, стечена пре овог датума, сматраће се да је стечена и за удовицу и за децу.

§ 63.

Једном поднета молба, пријава или изјава било да је поднета самостално, било мужем, родитељем или законитим заступником — не може се опозвати.

§ 64.

Лица, која су извршила право опције, односно право избора, предвиђено овом Наредбом, моћи ће слободно да сачувају своја покретна и непокретна добра. У случају да пренесу у року од 12 месеци после опције, односно избора, своје боравиште на територију оне државе, за коју су оптирала, односно чије су држављанство тражила, моћи ће собом да понесу своја покретна добра сваке врсте и на то неће плаћати никакве дажбине нити таксе, ни при излазу, ни при улазу.

Лица, завичајна на Ријеци, а која имају своја боравишта на Ријечкој територији, додељеној Краљевини Срба, Хрвата и Словенаца Споразумом од 27. јануара 1924. године, и која извршивши опцију, буду стекла својство држављанина Краљевине Италије, ослобођена су дужности да пренесу свој домицил изван ове територије.

Лица, која на основу одредаба овог Споразума буду стекла својство мађарског држављанина неће бити приморана да пренесу свој домицил изван пређашње Ријечке територије, ако Влада Државе, у којој је њихово боравиште, не буде то захтевала.

§ 65.

Све молбе, пријаве или изјаве у вези са овом Наредбом, као и сви прилози, који се издају у ту сврху, не подлежу никаквим таксама и дажбинама, али је власт, која исте прима или издаје, дужна, да

на месту, где би се таксе требале да лепе, стави као сврху издавања или примања примедбу: „Ослобођено таксе — опција“.

§ 66.

Све непотпуне молбе, пријаве или изјаве вратиће се подносиоцима на допуњење. У случају, да извесан подносилац не допуни своју молбу, и поред службеног позива, до дана истека рока предвиђеног овом Наредбом, т. ј. до 14. јуна 1929. године, сматраће се као да у опште није ништа ни поднео.

§ 67.

Министарство Унутрашњих Послова водиће тачан списак решења о опцији, донетих на основу „Споразума о стицању држављанства“, са свима детаљима, унетим у односна решења, а Генерални Конзулат Краљевине на Ријеци, према објашњењима у предходним одељцима ове Наредбе службеним путем доставиће надлежним италијанским властима имена свих оптаната, чије су опције за држављанство Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца уважене.

§ 68.

Генерални Конзулат Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца на Ријеци и поглавар среза у Каству и у Делницама, као и редарствено повереништво на Сушаку, дужни су, да овој Наредби, сем прописане објаве, даду и најширу јавност.

§ 69.

Ова Наредба ступа на снагу од дана објављивања у „Службеним Новинама“.

Ком. број 170.

22. марта 1929. године,

у Београду.

Председник Министарског Савета,
Министар Унутрашњих Послова,
Почасни Ађутант Н. В. Краља,
Дивизијски Генерал,

Пет. Живковић, с. р.

**ИЗЈАВА О ИСТОВЕТНОСТИ
ШТАМПАНОГ И ЕЛЕКТРОНСКОГ ОБЛИКА МАСТЕР РАДА**

Име и презиме аутора мастер рада: МАРИЦА МИШИЋ

Наслов мастер рада: АРХИВНЕ ГРАНИЦЕ И ПРАВО ДРОНАВЛАШТВА
У ЈУГОСЛАВИЈУ НАСЛОН ДВА СВЕТСКА РАТА

Ментор: ДР АЛЕКСАНДАР ЂОРЂЕВИЋ

Изјављујем да је електронски облик мастер рада у pdf формату истоветан штампаном облику, који сам предао/ла Правном факултету Универзитета у Нишу.

У Нишу, 22. 9. 2017.

Потпис аутора

ИЗЈАВА О АУТОРСТВУ И ОДОБРАВАЊУ ОБЈАВЉИВАЊА МАСТЕР РАДА

Изјављујем да је мастер рад, под насловом „АРХАВНЕ ГРАНИЦЕ И ПРАВО
АРХАВЉАНСТВА У ЈУДСЛАВИЈУ НАКОН ДВА СВЕТСА РАТА”
пријављен и одбрањен на Правном факултету Универзитета у Нишу:

- резултат сопственог истраживачког рада;
- да овај мастер рад у целини, нити у деловима, нисам пријављивао/ла на другим факултетима, нити универзитетима;
- да нисам повредио/ла ауторска права, нити злоупотребио/ла интелектуалну својину других лица.

Дозвољавам да се овај мастер рад чува у библиотеци и објави на сајту Правног факултета Универзитета у Нишу, са подацима о датуму одбране и комисији пред којом је рад брањен.

Аутор мастер рада: МАРИЦА ПИШИЋ

У Нишу, 22.9.2017.

Потпис аутора

Марица Пишић